

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slægtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

Hardsyssels Årbog

1971

ANDEN RÆKKE - BIND 5

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

1971

ANDEN RÆKKE – BIND 5

UDGIVET AF
Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

GADGAARD NIELSENS BOGTRYKKERI
LEMVIG

OMSLAGSBILLEDE:

Høfder ved Borbjerg i modlys.

INDHOLD

<i>A. Bach</i> : Den nye kommuneinddeling i Ringkøbing amt	5
<i>Carl Johan Frederiksen</i> : Barnet, afgrunden og digteren. Et Thøger Larsen-minde	23
<i>Eli Jepsen</i> : Tekstilindustriens udvikling i Hammerum herred	33
<i>Chr. Winther</i> : Jens Mikael Thøgersen Winther	49
<i>N. Jensen Dam</i> : Vandbygningsvæsenet – dets opgaver og arbejdsområder	63
<i>Benny Boysen</i> : Jesper Søndergaard Jacobsen	73
Småstykker	77
Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1969–70	95
Bog anmeldelser	103
Hedens plovmand	110
Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt	111
Foreningsmeddelelser	118
Register	120
Regnskab	123

Den nye kommuneinddeling i Ringkjøbing amt

Ved A. Bach

Indenrigsministeriet nedsatte den 18. december 1958 en kommunallovskommission. Kommissionen fik til opgave at gennemgå købstadkommunalloven og landkommunalloven og fremkomme med forslag til ændring af disse love. Det forudsattes, at kommissionen også tog stilling til spørgsmålet om en mere hensigtsmæssig kommunal inddeling.

Kommunallovskommissionen afgav betænkning den 17. maj 1966 (betænkning nr. 420).

Betænkningen foreslår, at den kommunale inddeling baseres på 3 hovedprincipper:

1. Der bør etableres nye amtskommuner omfattende såvel sognekommuner som købstæder, og de nye amtskommuner bør afgrænses under hensyntagen til den befolkningsmæssige, erhvervsmæssige og økonomiske samhörighed i de forskellige dele af landet samt til en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af amtskommunernes opgaver.
2. Der bør finde en regulering sted af den kommunale inddeling omkring byerne, således at befolknings- og erhvervsmæssigt samhörende bysamfund normalt kommer til at udgøre én kommune, ligesom der bør sikres bysamfundet tilfredsstillende udviklingsmuligheder inden for kommunens område.
3. Der bør tilvejebringes større og mere bærekraftige kommuner, som kan danne et hensigtsmæssigt grundlag for en selvstændig varetagelse af de kommunale opgaver.

På grundlag af denne betænkning vedtog folketinget i 1967 en lov om revision af den kommunale inddeling (lov nr. 225 af 2. juni 1967).

Loven svarer i det væsentlige til det udkast til en lov om revision af den kommunale inddeling, som var optaget i kommunallovskommissionens betænkning.

Loven bemyndiger indenrigsministeren til at gennemføre en revision af den kommunale inddeling ved

1. etablering af nye amtskommuner, der omfatter såvel sognekommuner som købstadskommuner,
2. regulering af den kommunale inddeling omkring byerne,
3. tilvejebringelse af større og mere bærekraftige kommuner.

Ved loven nedsattes en kommunalreformkommission, som fik til opgave over for indenrigsministeren at fremsætte forslag til etablering og afgrænsning af nye amtskommuner og til revision af den kommunale inddeling omkring de større bysamfund. Endvidere skulle kommissionen virke til fremme af en ændret kommuneinddeling i områderne mellem de større bysamfund.

Loven forudsatte således, at etableringen af nye amtskommuner og en ændret kommuneinddeling omkring de større bysamfund skulle gennemføres af indenrigsministeren på grundlag af forslag fra kommunalreformkommissionen, medens den ændrede kommuneinddeling i områderne imellem de større bysamfund forudsattes tilvejebragt ad frivillighedens vej gennem aftaler mellem sognerådene.

Under kommunalreformkommissionens arbejde med en fastlæggelse af den kommunale inddeling omkring de større bysamfund viste det sig, at forslag herom i adskillige tilfælde vanskeligt kunne fremsættes, uden at man også kendte mønstret for kommuneinddelingen i områderne imellem de større bysamfund, idet der ellers kunne opstå vanskeligheder ved at få kommuneinddelingen i sin helhed til at gå op på en fornuftig måde.

Derfor blev loven om revision af den kommunale inddeling ved lov nr. 95 af 24. marts 1969 ændret således, at kommunalreformkommissionen nu fik til opgave at fremsætte forslag om en ændret kommuneinddeling omfattende hele landet bortset fra København og Frederiksberg kommuner samt Århus-, Odense- og Ålborg-områderne.

Forslaget fra kommunalreformkommissionen til en ændret kommuneinddeling for hele landet skulle tilvejebringes på den måde, at et foreløbigt forslag fra kommunalreformkommissionen skulle forelægges de enkelte kommunalbestyrelser til udtalelse, således at de kommunalbestyrelser, der ikke var enige i det foreløbige forslag, kunne komme med en begrundet udtalelse om, hvilke ændringer, der ønskedes foretaget, og først når dette materiale forelå, skulle kommunalreformkommissionen udarbejde et endeligt forslag til en ændret kommuneinddeling for hele landet.

Således er i store træk lovgrundlaget for den nye inddeling af landet i amtskommuner og primærkommuner.

Om tilblivelsen af den nye Ringkjøbing amtskommune kan der gives følgende oplysninger:

I sommeren 1968 udgav kommunalreformkommissionen en publikation om den fremtidige amtskommunale inddeling (Nye amtskommuner, kommunalreformkommissionen 1968).

Heri var angivet fire forskellige forslag til ændring af den hidtidige inddeling af landet i 22 amtsenheder. Forslagene gik ud på en inddeling i 16, 13, 12 eller 8 amtskommuner samt hovedstadsområdet omfattende København og Frederiksberg kommuner og Københavns amtsrådsreds.

Disse forslag blev drøftet på et af amtsrådsforeningen i Danmark for alle landets amtsråd arrangeret møde i Randers den 15. august 1968.

Ringkjøbing amtsråd, som havde drøftet kommunalreformkommissionens forskellige forslag i møder den 22. juli og den 13. august 1968, gav på mødet i Randers (se amtsrådsforeningen i Danmarks publikation „Nye amtskommuner 1968“) udtryk for, at hverken befolkningsmæssige, erhvervsmæssige eller administrative og økonomiske hensyn talte for en egentlig forøgelse af amtets areal og indbyggertal, og ud fra disse overvejelser gik amtsrådet ind for forslaget om en inddeling af landet i 16 amter, hvorved Ringkjøbing amt stort set forblev uændret. Amtets kommunalforening tilsluttede sig på sognekommunernes vegne dette standpunkt. Det samme gjorde amtets købstæder bortset fra Holstebro, som uden i øvrigt at tage stilling til den samlede amtsinddeling gik ind for et vestjysk amt bestående af de daværende Ringkjøbing og Thisted amter.

Amtsrådet anførte som en yderligere baggrund for sit standpunkt, at man i sine bestræbelser for at tilvejebringe en ny primærkommuneinddeling inden for amtet stilede efter, at der blev det størst mulige antal bæredygtige kommuner mellem købstæderne, og at man fandt, at det bedste grundlag for et sådant kommunemønster ville foreligge under en amtsinddeling, der ikke fjernede sig mere end det helt nødvendige fra den daværende amtsinddeling.

I en skrivelse til kommunalreformkommissionen af 2. september 1968 meddelte indenrigsministeren, at regeringen – under hensyn til den betydning, der måtte tillægges den fremtidige amtskommunale inddeling og den usikkerhed, der kunne spores om det mest hensigtsmæssige antal amter – havde fundet det rigtigt, at problemerne i forbindelse med de fremtidige amters antal og deres grænser skulle forelægges folketetinget. Indenrigsministeren anmodede kommunalreformkommissionen om at afgive det af kommissionen tilvejebragte materiale til indenrigsministeriet ledsaget af de bemærkninger, som kommissionen måtte finde anledning til.

Foranlediget heraf skrev Ringkjøbing amtsråd den 10. september 1968 således til kommunalreformkommissionen:

„I den af kommunalreformkommissionen udsendte publikation „Nye amtskommuner“ har kommissionen offentliggjort visse skitseforslag til en ny amtskommunal inddeling med det formål at søge rejst en offentlig debat om disse problemer.

Kommissionen peger i sin forannævnte publikation under afsnittet „Kriterier for en ny amtskommunal inddeling“ på, at en række større lokale opgaver inden for sygehusvæsenet og sundhedsvæsenet samt en række sociale opgaver vil kunne tilrettelægges og administreres rationelt af enheder med et befolkningsgrundlag på 200.000–250.000 indbyggere.

Ud fra dette synspunkt, som amtsrådet på grundlag af erfaringerne med hensyn til forvaltningen af de amtskommunale anliggender i det nuværende Ringkjøbing amt med ca. 220.000 indbyggere ganske kan tiltræde, har amtsrådet allerede på

amtsrådsforeningens møde i Randers den 15. august 1968 givet udtryk for, at der ikke er noget behov for en ændring af Ringkjøbing amts grænser ud over den regulering af grænserne, som det nuværende daglige kontaktmønster i samfundet (oplandsgrenserne for de større bysamfund) kan tilsige. Amtsrådet vil derfor finde det rigtigst, at Ringkjøbing amt indpasses i den nye amtsinddeling med et indbyggerantal på omkring 250.000, svarende i det væsentlige til det nye Ringkjøbing amt, som er vist i kommunalreformkommissionens skitseforslag A.

Dette standpunkt understøttes yderligere af følgende:

1. Efter den seneste befolkningsprognose (landsplanudvalgets regionale befolkningsfremskrivninger 1962–2000) vil amtets indbyggeral vokse til et sted mellem 259.000 og 276.000 i år 1980 og til et sted mellem 326.000 og 375.000 i år 2000.
2. Den erhvervsmæssige udvikling følger trit med befolkningsudviklingen, idet den relative tilgang af industribeskæftigede er nær den største, om ikke den største i hele landet.
3. Der opnås ikke ved oprettelse af et større amt administrative fordele. Dette gælder den „lovæssige“ administration, der må befrygtes at blive tungere og langsommere, hvis amtet bliver væsentligt større. Det gælder også den tekniske administration, idet afstandene vil blive så store, at det bl. a. formentlig vil være nødvendigt at oprette underafdelinger for vejvæsenet flere steder i amtet. Det gælder endvidere planlægningen, idet en planlægning ud over større områder end det nuværende Ringkjøbing amt, hvis der skal være virkelig idé deri, må udstrækkes til så store områder, at der mere bliver tale om en koordinering ud fra landsplanssynspunkter end en planlægning på amtsplan.
4. På et meget vigtigt funktionsområde, sygehusvæsenet, vil den væsentlige forøgelse af amtet, der i praksis kan blive tale om, hvis landet inddeles i 12 eller 13 amter, føre til et mindre rationelt og dyrere sygehusvæsen.
5. Det ses i oversigterne i redegørelsen over beskatningsniveauerne i amterne, at niveauet bliver mere tyngende ved en væsentlig forøgelse af Ringkjøbing amt, og amtsrådet mener ikke, at dette forhold helt kan udjævnnes, uanset hvilken bydefordelingsregel man får.

Amtsrådet må ud fra de her anførte betragtninger aldeles afgjort vende sig imod tanken om at etablere et nyt Ringkjøbing amt ved en sammenlægning af Ringkjøbing og Thisted amter.

Amtsrådet har som sagt den opfattelse, at der ikke er noget behov for en ændring af Ringkjøbing amts grænser ud over den regulering af grænserne, som det nuværende daglige kontaktmønster i samfundet kan tilsige. Men man må gøre gældende, at denne grænseregulering da også må ske i så god overensstemmelse med oplandsgrenserne som muligt og med hensyntagen til ikke på afgørende vis at gribe forstyrrende ind i de kommunale foranstaltninger, som allerede er etable-

ret, og derved gøre investeringerne i sådanne kommunale foranstaltninger mere eller mindre fejlagtige“.

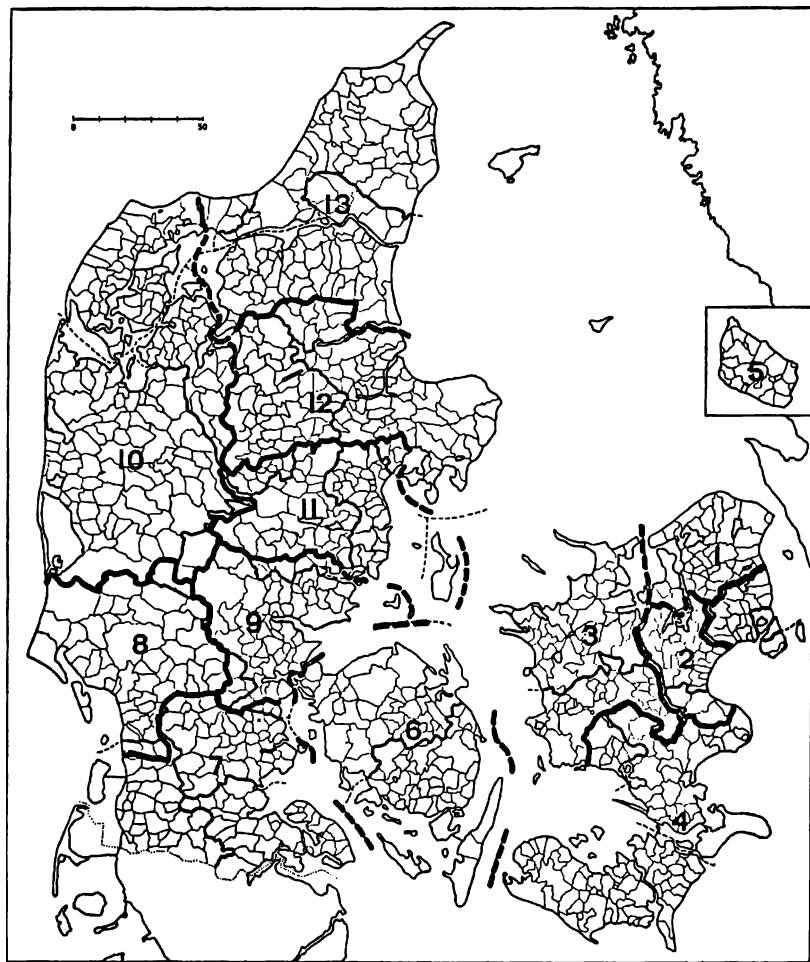
Den 16. oktober 1968 fremsatte indenrigsministeren i folketinget forslag til ændring af loven om revision af den kommunale inddeling. Ifølge dette forslag inddeltes landet i 13 amter, og Ringkjøbing amt skulle bestå af det daværende Ringkjøbing amt, størstedelen af det daværende Thisted amt, den vestlige del af det daværende Viborg amt, Brande og Blåhøj kommuner i det daværende Vejle amt, samt en del af Vrads sogn i det daværende Skanderborg amt. Beregnet efter folketallet pr. 1. juli 1967 ville et sådant amt have ca. 365.000 indbyggere. Det på side 10 gengivne kort viser amtsinddelingen efter indenrigsministerens forslag.

Ringkjøbing amtsråd drøftede dette lovforslag i et møde den 16. oktober 1968 og deltog sammen med Viborg og Thisted amtsråd i et møde i Viborg den 17. oktober 1968, hvor lovforslaget også blev drøftet. På dette møde fastholdt 5 af amtsrådets folkevalgte medlemmer det hidtidige standpunkt i skrivelsen af 10. september 1968, medens 6 medlemmer udtalte sig til fordel for det fremsatte lovforslag, såfremt der viste sig tilslutning dertil i de tre amtsråd og i de tre amters befolkning.

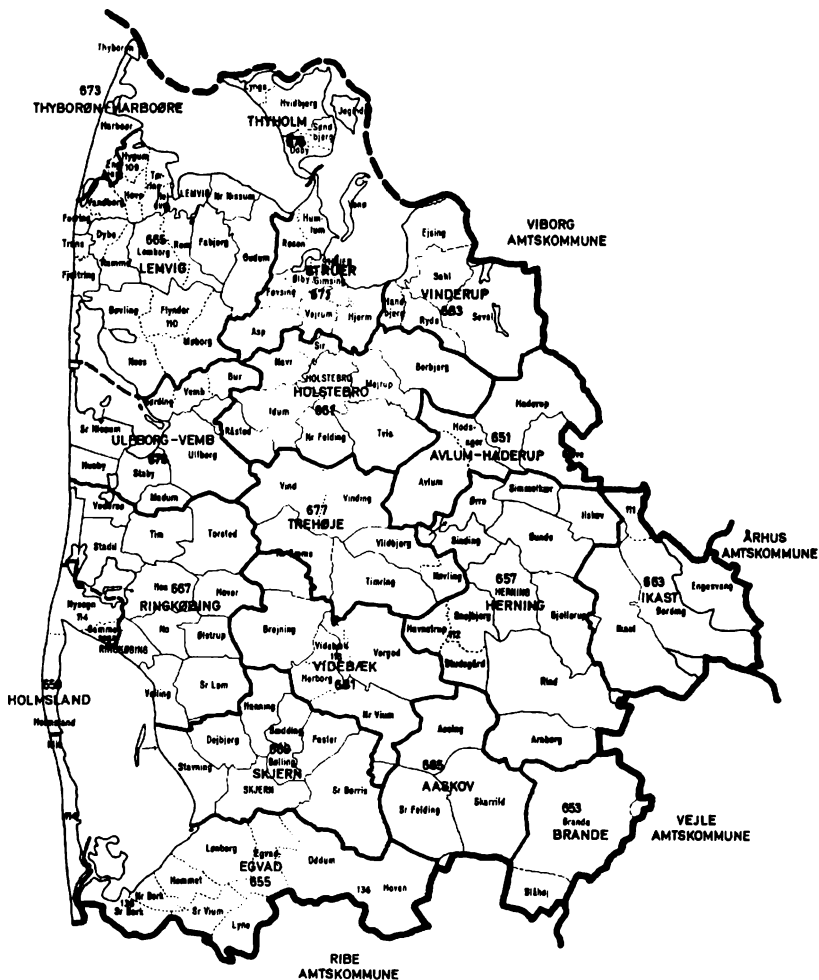
Under folketingets behandling af lovforslaget vandt tanken om et nyt Viborg amt bestående af størstedelen af de hidtidige Viborg og Thisted amter frem, og dette havde til følge, at det nye Ringkjøbing amt ved lovekendtgørelse nr. 86 af 24. marts 1969 af lov om revision af den kommunale inddeling, som vist på kortet side 11, kom til at bestå af det daværende Ringkjøbing amt med undtagelse af den daværende Estvad-Rønbjerg kommune, de daværende Hvidbjerg-Lyngs, Jegindø og Søndbjerg-Odby kommuner (nu Thyholm kommune) i det daværende Thisted amt, de daværende Blåhøj og Brande kommuner (nu Brande kommune) i det daværende Vejle amt og den vestlige del af Vrads sogn i det daværende Skanderborg amt.

Det ses heraf, at det nye Ringkjøbing amt praktisk talt svarer til, hvad Ringkjøbing amtsråd fremsatte forslag om i den ovennævnte skrivelse af 10. september 1968.

Det nye Ringkjøbing amt havde pr. 1. april 1970 et indbyggertal på 240.014 og et areal på 484940 ha.

13 amtskommuner + hovedstadsområdet

Ringkjøbing amtskommune efter 1. april 1970

Inndelingen af det nye Ringkjøbing amt i primærkommuner gik således for sig: Umiddelbart før 1. april 1970 bestod Ringkjøbing amt af 76 sognekommuner og 6 købstæder, således som det kan ses på kortet side 12.

Kommuneinddeling i Ringkjøbing amt for 1. april 1970

I de nærmest forudgående år var der sket enkelte ændringer i kommuneinddelingen.

Pr. 1. april 1962 etableredes Klinkby kommune ved sammenlægning af Hygum-Houe, Tørring-Heldum og Vandborg-Ferring kommuner, og Tangsø kommune ved sammenlægning af Bøvling, Flynder, Møborg og Nees kommuner.

Pr. 1. april 1966 etableredes Egvad kommune ved sammenlægning af Egvad, Hemmet, Sdr. Vium, Hoven, Lyhne, Lønborg, Sdr.- og Nr. Bork samt Ådum kommuner.

Pr. 1. april 1964 indlemmedes Tjørring kommune i Herning købstadskommune.

Pr. 1. april 1966 indlemmedes Nr. Lem kommune i Lemvig købstadskommune, og Måbjerg kommune i Holstebro købstadskommune.

Pr. 1. april 1966 sammenlagdes Strellev kommune med Ølgod kommune i Ribe amt.

Allerede i 1963 blev spørgsmålet om en ændret kommuneinddeling drøftet på et møde i amtets kommunalforeninger. Der forelå til mødet en skitse, hvorefter de på det tidspunkt eksisterende 89 sognekommuner kunne sammenlægges til 33 kommuner. Hertil kom de 6 købstæder, idet det ikke i skitsen var forudsat, at nogen kommune eller dele deraf skulle indlemmes i købstæderne.

På foranledning af amtets kommunalforeninger vedtog amtsrådet i sit møde den 16. september 1966 at indbyde bestyrelserne for kommunalforeningerne til en drøftelse af de omstændigheder, der kunne tale for en revision af skitsen fra 1963 og de retningslinier, der burde følges ved en eventuel revision.

Dette møde fandt sted den 3. november 1966, og på det tidspunkt forelå forslaget til loven af 1967 om revision af den kommunale inddeling.

Af dette lovforslag fremgik det bl. a., at en revision af den kommunale inddeling skulle føre til en regulering af den kommunale inddeling omkring byerne, således at bysamfund, der er beliggende i flere kommuner, men som må betragtes som samhørende, normalt kommer til at ligge i samme kommune. Endvidere skulle købstæderne, der hidtil ikke havde været en del af amtskommunen, indgå i de nye amtskommuner (deltage i valget til amtsrådet og bidrage til amtskommunens udgifter på lige fod med sognekommunerne).

På denne baggrund drøftede man et skitse-mæssigt oplæg til en ny kommuneinddeling, hvorefter amtet skulle bestå af 22 kommuner. Der var ved dette oplæg taget et betydeligt hensyn til en ændring af den kommunale inddeling omkring købstæderne i overensstemmelse med det lige nævnte lovforslag. Dog fandt man, at udviklingen i Gjellerup kommune og Rind kommune var så vidt fremskredet, at disse kommuner burde opretholdes som selvstændige kommuner og ikke sammenlægges med Herning købstad, og at Sunds kommune burde sammenlægges med Simmelkjær, Ilskov og Grove kommuner og ikke med Herning købstad, der rådede over store ubebyggede områder nord for byen mod Sunds.

Man enedes på mødet om at gøre dette oplæg til genstand for drøftelse mellem de enkelte sogneråd og byråd og at mødes igen den 17. januar 1967 og denne gang med deltagelse af repræsentanter for købstæderne.

I mødet den 17. januar 1967 deltog amtsrådets medlemmer, bestyrelserne for amtets 5 kommunalforeninger og repræsentanter for byrådene i amtets 6 købstæder.

Det konstateredes, at mange kommuner kunne gå ind for det af amtsrådet fremlagte forslag, men at kommunerne stillede sig tøvende over for at gennemføre kommunesammenlægninger, fordi man mente at vide for lidt om følgerne af ændrede regler om byrdefordeling mellem staten og kommunerne og mellem kommunerne indbyrdes.

Der var på mødet enighed om at arbejde videre med sagen og at søge den bragt til løsning så hurtigt som muligt, og det vedtoges at nedsætte et udvalg til at overveje og vurdere hele det ved mødet foreliggende materiale og – eventuelt efter forhandlinger med kommunalreformkommissionens sekretariat – at fremkomme med en redegørelse for udvalgets overvejelser og vurdering.

Udvalget kom til at bestå af borgmestrene i amtets 6 købstæder, formændene for amtets 5 kommunalforeninger og amtsrådets kasse- og regnskabsudvalg.

Det således nedsatte udvalg holdt møde den 4. august 1967. Deltagerne i mødet gav udtryk for deres personlige opfattelse af den af amtsrådet fremlagte skitse. Mødet sluttede med en vedtagelse om at indhente officielle udtalelser fra byrådene om den fremlagte skitse.

Forinden disse udtalelser blev afgivet, havde udvalget møder den 15. november, den 24. november og den 11. december 1967 med kommunerne i henholdsvis Lemvig-området, Struer-området og Ringkjøbing-området og igen den 27. og 28. februar 1968 med kommunerne i Lemvig-området, Ringkjøbing-området, Skjern-området og Herning-området.

Udvalget sluttede sit arbejde med i et møde den 19. marts 1968 at drøfte de udtalelser, som kommunalbestyrelserne havde afgivet om den af amtsrådet fremlagte skitse.

På grundlag af de af kommunerne afgivne udtalelser og de i udvalget stedfunde drøftelser udfærdigede amtsrådet derefter et forslag til en inddeling af amtet i 22 kommuner. (Se kortet side 15).

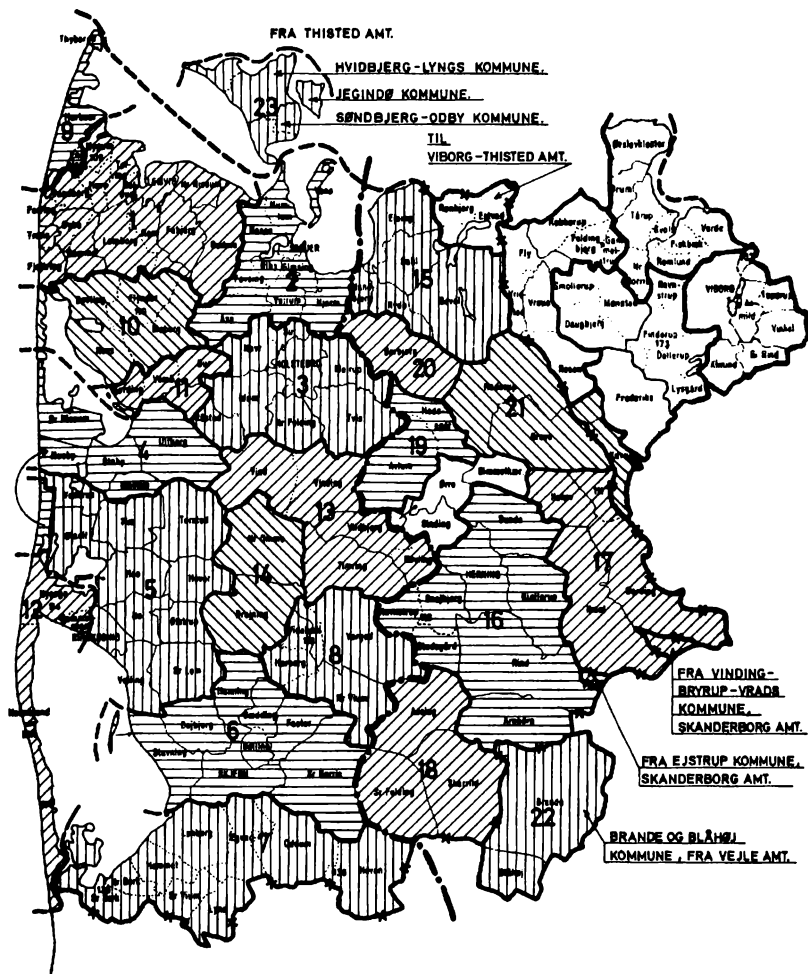
Dette forslag blev drøftet på møder mellem amtsrådet og repræsentanter for kommunalreformkommissionen den 15. april 1968 i Tarm og den 11. juni 1968 i Herning, idet kommunalreformkommissionen på det tidspunkt ønskede at være orienteret om, hvor langt man i Ringkjøbing amt var fremme med forslag til en ny kommuneinddeling.

Efter at loven af 24. marts 1969 om ændringer i lov om revision af den kommunale inddeling var vedtaget, anmodede kommunalreformkommissionen den 25. marts 1969 amtsrådet om i samarbejde med de lokale kommunalforeninger at

*Amtsrådets skitse til ny kommuneinddeling i Ringkjøbing amt af nov. 1966,
ændret pr. 1. april 1968 efter forhandling med kommunerne.*

udarbejde udkast til en plan for den fremtidige kommuneinddeling og indsende dette udkast til kommunalreformkommissionen.

Amtsrådets forslag til ny kommuneinddeling i Ringkjøbing amt af maj 1969.

Amtsrådet holdt i den anledning møde den 5. maj 1969, og samme dag drøftedes sagen med bestyrelserne for amtets kommunalforeninger.

Den 9. maj 1969 holdt amtsrådet igen møde og vedtog her et udkast til en skrivelse til kommunalreformkommissionen om den fremtidige kommuneinde-

ling i Ringkjøbing amt. Skrivelsen blev afsendt den 30. maj 1969 bilagt med indhentede udtalelser fra kommunerne og kommunalforeningerne.

Af det til skrivelsen hørende kort, side 16, der viser en inddeling af amtet i 21 kommuner, fremgår det, at amtsrådet havde måttet opgive de tidligere foreslåede selvstændige kommuner, Rind-Arnborg og Gjellerup, og ligeledes havde måttet opgive den tidligere foreslåede sammenlægning af Sunds kommune med Simmelkjær, Ilskov og Grove kommuner. Årsagen hertil var, at indenrigsministeriet i januar måned 1969 mod amtsrådets indstilling havde truffet afgørelse om, at Rind, Gjellerup og Sunds kommuner skulle sammenlægges med Herning kommune.

Det fremgår endvidere af kortet, at amtsrådet udover de nævnte 21 kommuner i det daværende amt foreslog Brande og Blåhøj kommuner i Vejle amt og Hvidbjerg-Lyngs, Sønderbjerg-Odby og Jegindø kommuner i Thisted amt henført til Ringkjøbing amt som henholdsvis en Brande kommune og en Thyholm kommune.

I en skrivelse af 2. juli 1969 meddelte kommunalreformkommissionen, at den på møder den 12. og 15. juni 1969 havde behandlet inddelingsproblemerne i Ringkjøbing amt og vedtaget at fremsætte et foreløbigt forslag til en ændret kommuneinddeling. Af denne skrivelse fremgår det, at kommunalreformkommissionen ikke kunne gå ind for de af amtsrådet foreslåede kommuner Vemb (Gørding-Vemb-Bur + del af Råsted), Tangsø, Brejning-Nr. Omme og Borbjerg.

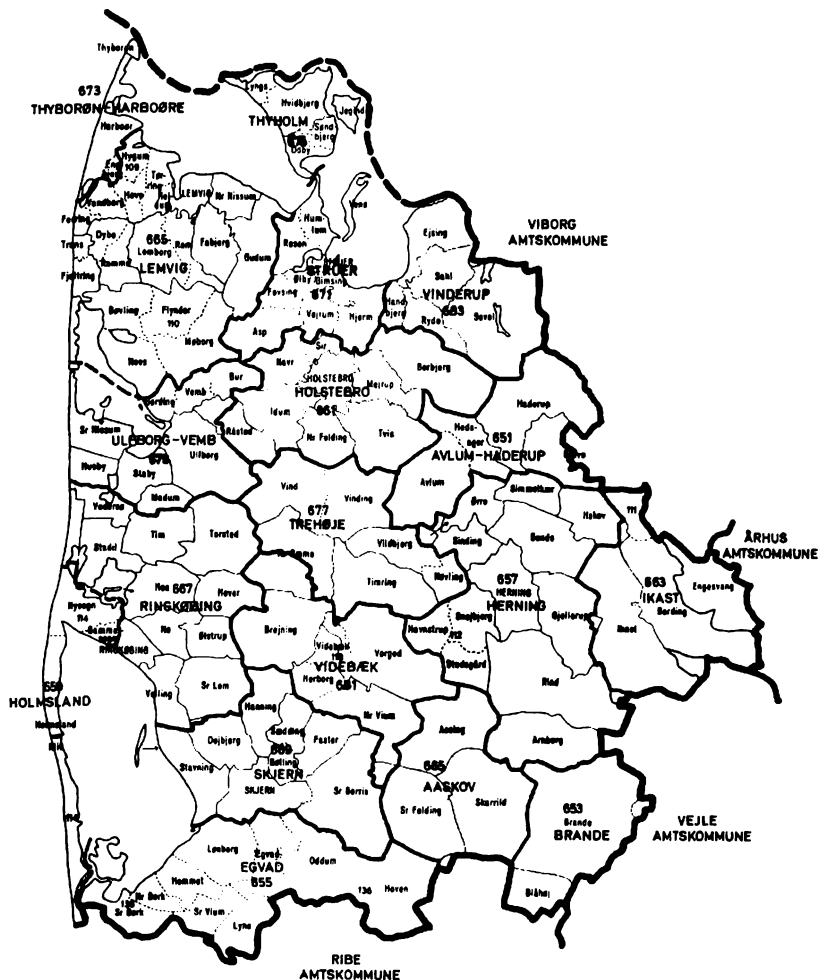
Herved blev antallet af de af amtsrådet foreslåede nye kommuner reduceret fra 23 til 19.

Amtsrådet noterede sig derimod med tilfredshed, at kommunalreformkommissionen med hensyn til området mellem Herning og Viborg købstadkommuner gik ind for dannelsen af en kommune bestående af Grove, Haderup og Ilskov kommuner samt Karup kommune i Viborg amt, således at denne nye kommune skulle henhøre under den nye Ringkjøbing amtskommune, og en kommune bestående af Frederiks og Ravnsbjerg kommuner i Viborg amt, således at denne nye kommune skulle henhøre under den nye Viborg-Thisted amtskommune. Dette gav amtsrådet udtryk for i en skrivelse til kommunalreformkommissionen af 1. september 1969, hvori man udtalte følgende:

„Ringkjøbing amtsråd kan fuldt ud tiltræde det af kommissionen således fremsatte forslag, som efter amtsrådets formening nøje følger de gældende principper for amtsgrænsernes dragning, navnlig derved at grænsen mellem Ringkjøbing og Viborg amtskommuner kommer til at forløbe i overensstemmelse med oplandsgrænsen mellem Herning og Viborg købstæder.

Man kan endvidere tiltræde kommissionens forslag om, at der dannes en kommune bestående af Frederiks og Ravnsbjerg kommuner ud fra amtsrådets ønske om, at der på denne måde dannes to omtrent lige store, bæredygtige kommuner mellem købstæderne Herning og Viborg“.

Derefter blev amtsrådet indkaldt til et møde med kommunalreformkommissio-

Kommuneinddeling i Ringkjøbing amt efter 1. april 1970

nen på Karup Hotel den 24. september 1969 til en fornyet drøftelse af kommuneinddelingsproblemerne i området mellem Herning og Viborg. Under disse drøftelser, hvor amtsrådet forfægtede de synspunkter, der var udtrykt i skrivelsen til kommunalreformkommissionen af 1. september 1969, stod det efterhånden klart,

at vanskelighederne ved at finde frem til en hensigtsmæssig kommuneinddeling omkring Viborg efter kommunalreformkommissionens opfattelse kun kunne overvindes ved at inddrage Grove kommune i en kommune i Viborg amt.

I en skrivelse til indenrigsministeriet af 1. oktober 1969 skiftede kommunalreformkommissionen da også standpunkt og foreslog størstedelen af Grove kommune med flyvepladsen og Kølvrå by sammenlagt med Karup og Frederiks kommuner til en kommune i Viborg amt og resten af Grove kommune samt Haderup kommune sammenlagt med Aulum-Hodsager kommune.

Denne indstilling tiltrådte indenrigsministeriet i en skrivelse til kommunalreformkommissionen af 4. november 1969.

Herved udgik endnu en kommune af de 23, som amtsrådet havde foreslået kommunalreformkommissionen at etablere, og antallet blev således yderligere reduceret fra 19 til 18, som vist på kortet side 18.

Således slutter beretningen om, hvorledes 76 sognekommuner og 6 købstadkommuner i Ringkjøbing amt samt 2 sognekommuner i Vejle amt og 3 i Thisted amt i løbet af ca. 4 år blev sammenlagt til de 18 kommuner, som nu udgør Ringkjøbing amtskommune.

De nye kommuners bestanddele i relation til den før 1. april 1970 gældende kommuneinddeling samt deres areal og folketal fremgår af nedenstående oversigt:

RINGKJØBING AMTSKOMMUNE

18 kommuner

Folketal pr. 1. januar 1969: 237.573

Areal i ha.: 484.939,9

<i>Kommunens navn</i>	<i>Hidtidige kommuner</i>	<i>Tidligere amtskommune</i>	<i>Areal i ha</i>	<i>Folketal 1/1 1969</i>
Aulum-Haderup	Haderup	Ringkøbing	9.916,9	1.928
	Del af Grove	-	4.220,4	307
	Aulum-Hodsager	-	10.687,2	3.692
			<u>24.824,5</u>	<u>5.927</u>
Brande	Brande	Vejle	15.458,4	6.830
	Del af Blåhøj	-	3.125,3	1.023
	Del af Thyregod-Vester	-	210,1	26
			<u>18.793,8</u>	<u>7.879</u>
Egvad	Egvad	Ringkøbing	37.300,5	9.758

<i>Kommunens navn</i>	<i>Hidtidige kommuner</i>	<i>Tidligere amtskommune</i>	<i>Areal i ha</i>	<i>Folketal 1/1 1969</i>
Herning	Ørre	Ringkøbing	3.161,1	421
	Sinding	—	2.739,0	685
	Ilskov	—	3.512,4	741
	Herning	—	5.038,5	31.916
	Simmelkær	—	2.471,7	644
	Sunds	—	6.101,4	2.746
	Gjellerup (÷ del af Ikast)	—	5.676,4	4.609
	Snebjerg	—	7.621,5	3.689
	Rind	—	17.957,6	5.337
Del af Ejstrup	Skanderborg	190,3	17	
			<u>54.469,9</u>	<u>50.805</u>
Holmsland	Holmsland	Ringkøbing	9.444,2	3.948
Holstebro	Holstebro	—	3.116,5	23.560
	Naur-Sir	—	4.011,3	977
	Mejrup	—	3.374,6	1.450
	Idum	—	4.547,7	620
	Nr. Felding	—	3.190,4	743
	Tvis	—	6.223,8	2.154
	Del af Vejrum	—
	Borbjerg	—	7.948,6	2.409
	Del af Råsted	—	2.860,4	194
			<u>35.273,3</u>	<u>32.107</u>
Ikast	Ikast	—	11.315,7	10.682
	Bording	—	11.606,2	3.239
	Engesvang	Viborg	5.520,5	1.975
	Del af Vrads sogn	Skanderborg	652,3	70
	Del af Gjellerup	Ringkøbing	127,7	21
			<u>29.222,4</u>	<u>15.987</u>
Lemvig	Lemvig	—	1.706,6	6.791
	Nr. Nissum	—	2.087,2	1.808
	Klinkby	—	6.871,1	2.356
	Fjaltring-Trans	—	1.764,2	558
	Dybe-Ramme	—	3.349,6	1.588
	Lømborg-Rom	—	6.199,1	1.291
	Fabjerg	—	3.383,1	663
	Gudum	—	5.696,8	1.176
	Tangso	—	15.512,4	4.014
			<u>46.570,1</u>	<u>20.245</u>

<i>Kommunes navn</i>	<i>Hidtidige kommuner</i>	<i>Tidligere amtskommune</i>	<i>Areal i ha</i>	<i>Folketal 1/1 1969</i>
Ringkøbing	Ringkøbing	Ringkøbing	1.600,9	6.404
	Vedersø	-	2.179,4	551
	Stadil	-	4.026,8	619
	Tim	-	4.054,2	1.180
	Thorsted (+ dele til Ulfborg-Vemb og Trehøje)	-	6.210,4	579
	Hec	-	4.606,9	1.042
	Hover	-	3.203,7	519
	No	-	2.679,0	752
	Ølstrup	-	2.500,3	518
	Velling	-	2.725,9	755
	Sdr. Lem	-	4.950,4	2.122
	Del af Ulfborg	-	0,8	...
	Del af Husby	-	1.330,0	23
	Del af Vinding-Vind	-
	Del af Dejbjerg	-	52,4	6
			40.121,1	15.070
Skjern	Skjern	-	4.640,4	6.016
	Stauning	-	4.419,4	873
	Dejbjerg (+ del til Ringkøbing)	-	3.691,4	618
	Hanning	-	3.895,2	1.030
	Bølling-Sædding	-	3.457,3	976
	Faster	-	3.303,7	1.042
	Del af Borris	-	9.408,8	1.580
				32.816,2
Struer	Struer	-	354,6	9.208
	Venø	-	645,7	118
	Resen-Humlum	-	4.065,2	2.284
	Gimsing	-	1.057,4	1.594
	Vejrum (+ del til Holstebro)	-	1.988,5	531
	Hjerm	-	3.162,3	1.443
	Ølby-Asp-Fousing	-	6.240,1	1.721
			17.513,8	16.899
Thyborøn-Harboøre	Thyborøn	-	220,8	2.371
	Harboøre-Engbjerg	-	3.993,0	2.230
			4.213,8	4.601
Thyholm	Hvidbjerg-Lyngs	Thisted	4.733,6	2.374
	Søndbjerg-Odby	-	2.166,5	1.066
	Jegindø	-	791,4	650
			7.691,5	4.090

<i>Kommunens navn</i>	<i>Hidtidige kommuner</i>	<i>Tidligere amtskommune</i>	<i>Areal i ha</i>	<i>Folketal 1/1 1969</i>
Trehøje	Vinding-Vind (÷ del til Ringkøbing)	Ringkøbing	12.348,6	1.864
	Del af Nr. Omme	-	4.783,3	1.212
	Vildbjerg-Nøvling	-	5.465,6	2.621
	Del af Thorsted	-
	Timring	-	6.645,4	1.186
			<u>29.242,9</u>	<u>6.883</u>
Ulfborg-Vemb	Ulfborg (÷ del til Ringkøbing)	-	7.081,3	2.041
	Staby	-	2.846,2	971
	Madum	-	1.630,0	252
	Del af Husby	-	1.986,6	361
	Sdr. Nissum	-	3.381,4	1.229
	Del af Råsted	-	684,5	65
	Del af Thorsted	-
	Gørding-Vemb-Bur	-	4.662,3	1.947
			<u>22.272,3</u>	<u>6.866</u>
Videbæk	Del af Nr. Omme	-	2.743,7	779
	Vorgod	-	9.396,3	2.347
	Brejning	-	7.428,7	2.280
	Nr. Vium-Herborg	-	8.815,6	4.812
	Del af Borris	-	524,2	91
			<u>28.908,5</u>	<u>10.309</u>
Vinderup	Sevel	Ringkøbing	10.837,8	2.365
	Ejsing	-	4.421,7	1.128
	Sahl	-	3.673,5	3.224
	Hanbjerg	-	1.255,0	452
	Ryde	-	2.180,2	733
			<u>22.368,2</u>	<u>7.902</u>
Aaskov	Assing	-	6.946,5	2.295
	Sdr. Felding	-	7.016,2	2.220
	Skarrild	-	9.765,4	1.330
	Del af Sdr. Omme	Vejle	164,8	317
			<u>23.892,9</u>	<u>6.162</u>
		<i>I alt</i>	<u>484.939,9</u>	<u>237.573</u>

Barnet, afgrunden og digteren

Et Thøger Larsen-minde

Ved Carl Johan Frederiksen

Mellem de bøger, der gjorde indtryk på Thøger Larsen i hans tidlige drengeår,, var præsten Albert Ravns siden 1721 anonymt udgivne *Den himmelske Herredag* fra 1633 i en yngre udgave. (Chr. N. Brodersen angiver i første bind af sin fortjenstfulde Thøger Larsen-monografi en udgave fra 1733. En sådan findes ikke i Ehrencron-Müllers fortegnelse; det rette årstal er snarere 1738). Det nu næppe eksisterende eksemplar tilhørte Thøger Larsens morfar, der stivede sin gammel-dags, med overtro blandede kristendom af med dens senmiddelalderlige hånd-faste appel til sjælen.

Om Albert Ravn er kun lidt at fortælle. Han var søn af præsten og forfatteren Hans Hansen Ravn i Malmø. Fødselsåret kendes ikke. Han døde ca. 1640. Hans eneste registrerede arbejde (Ehrencron-Müller bind 6) er ovennævnte *Den yderste Dømedags Beskriffuelse til hvilcken Det gantske menniskelige Slect skal sig indstille. Dernest om det evige Liff, item om den evige Død. Udi trende Tractater befattet*. Senere udgaver har en forkortet og noget ændret titel. Værket må have været skattet. Fra sin fremkomst og indtil 1793 kom det i 11 oplag.

I sin autobiografiske novelle *Generationer* (Fjorbredten 1913) citerer Thøger Larsen fra både anden og tredje part, men intet af citaterne er nær den „rivende Brændevin for Sjælen“, ord hvormed digteren bl. a. karakteriserer den opbygge-lige bogs indhold.

I nævnte novelles andet kapitel siger Thøger Larsen om den seksårige dreng: „Helt forstå denne gamle hændervridende Tale kunde han naturligvis ikke. Men der rejste sig en Gru som af sorten Muld op i Dagen. Det sande Liv, der var, stod ligesom og løsnede ved Hammen. Der var noget under, som var farligt“. Senere hedder det under Gamle Thorvalds højtlesning: „Drengens Korthuse faldt stadig sammen, når han havde faaet dem lidt i Vejret. Han arbejdede underligt aandsfraværende med dem, og stundom bevægede hans Læber sig i en lav Hvisken. Han kastede stjaalne Blik til Bedstefaderen og den gamle medtagne Bog, hvis tykke grove Bogstaver saa ud, som de krympede sig under usynlige Ildsluer. Siderne var brungule og saa svedne ud, omtrent som Papir, der har ligget

paa Kakkelovnen. Bogen maatte være bleven varm indvendig af de halvandet Hundrede Aar, den havde ligget paa Hylderne med sin gloende Tekst; mens den kun nu og da var bleven aabnet og havde faaet Siderne svalet“.

Da Thøger Larsen skrev sin novelle, har han naturligvis kunnet se det overdrevne og groteske ved den gamle tekst, men han har også vidst, at den honorede de krav til en konkret Himmel og navnlig til et konkret Helvede, de gamle stillede. Det interessante er imidlertid, at der, da Thøger Larsen begyndte sin digtning – der ses her bort fra *Vilde Roser* – „var noget under“, hans egen underverden, en naturkræfternes hedenske verden: „Dybets Troldalkover“, som det hedder i digtet *Vinternat* fra 1905 – og man husker også den underjordiske vaffende hund i digtet *Ved Fjorden*, ligeledes fra 1905. – Den gejstlige rædselsretorik med dens brutale jordiske realisme konverteres hos Thøger Larsen til en naturalisme omfattende hele universet, uden at digteren overså det hemmelighedsfulde ved tilværelsen.

De efterfølgende to kapitler af *Den himmelske Herredag* er trykt efter udgaven fra 1793. Med sine grove typer, som de ses på de to affotograferede sider, gør den et indtryk, der svarer til Thøger Larsens fra udgaven 1738. Når endelig udgaven fra 1793 er benyttet som tekstforlæg, skyldes det, at den med sin retskrivning er lettere tilgængelig for en nutidslæser end de ældre udgaver. Til slut et par ord, som det kan være praktisk at se på:

gestalt – skikkelse
 lekkere – en frådser
 orter – steder
 reddes – ræddes
 vænen – vånden

Jelling, juli 1969.

Tredie Part
af den
Himmelfke
Serredag,
Indeholdende
Helvedes Sodoma,
eller
Beskrivelse om den evige Død.

Kjøbenhavn, 1793.

efter Guds og Penge? Hvi raader du ikke nu med Benner og Fiender, hvorledes du skal gaae igiennem med din uretsfærdige Sag, at faae din Krig frem, og overvinde din Vederpart; Hvi praler og puffet du ikke nu, og roser af dine gode Stykker. Saadan Spot skal de Fordømte høre. Da skal Siælen bande Legemet, og sige: O du Dievels Tempel og Bolig, dine Stjerner have besmittet og bedraget mig. Hvo skal nu hjælpe dig? Derfor, o Synder, dersom du i Dag hører Herrens Røst, da forhærd ikke dit Hierte, saa skal du aldrig høre sliq Jammer og Elendighed i Helvede. Der skal og være udi Helvede en forgiftig og pestilentses Stank og Lugt formedelst de urene Wanders vederstyggelige Uteerlighed, og de utallige fordømte Legemers Nærværelse, som steges og brændes i Alden, og bedrøypes med Svovel, Beeg og Tiere; thi Helvede er ligesom en Uadseskule, udi hvilken slem Stank skal betage alle fordømte Menneskers Næse, Mund, Øyne, Hals, Bryst, Hierte, af Hierne af deres egne stinkende og fule Legemers forgiftige Uhumskhed, saa at de skulle blive en vederstyggelig Rømmelse for alt Rød. Dersom der kom et fordømt Menneskes Legeme

DET SYVENDE CAPITEL

Om Guds Vrede, og om Helvedes Ild.

De Ududeliges Dom lyder saaledes: Gaaer bort fra mig I Forbandede i den evige Ild, som er bered Dievelen og hans Engle. Heraf gives Aarsag at tale om den Ild, som er i Helvede, og om Guds Vrede hvoraf samme Ild optændes. Den Ild er ikke nogen materiel eller naturlig Ild, som vores. Men Ildens Navn er ikke andet, end de ugudeliges udvortes og indvortes ulidelige Legems og Siæls Pine og Plage, hvor de skal brændes og ikke forbrændes eller fortæres. Helvedes Plage kaldes af Skriften en Ild, eftersom det agtes for den grueligste og smerteligste Plage af Ild at forbrændes til Døden. Og iblandt de andre Elementer er intet saa skarp, skadeligt og forskrækkeligt, som Ilden, hvilken forderver, æder og fortærer, naar den tager Overhaand, alt hvis den overkommer, hvad Materie det end er. Det Haarde smelter den, det Bløde haardgjør den, og alle Ting forandrer den. Om Helvedes Ild taler Skriften mange Stæder. For Exempel: Herren skal lade regne paa de Ugudelige Ild og Svovl, og forskrækkeligt Vejr; item Ild og Hagel ere skabte til Hevn over de Ugudelige. Der er en Ild optændt i min Vrede, siger Herren, og den skal brænde til det nederste Helvede. Den er optændt, og gøres ey behov at blæse den op, eller lægge Materie til den. Item: Du skal sætte dennem som en gloende Ovn i din Vredes Tid, Herren skal opluge dem i sin Vrede, og en Ild skal opæde dennem. Guds Grumhed og Vrede, som er en af de største Piner i Helvede, som og laae Christus paa Halsen, som en stor Byrde, i hans Død og Pine for al Verdens Synder, den oplæser denne Ild, udi hvilken de Fordømte hylér med Suk og Fnysen, som Herren taler: Jeg vil samle min Vrede og min Grumhed, og oplæse min Vredes Ild over eder, at I skulde smeltes derinde, ligesom Sølv smeltes i Ovnén, saa skulde I smeltes deri, og I skulde vide, at jeg, Herren, haver udgydet min Grumhed over eder. Hvor skulde disse lekkere Syndere kunde udstaae saadan stor og evigvarende Ild, som neppelig med Taalmodighed kan fordrage en liden Hovedverk i dette Liv? Hvo kan staae for hans Vrede? hvo kan blive for hans fnysende Grumhed; hans Vrede brænder som Ild, og Klipper sønderspringe for hannem. Ja, naar et Menneske ikkum fornemmer den ringeste Guds Vredes Gnist her i Verden, saa maa han for Pine og Hiertens Banghed slet undergaae, uden han af Guds Ord trøstes, som er at see udi Kong Ezechia, David og andre. Hvad vil da vederfares de Fordømte paa Guds Vredes Dag? Naar Herren skal tale til dennem i sin Vrede og forfærde dennem i sin Grumhed, og al hans Vredes og fyrrige Grumheds Ild skal udøses over dennem, blive uledskelig og uslukkelig, og altid uden nogen Barmhertighed brænde over dennem; thi Herren bliver da træt af at ynkes. Denne Helvedes Ild skal grassere alle Orter og Stæder i Helvede og pine de Fordømte til yderste Marv og Been, hvorudi de ugudelige skulde vende og kaste sig nu paa den eene, nu paa den an-

den Side, af utaalmodighed, som et andet sygt Menneske paa sin Seng; thi Ilden skal være under og over, omkring og indvortes i dennem.

Phalaris, den grumme Tyran, naar han skulde lade plage en Misdæder, lod han ligge hannem nøgen i en Ox, gjort af Kobber, optændte derpaa saa en stor Ild, som brændte og blussede under og over, og paa alle Sider af samme Kobber-Ox, saa at hvor den arme Fange vendte sig, da havde han ulidelig Marter. Men dette er ikkum Børnespil imod den evige Helvedes Ild, som altid skal sveve omkring de ugudelige, at de skulde pines midt udi samme Ildslue til evig Tid. Hvo af os kan omgaaes med en fortærende Ild; hvo kan lide og udstaae Evighedens Brynde? Kan man ikke taale at røre ved Ilden her, hvad skal man kunde taale i Helvede, naar Legemet gandske med Indvoldene, Blod og Marv skulde uden Ende brændes og ikke forbrændes eller aldrig fortære sig selv eller andet? thi vores naturlige Ild imod Helvedes Ild at regne, er ikkum som en Ild malet med Farve paa Væggen. Paa Jorden brænder Ilden, og gjør lyst, i Helvede piner den og gjør mørk. Vores Ild sees uden Forskrækkelse, og fører os Vederqvægelse imod Frost, men Helvedes Ild er forfærdeligt til at see, og fører større Smerte med sig. Den skal brænde og slet intet lyse for de Fordømte, uden saa vidt kunne see deres egen Skam og Skiendel, Plage og Fordømmelse, Dievlene og Helvedes Qval, sig selv til desto større Marter og Elendigheds Formering. Vores Ild behøver Materie, om den skal holdes ved lige; men Helvedes Ild er sig selv Materie nok, thi den optændes, holdes ved lige, og formeres af Guds Vrede og Grumhed. Vores Ild brænder og opbrændes; men Helvedes Ild, jo grummere den brænder, jo længere holder den ved. Denne Ild giver ikke Klarhed og Skin fra sig som høres; men udaf Svovl, Bæg, Tiære og Olie etc., som den er beblandet med, er det som en Pøl eller Søe, en dampagtig mørk Røg og blaasort Ild, som Propheten taler, at Herrens Aande er som en Svoelstrøm, som brænder deri. Og Job siger, at der skal en Ild fortære dennem, som ikke er oplbæst, og det skal gaa dennem ilde. Vand, koldt Veyr og Jord kan dæmpe og formilde vor Ild; men dersom det ganske Vester Hav flød igennem de Fordømtes Legemer i Helvede, saa kunde de dog ingen Ledskelse finde. Gud, Herren, lader os ofte udi dette Liv forsøge end lidet af den mindste Gnist af Helvedes Ild, formedelst en heftig Feber, hvilken med Heden saa betager os undertiden, at den Slags Drik er ikke til paa Jorden, som vi kan ledske os paa. Hvorfor kan de fordømte Menneskers Legemer ikke forbrændes i denne Ild? Det gjør Guds Retfærdighed og Almægtighed, som end med Forundring sees her udi Livet, til at betage Ilden sin Hede, naar han vil, og ellers at forandre Naturen, som en ret Naturens Herre. Sadrach, Mesach, Abednego bleve kastede midt i en gloende Ovn, men der blev ikke et Haar fortæret paa dennem. Saae ikke Moses, der han vogtede Qvæg, en gloende Lue af en Tornebusk. Og han saae, og se Busken brændte af Ild, og Busken blev dog ikke fortæret eller opbrændt. Israels Børn vandrede fyrretyve Aaar udi Ørken,

og ders Klæder bleve ikke gamle paa dennem, deres Skoe bleve ikke slidte af deres Fødder.

Salamandra, et slags Øgler saa kaldet, haver den Art og Natur, at den ikke kan af Ilden forbrændes, i hvor længe den end ligger derudi. Fiint Guld forbrændes ikke i Ilden, men jo tiere det kommer i Ilden, jo mere luttres det. Lader Guds Almægtighed saadant see og skee, her i Verden imod Naturen, hvorfor skulde han da ikke kunde med Helvedes Ild brænde og plage de Fordømte udi Helvede, og lade dem dog aldrig blive forbrændte, besynderlig, naar han vil lade see sin retfærdige Strengthed, og al Natur skal ophøre.

DET OTTENDE CAPITEL

Om de Fordømte Menneskers udvortes Straf på Syn og Hørelse, Lugt og Rørelse

De ugudelige drive mange Synder med ders Øyen, Øren, Mund og Tunge, og andre Lemmer. Derfor plages de og paa hver Lem særdeles i Helvede. Deres Øyne eller Syn skal have sin særdeles Plage, de skulde see de Gudfrygtige at være udi Glæde, og desmere plages udi Hiertet, at de ikke ere deelagtige med dem derudi, og jo større Glæde og Ære de udvalgte have, jo større skal de Fordømtes Plage være, deres Syn skal gjøre Marteren stor, og forøge deres Pine. Dernæst skulde de see idel udvortes Mørk, aldrig til evig Tid skulle de see noget Lys. Hvad Bedrøvelse det er altid at sidde udi Mørk og Mulm, Frygt og Forskrækkelse, er omtalt tilforn. Og midt udi dette Mørk, skulle de dog see disse Helvedes Basilisker og Hugorme, som Herren truer at ville sende iblandt dem at bide dennem; der er den gamle Slange, Hugorm og Drage, som kaldes Dievlen, og Satanas, hvis Tænder staaer forfærdelig trindt omkring, hans Nysen skinner som et Lys, hans Øyne er ligesom Morgenrødens Øyenbryn, af hans Mund udfarer Blus, Lue og gloende gnister, af hans Næse gaaer Røg, som af en sydende Gryde, hans Aande kan komme Kul til at brænde, etc. Udaf denne Dievels Syn skulle de Forbandede have Forskrekkelser, Sorrig, Angest og Redsel; thi de skal altid staae dennem for Øyne, ja de skulde være lige i Fordømmelsen med dem. Naar et Menneske gaaer i Mørke, og fornemmer Spøgelse, hvor bange blive de ye? Haaret kryber paa Hovedet, Legemet skelver, Hiertet beklemmes, Blodet forkølnes, Talen forgaar.

Hvad Banghed og Bedrøvelse vil da blive, naar alle Dievle, høye og lave, store og smaa, skulle staae de Fordømte for Øyne, ja plage dennem uden Afladelse. Den hellige Bernhardus siger: At han vil hellere gaae ind i en gloende Ovn, end see en Dievel i sin egen Gestalt. Hvad Plage vil det ikke føre med sig, naar man seer saa utallige mange paa et Sted? Lader os udi dette Liv gjøre en Pagt med vore Øyne, og ikke mætte dem med Verdens Herligheds, Deyligheds, eller anden

Forfængeligheds Beskuelse, men opløfte dennem til den, der sidder i Himlene, indtil han bliver os naadig.

Hørelsen skal og udstaae sin Plage; thi de Fordømte høre intet andet i Helvede end Hysten og Skrigen, Skraalen og Vraalen, Suk og Vænen, Jammer og Klage-maal, saadan Jammers Viise skulle de nu høre, og have derfor megen Latter, Gri-nen og Fnisen, for megen letfærdig Spil de have hørt efter i dette Liv, som nu omvendes dennem til Graad. Ja, de skulde med største og ulideligste Kiedsomme-lighed høre idel utaalmodigheds Ord af hverandre indbyrdes. Fy dig, du for-bandede Penge-Rigdom, falsk Vegt og Maal, hvor ilde lønner du os! Fy dig du Vellyst og du forfængelig Øre, hvor nedtrykker du os; De Helvedes Aander skulle uden Ophør raabe over de Fordømte: Brænd og skend, piin og plag, slaa og drag, hug og stød disse vores forbandede Fanger, det skal være de Fordømtes Prædiken og Musik, hvilken de Aften og Morgen skulde høre i Helvede. Deres begangne Synder bebreydes dennem, og spottes derfor i Evighed: O, hvor herlig og stolt har du været, hvor kosteligt har du levet? hvor var du klæd og beprydet? Du vidste at bruge dig med Gods og Penge, overfaldt og plagede den Fattige, forventede Retten, tog en liden Sag, gjorde en stor deraf, at du kunde gjøre dig selv rig. Hvor fyldede du dig med Øl og Vin, og var en Kempe til at drikke, det gik ud over dine Undersaatter. Du kunde besverge, bande, overpukke og true andre, bruge dig med Boelskab, ingen torde straffe dig, thi æder og drikker du ikke nu? Hvi river og slider du ikke nu efter Gods og Penge? Hvi raader du ikke nu med Venner og Fiender, hvorledes du skal gaa igiennem med din uretfærdige Sag, at faae din Krig frem, og overvinde din Vederpart; hvi praler og pukker du ikke nu, og roser af dine gode Stykker. Saadan Spot skal de Fordømte høre. Da skal Sjælen bande Legemet, og sige: O, du Dievels Tempel og Bolig, dine Gier-ninger have besmittet og bedraget mig. Hvo skal nu hielpe dig? Derfor, O Syn-der, dersom du i Dag hører Herrens Røst, da forhærd ikke dit Hierte, saa skal du aldrig høre slig Jammer og Elendighed i Helvede. Der skal og være udi Hel-vede en forgiftig og pestilentses Stank og Lugt formedelst de urene Aanders vederstyggelige Uteerlighed, og de utallige Fordømte Legemers Nærværelse, som steges og brændes i Ilden, og bedrypes med Svovel, Beeg og Tiere; thi Helvede er ligesom en Aadselkule, udi hvilken slem Stank skal betage alle Fordømte Men-neskers Næse, Mund, Øyne, Hals, Bryst, Hierte, af Hierne af deres egne stin-kende og fule Legemers forgiftige Uhumskhed, saa at de skulde blive en veder-styggelig Væmmelse for alt Kiød. Dersom der kom et fordømt Menneskes Le-geme af Helvede i Verden, kunde det med sin Stank forgive den gandske Verden. Gaaer du frem for et Aadsel, da holder du for Næsen. Men der er intet Aadsel saa vederstyggeligt, som et Menneskes Liig. Kong Antiochus var falden engang af sin Vogn og slog alle sine Lemmer på hans Legeme af lave, og der voxte Orme og Madiker af Legeme, og hans Kiød faldt af hannem, og han lugtede saa ilde, at den gandske Stridshær plagedes af den rodden Stank. Kom der saadan Stank af

et Legeme, som Livet og Aanden var udi endnu, hvad vil der komme af saa mange tusinde, som i Helvede ædes idelig af forgiftige grumme Skorpioner og Slanger. Den Tyran Dionysius optænkte blant andre en gruelig Marter af Misdædere, at han lod binde et levende Menneske til et dødt Menneskes stinkende Legeme, indtil han af Stank maatte ynkelig døe og omkomme, det var jo en gruelig Død. Men dette er alt for ringe at ligne ved den ulidelige Stank i Helvede er, imod hvilken Desmerknappe, Klædepulver, Balsam eller anden dyrebar Smørelse intet kan formaae, thi alt saadant skal borttages, og der skal være Stank for en god Lugt. Der skal og være en umættelig og uslukkelig Tørst. Dette Liv opholdes, fødes og vederqvæges med Mad, Øll, varme Klæder, og andet saadant; men udi Helvede er et andet Liv, som uden alle naturlige Midler opholdes, og dog lider allerstørste Hunger, Tørst, Kuld, Heede og Brynde, og dog aldrig bekommer den allerringeste Smule eller Vandsdraabe sig til Trøst eller Ledskelse, men trenges i deres Siæl, Hierte, Marv og Indvold, dennem til evig Pine og Plage. Følelsen skal og have sin Plage, de skulde intet andet finde eller føle end Ilds Hede og Brynde. De skulle jammerlig skelve og beve, rystes og reddes, at deres Hænder, Fødder og Tænder skulle klamre, knubre, og slaaes tilhobe tusindfold mere, end naar et Menneske plages med en heftig Feber, eller af en usigelig Frost og Kuld, eller og i stor Forfærdelse: Saa der skal både være den grueligste Hede, saa og den hesligste Kuld i Helvede, koldere end nogen Frost, Iis eller Sne i Verden. Ja, kortelig, Øynene skulle græde, Tænderne gnidsle, Næsen lugte ond Stank, Ganen ilde smage, Røsten sukke og klage, Ørene forskrekkes, Hænder og det gandske Legem ryste og beve, ja den eene skal reddes og forfærdes for den anden, naar Ansigterne blive nu forbrændte og sorte af Ildens og Tiærens Røg og Lue. Ja, alle Plager skulle komme over de Fordømte, en heftig Hovedvee, en ulidelig Tandverk, en gruelig Podagra etc. Der skal ingen Plage være til, som jo skal pine de Fordømte.

Den Sygdom maa jo være heftig og svær, som betager Lemmerne og Indvoldene, at man kan intet vide sikkert for Plage at være. Saa er det i Helvede, hvor de Fordømte skielve og beve, naar de ser Dievlen, skamme sig, naar de see Gud og de Udvalgte, pines og plages, naar de udstaae usigelig Marter. O, Synden, hvorfor frygter du ikke? Dievlene ere nu vidt adspredte udi Luften, Biergene, Skovene, Helvede; men ligesom de gode Guds Engler ere forsamlede i Himmelen hos Guds Børn, dennem der at fryde og glæde paa den Dag: saa forsamles og alle onde Aander paa den yderste Dag over de Fordømte i Helvede, pine og plage dennem siden altid og uden Afladelse.

Tekstilindustriens udvikling i Hammerum herred

Af Eli Jepsen

Navnet Hammerum herred forbinder man uvilkårligt med tekstilindustri. Dette skyldes ikke, at landbrugets udvikling, såvel som andre erhvervsgrene, har været ringere i dette herred end i landets øvrige.

Det skyldes, at der ved siden af øvrige erhverv er udviklet en tekstilindustri i så stort omfang, at det med rette kan kaldes et dansk tekstilcenter.

En sådan udvikling, indenfor et forholdsvis snævert område, gør sig gældende indenfor tekstilbranchen i andre lande.

Apolda-området i Tyskland er et centrum for dette lands uldindustri, Manchester i England for bomuldsindustri og Lyon i Frankrig for silkevæverier.

I hver af de nævnte områder er der sket en udvikling, der har medført en sådan koncentration i en speciel branche, og jeg skal her beskæftige mig med denne udvikling i Hammerum herred. Uldbindingen som husflid var den spæde begyndelse.

Hvor tidligt denne husflid eller bindeindustri er opstået her på egnen, er det vanskeligt at besvare; men brugen af uldent tøj som beklædning er meget gammel.

Fårehold går meget langt tilbage i tid.

Det har været brugt af de gamle ægyptere, omtales gentagne gange i Det gamle Testamente og går sandsynligvis længere tilbage i tid.

Fåret, som husdyr her i landet kan arkæologisk spores så langt tilbage som fire-fem tusinde år.

I en bronzealdergravhøj i Gjellerup sogn er blandt andet gravgods fundet en ulden hue af vævet stof, og vævekunsten er ældre end uldbindingen med de fem strikkepinde.

I gamle ægyptiske kongegrave er der fundet vævede stofrester i uld og hør, ligesom der på vægrelieffer er afbildet væve, hvilket fører væveteknikken mindst 5000 år tilbage i tid.

Vævekunsten er fra Ægypten gået videre til folkeslagene omkring Middelhavet og er i yngre stenalder nået her til landet, idet der er fundet et fragment af bast, udført i en slags netteknik.

Dette er altså det ældste stykke dansk tekstil, man kender.

De tidligste vævede trøjer i uld stammer fra egekistefundene fra ældre bronzealder, perioden 1500–1000 før Kr. f.

Det ældste vidnesbyrd om strikketeknik er afbildet på en vase, der er fundet i en assyrergrav ved Ninive. Graven stammer fra en periode, der ligger ca. 2000 år før Kr. f.

Dette billede viser nogle krigere, som bærer strømpebukser, der følger bene-nes form så stramt, at beklædningen må antages at være strikket.

Det ældste fund af strikkevarer stammer fra en ægyptisk grav fra 600-tallet, og er en strikket hue.

I Europa er strikketeknikken først kendt fra den ældre middelalder og blev udøvet af mandfolk, der stod i de såkaldte strikkelaug.

Det var jo i laugorganisationernes tid, og den strikkede beklædning var ved lov alene forbeholdt adelens og kirkens mænd.

Der strikkedes blandt andet strømper af natursilke, indført fra østen, og et sådant par strømper var meget kostbare.

Det var selvfølgelig ulden, der anvendtes i almindelighed til strømper, huer og handsker.

Undertøjet var dengang fremstillet af hørgarner.

I Strassburger-akter berettes, at Pave Innocens den 4., som døde 1254, blev begravet med strikkede sko, så strikkede ting var dengang noget meget fint og sjældent.

Et alterbillede af Mester Bertram, Buxtehude Kirke, forestiller Jomfru Maria med fire strikkepinde i hånden.

Mester Bertram levede fra 1345 til 1415. Billedet befinder sig nu i et museum i Hamburg.

En sådan afbildning af den hellige Jomfru viser, at så langt op i middelalderen var strikkekunsten noget meget fint og eftertragtet, foruden at det fremgår af billedet, at nu var strikkeriet ikke længere kun en mandlig syssel.

I Apoldas byarkiv opbevares nogle optegnelser fra 1593 over de mest fremragende af byens borgere, og deriblandt nævnes en David, med tilnavnet Strikke- manden.

Han anses for grundlæggeren af strikkeriet i Apolda, Tysklands centrum for strikvarrefabrikation, idet det må antages, at han drev fremstilling af strikvarer som profession.

Det kan derfor skønnes, at laugsrettighederne på strikningens område da forlængst var ophørt, og at strikningen, i løbet af 1400-tallets slutning og op gennem 1500-tallet, var almindeligt udbredt over hele Europa.

Uldgarnet til vævebrug har op gennem bronzealder, jernalder, vikingetid og indtil sen middelalder, været spundet på håndten, da spinderokken først kendes fra 1500-tallets slutning.

Ulden karter.

Ulden spindes til garn.

Blandt Leonardo da Vincis mange efterladte tegninger findes der en konstruktion af en spindemaskine, svarende til spinderokken, men en sådan spindemaskine omtales ikke i datidens italienske annaler, hvorimod en tysker, ved navn Johan Jürgen, vides at have konstrueret en spinderok i året 1583.

Denne opfindelse betød et kolosalt fremskridt og vandt hurtig udbredelse Europa over og er utvivlsomt nået her til landet få år efter, da konstruktionen er meget enkel og kan fremstilles af enhver med godt håndelag for arbejde i træ.

Senere blev der fremstillet rokker med to tene, så to kvinder kunne spinde på den samme rok; men denne type kendes kun fra Nordtyskland, Slesvig-Holsten og Norge, og vandt ikke stor udbredelse.

– Jeg vil tro, at uldbinding med salg for øje, ikke er ældre end spinderokkens fremkomst, da først denne opfindelse gav grundlag for en så betydelig garnfremstilling, at det kunne dække langt mere end hjemmeforbruget af uldstrikvarer.

Det første vi hører, om uldbinding som hjemmeindustri, kan læses i lensmændenes indberetninger fra kongsgården Lundenæs ved Skjern til rigets styrelse.

Disse indberetninger fortæller om egnens udvikling og tilstand helt tilbage fra 1600-tallet. Hen imod dette århundredes slutning omtales egnens store fårehold og gennem 16 og 1700-tallet nævnes, at tilvirkningen af strikkede uldvarer er en vigtig indtægtskilde for egnens befolkning.

Tilsvarende indberetninger fremsendtes af herredets præster til bispestolen i Ribe fra slutningen af 1600-tallet og op gennem det 18. og 19. århundrede.

Fårevaske i Birkmose.

I enkelte af præsternes indberetninger er der klager over, at dyrkning af jorden forsømmes til fordel for uldbindingen, og finder en sådan indendørs beskæftigelse upassende for en landbefolkning.

Dog er der også præsteindberetninger fra 1700-tallet, der vurderer hosebindingen anderledes, idet de skriver, at uden denne indtægtskilde ville sognenes befolkning ikke kunne opretholde livet.

Lensmændenes indberetninger omtaler ligeledes hosebindingen som en både nødvendig og betydelig hjemmeindustri, med skøn over hvilke kvanta uldstrikvarer, der tilvirkes og sælges.

– Selv om der i dag sendes uldstrikvarer i store mængder, ud fra moderne strikvarrefabrikker, så har produktionen i tal og endnu mere i vægt været betydelig større for både ét og to hundrede år tilbage i tid her i herredet.

Dengang eksisterede råstofferne, bomuld, kunstsilke og andre kunstfibre jo slet ikke – garntyper, der tæller stærkest i vor tids tekstilindustri.

Til underbeklædning brugtes dengang det svære uldne og tunge undertøj i ret og vrang-strikning, såvel som svære uldne sokker, vanter og halstørklæder.

Anledningen til denne hjemmeindustri opståen i Hammerum herred, såvel som Bølling, Ulfborg og Lysgaard herreder, skyldtes i første række naturforholdene.

Fra sen middelalder og helt op i 1800-tallet var der sogne i disse herreder, hvor i skiftende perioder 80-90 % af jorden var dækket af hede, mose og kær, med smalle engdrag langs åerne og beskedne dyrkede arealer, omkring de spredte hedegårde.

Så sent som i midten af 1800-tallet udgjorde hedearealerne i Hammerum herred 65 %, i Ulfborg herred 58 %, i Lysgaard herred 40 % og i Bølling herred 63 %.

Fåreklipning i Birkmose.

Der var altså dårligere betingelser for et regulært landbrug, end på den gode jord i andre egne af landet.

Denne nøjsomme natur egnede sig bedst for stort fårehold og kun en lille svine- og kobesætning, samt lidt fjerkræ.

Hvis herredets beboere skulle have levet af salget af får til slagtning og salget af ulden, så ville der overhovedet ikke have været eksistensmuligheder for befolkningen.

Den mest nærliggende løsning var da, selv at forarbejde ulden og sælge den i færdige beklædningsgenstande.

Der var hedegårde med stort jordtilliggende, fra nogle hundrede og op til et par tusinde tønder land.

Jordværdien på disse hedearealer var ringe, og handlede til 5 kr. pr. td. land, helt op i sidste halvdel af forrige århundrede.

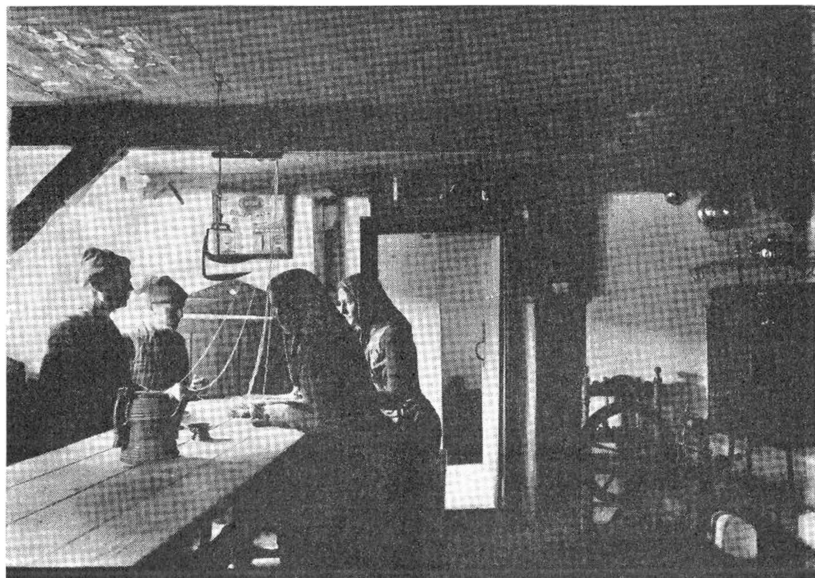
Som et eksempel på den ringe jordværdi fortælles der følgende træk fra Lund marked fra midten af forrige århundrede.

Omkring bordet i et udskænkningstelt sad en flok hedebønder. En af bønderne ejede en parcel hede på et halvt hundrede tønder land, der lå midt inde i en anden af bordfællernes hedeareal.

Sidstnævnte var interesseret i af praktiske grunde at købe dette jordstykke, da hans får alligevel færdedes derover, og spurgte ejeren om prisen.

Ejeren af jordstykket tilbød ham dette for en omgang kaffepunse ved bordet, når køberen selv betalte omkostningerne til sagfører for skødeskrivning og udstykning.

Dette skikkelige tilbud blev accepteret; men da køberen havde funderet lidt, efter at have betalt sin omgang, tilbød han at give en omgang mere til selskabet, når handelen så måtte gå tilbage.

Gammel spole- og strikkemaskine.

Dette accepterede sælgeren.

– Allerede i 1700-tallet kan det ses, at det ikke blot var ulden fra eget fårehold her i herrederne, der blev oparbejdet til uldtøj; men der købtes store kvanta uld på uldmarkedet i Holstebro.

Dette uldmarked blev tilført uld fra fåreavlere på egne, hvor landbruget var den vigtigste næringsvej, såsom fra Thy, Salling, ja helt ovre fra Fyn blev der fragtet uld til Holstebromarkedet.

– Ud over ulden betød fåreholdet også en hel del i datidens husholdning.

Skindene anvendtes til vinter-yderbeklædning, de såkaldte fåreskindskuffer, og talgen, der støbtes til tællelys, var i mange hjem eneste belysningskilde.

– Vi har alle hørt om uldbindingen i bondens stue i de lange, mørke vinteraftener, og vi kender særligt idyllen fra Blichers bindestuefortælling.

Noget tilsvarende er der holdt bindestueaftener på skift, mellem de afsides liggende hedegårde, gennem et par hundrede år på disse egne.

Bindestueaftener var sikkert datidens bedste adspredelse vinteren igennem.

Det var småt med belysningen, en enkelt tælleprås eller to på langbordet; men den der var ferm til at binde hoser, kunne gøre dette i mørke eller ihvert fald ved en meget svag belysning.

Jeg erindrer mørkningstimen, fra min drengetid på en gammel hedegård i Nr. Nissum, der havde lidt af det gamle bindestuepræg.

Selv om der var petroleumslampe i stuen, så blev denne lampe ikke tændt i mørkningstimen. Den time, fra dagslyset en vinterdag begynder at svinde hen, og udearbejdet ophører, til tusmørket indtræder, og der serveres aftensmad, den såkaldte nætter.

Stuens eneste belysning i mørkningstimen var en revne i den gamle bilæggerovn.

Denne revne gav lysskær nok ud i stuen til, at den gamle kone spandt på sin rok og de to døtre brugte strikkepindene.

Manden på gården røg sin lange pipe og de to karle og drengen sad i stuen ved langbordet.

Mandfolkene snakkede om bedriften, og hvad der kunne være af nyheder udefra.

Gik samtalen i stå, så hørtes kun rokkens snurren og strikkepindenes knitren.

Det var en hviletime for både sjæl og legeme.

– Men i de rigtige bindestuers tid, da var disse bindeaftener festaftener, hvor karle og piger bandt om kap, og hvor alle skiftedes til at fortælle historier, sagn og eventyr, ligesom der blev sunget gamle viser.

Det er gennem bindestuerne, den Gjellerup degn, Ewald Tang Kristensens, mange hundrede sagn og viser her fra egnen er blevet husket og genfortalt.

Når aftenens mål af bindetøj var bundet, så sluttedes der af med en svingom på det stampede lergulv, og det var en selvfølgelig pligt, at karlene skulle følge pigerne hjem over heden.

Var der blevet fortalt spøgelseshistorier, så holdt pigen sig sikkert nær til karlen.

Alt dette hører til bindestuens charme og romantik; men er jo kun en del af uldbindingens historie.

Bindetøjet og dagens forskellige arbejder var meget nøje knyttet sammen. H. P. Hansen fortæller derom i sin bog „Spind og Bind“.

Drengen, der var fårehyrde, havde et uldnogle fæstet på trøjen, og de fem strikkepinde var med ude i heden, hvor han sommerdagen lang vogtede fårene.

Selv bag ploven kunne mand og karle, når fugerne var lange, bruge strikkepindene.

Kvinderne i huset havde altid bindetøjet indenfor en armlængde, hvis der blev en ledig stund.

På vej til og fra kirke blev der bundet, enten man var kørende eller gående – og ligeledes enten det gjaldt bygang til naboen, eller en tur til købmand og møller.

En virkelig dygtig kone kunne klare adskillige opgaver sammen med bindehosen fortæller H. P. Hansen.

Denne gamle form for tilvirkning af uldtøj har eksisteret således gennem tre hundrede år her i Hammerum herred, og det skulle sælges.

Aftægtskone med bindebosen.

Aftægtsmand med bindebosen.

Denne opgave blev betroet bondesønner, der havde udvist handelstalent eller havde udlængsel.

Vi kender alle billedet af hosekræmmeren med sin tøjbyldt, både på ryggen og foran på brystet, sammenknyttet i to store stykker bomuldsklæde og forenet med en bærerem over skulderen.

Således udrustet, havde man en handelsmand for sig – og også ofte en filur.

Hosekræmmeren var velkommen landet over.

Han var nyhedsformidleren, inden avisernes tid.

Hans besøg var altid et frisk pust fra andre egne og ofte kom han med hilsen og besked fra slægt og venner i andre egne af landet.

Han kom altid med godt humør og forstod at gøre en dagligdags handel festlig og fornøjelig.

Ofte blev han inviteret til at spise med, når han kom ved den tid og også ofte inviteret til at overnatte, og så var en god underholdning sikret for aftenen.

Denne handelsmand, bondesønnen fra Hammerum herred, var en af deres egne, når det, som oftest, var landsognene, der var hans salgsdistrikt.

Der var dog også hosekræmmere, der handlede i byerne; men der kunne de undertiden blive modtaget med nogen skepsis og mistro og selvfølgelig uvilje fra de fastboende forretningsfolk.

Bondesønnen, der drog ud som handelsmand, var fra barnsben opdraget til, at handel bestod af at forlange rigeligt og så blive underbudt, men ende med en pris der imellem og oftest på den side af midten, der sikrede ham en god fortjeneste.

Men ved siden af uldkræmmerhandelen var der også andre afsætningsformer. Store partier af uldtøj, der i vinterens løb var blevet oparbejdet på gårdene, blev købt af opkøbere eller grossister.

Lokalt var det ofte mølleren, der købte strikvarerne af bønderne.

Mølleren var jo gerne sognets rigeste mand, med blanke sølvdalere på kiste-bunden og havde således den nødvendige driftskapital dertil.

I tidligt forår kom der opkøbere fra Holsten og Nordtyskland herop i lange, lette vogne med risflettede sider. Der står en sådan opkøber-vogn på Herning museum.

De købte uldtøj i meget store kvanta hos møllerne og hos enkelte af de største producenter.

Der betaltes kontant i sølvmark eller danske speciedalere.

Alene vægten af datidens sølv-betalingsmidler, når det drejede sig om store opkøb, betingede, at opkøberne var kørende.

Fra denne tid stammer de store jernbeslåede pengeskrin, som der også er nogle stykker af på Herning museum.

På denne måde var der så mange tyske sølvpenge i omløb her i Hammerum herred, at der på det tre dages Lund-marked i Gjellerup blev handlet i begge møntsorter blandt bønderne.

Når så uldwaregrossisterne havde afsluttet disse opkøb, så var der ofte købt så store partier, at der skulle træffes aftale med bønder her fra egnen, om at køre uldvarerne sydpå til Kolding eller Foldingbro, hvor så vogne sydfra hentede det.

Denne form for udenlands salg af bindetøj, i dag ville vi kalde det eksport, kunne efter datidsforhold dreje sig om en betydelig omsætning.

En opkøber, Hans Lauridsen, en uldgyde her fra egnen, der havde bosat sig i Hamburg, købte hvert forår for omkring 50.000 rigsdaler, hvad der ville svare til et stort beløb i dag.

Men de fleste uldhandler-grosserer kom dog fra København.

Det var ofte bondesønner her fra egnen, der havde bosat sig i København og fra deres engros-lager solgte til uldhandlere, der rejste på øerne, i Sydsverige og i Norge.

Enkelte af disse uldhandler-grosserer optog også manufakturvarer i deres krambod og etablerede nogle af hovedstadens bedste trikotage- og manufakturforretninger – fra så langt tilbage i tid som 1600-tallet.

Den dag i dag eksisterer navne indenfor denne branche, der har sin oprindelse her fra Hammerum herred.

H. P. Hansen nævner navne som Albæk, Aaby, Agerskov, Lund, Røjen, Skib-bild, Vejen, Tværmoose og Fønnesbech.

En af de meget kendte, var Mikkell Pedersen Kirkegaard fra Sædding – far til Søren Kirkegaard og biskop P. C. Kirkegaard.

Uldkræmmeren handler.

Disse uldhandler-grossister, eller uldvareopkøbere, fandt også ud af at eksportere strikvarer fra Hammerum herred til Prøjsen, Randstaterne og Polen.

Denne eksport bestod ofte i byttehandler med varer fra disse lande, en handelsform, vi i dag kalder varekliring, som Danmark siden sidste krig også har praktiseret med netop de samme lande.

Norge, der dengang hørte sammen med det danske rige, var et godt salgsmarkedsstrækt og mange uldkræmmere her fra herredet rejste selv derop og solgte uldtøj, på samme måde, som her i landet.

Nogle af disse uldhandlere etablerede sig som fastboende i norske købstæder og forhandlede selv strikkerier deroppe i sidste halvdel af 1800-tallet, da unionen mellem Danmark og Norge forlængst var ophørt.

Nogle af disse virksomheder hører i dag til de betydeligste i Norge, og enkelte af disse mænd fra Hammerum herred indtog betydelige stillinger i norsk handelsliv.

En af dem, Anton Jensen her fra Herning, fik sæde i det norske storting og blev dekoreret for sit arbejde i den norske stats tjeneste.

I tiden op gennem 1600- og 1700-tallet var uldbindingen og salget af uldvarer her fra herredet selvfølgelig underkastet de skiftende tider i økonomisk henseende.

I sidste halvdel af 1600-tallet og første halvdel af 1700-tallet opstod der krisetider, både her i Danmark og i vore nabolande. Dette skyldtes krige, misvækst og andre uheldige forhold, og betød svigtende afsætningsforhold med faldende priser, svarende til nutidige kriseperioder, som vi kendte den i perioden 1929-33.

En følge deraf blev fattigere kår for befolkningen i Hammerum herred, såvel som i de øvrige tre herreder.

Der var engang handelsrestriktioner, der forbød uldkræmmere at forhandle

bindetøjet ud over det herred, de var bosiddende i – altså en snæver begrænsning for uldkræmmere her fra Hammerum herred.

I dette herred strikkede landbefolkningen jo selv til eget forbrug. Købstads- og bybefolkningen var talmæssigt ringe.

For at få et bedre salgsdistrikt skulle uldkræmmere fra denne egn tage bopæl andetsteds i landet og altså forlade deres hjemegn.

Men denne urimelige bestemmelse blev selvfølgelig i høj grad overtrådt.

Der indløb ofte til myndighederne klager over, at uldkræmmere fra Hammerum herred falbød deres varer overalt, ja ganske ugenert slog sig ned med uldpakken på torvedage i København.

Manufaktur og trikotageluget i København klagede gentagne gange til hovedstadens bystyre over disse uldkræmmeres ulovlige konkurrence.

De fastboende handlende i København og også i landets øvrige købstæder betalte nemlig en afgift, når de indførte varer til byen – altså en slags told, der hørte med til datidens beskatningsformer.

Dette toldvæsen, accise-boden, listede uldkræmmerne udenom.

I Ringkøbing eksisterer endnu et gammelt hus, der dengang var accise-bod.

Under kriseårene, i begyndelsen af 1700-tallet, blev der gentagne gange indsendt bønsskrivelser fra Hammerum, Ulfborg, Lysgaard og Bøvling herreder om ophævelse af den salgsbegrænsning, der lå i den gamle bestemmelse. – Disse bønsskrivelser blev forfattet af sognepræsterne og de betydeligste mænd i herredernes købstæder, og resulterede i ophævelse af denne salgsbegrænsning d. 14. februar 1741, efter at have eksisteret i et par århundreder. Nu måtte strikvarer fra disse fire herreder falbydes og sælges frit i alle kongens riger og lande.

Selv om begrænsningen hidtil ofte var blevet overtrådt, så betød denne lovændring et betydeligt opsving for salget af strikvarer fra disse herreder.

Indberetninger her fra herredet viser, at der nu blev købt store partier uld og altså forarbejdet store kvanta strikvarer til salg.

Det var ikke længere kun befolkningen på gårdene, der gav sig af med strikkeriet, men efterhånden også arbejderbefolkningen, der sad i jordløse huse, for at bruge en gammel vending.

Med ophævelsen af herreds-begrænsningen for salg af strikvarer, blev der samtidig indført krav fra myndighederne om, at uldkræmmerne fra disse fire vest- og midtjydske herreder altid skulle bære et uldkræmmerpas, attesteret af den lokale politimyndighed, som bevis for, at den pågældende uldkræmmer stammede fra et af disse fire herreder.

Op gennem sidste halvdel af 1700-tallet blev de økonomiske tilstande betydeligt forbedret her, som i de øvrige dele af landet.

Denne opgangsperiode gik igen i stå i begyndelsen af 1800-tallet, under Napoleonskrigene, hvor vi, delvis tvunget af omstændighederne, havde meldt os på den forkerte side.

Englænderne bombarderede København, tog vor flåde, der dengang var Europas trediestørste, og spærrede Danmark inde i en handelsblokade.

Vi mistede Norge, og vort pengevæsen blev ødelagt og endte med statsbankerotten i 1813.

Derefter fulgte endnu en række besværlige år og de to slesvigske krige.

Men så begyndte der igen en opgangsperiode for landet, og nu begyndte maskinalderen at gøre sig gældende indenfor strikvarebranchen. Man kunne begynde at skimte konturerne af en begyndende industrialisering i herredet, ved siden af de gamle husflidsformer.

Medens vi her i Midt- og Vestjylland gennem århundreder havde klaret os med de fem strikkepinde, da var den tekniske udvikling forlængst i gang i engelske, tyske og franske tekstilcentre.

En vævestol, kulerstolen, til strømpevævning blev konstrueret af englænderen William Lee i Cambridge 1589.

Den første spindemaskine blev konstrueret af englænderen Louis Poul i 1700-tallet, og senere forbedret af englænderen Arkwright.

I 1778 udtog franskmændene Decroise patent på en rundstrikkemaskine, og i 1803 blev den præsenteret en såkaldt rundstol på en udstilling i Paris.

Den første rundstol med mailleuser blev konstrueret af en fransk urmager Leroy og betydeligt forbedret i 1836 af franskmændene Jouve.

Den mest kendte og brugte strikkemaskine blev først konstrueret i Eisenstück i Tyskland og senere forbedret af amerikaneren Lamb i New York.

En fransk mekaniker, Joseph Marie Jacquard, konstruerede i 1808 en væv, der kunne væve mønstrede stoffer.

Der var altså fra slutningen af 1500-tallet og op gennem begyndelsen af 1800-tallet allerede opfundet mange væve- og strikkemaskiner, som var taget i brug i andre europæiske lande.

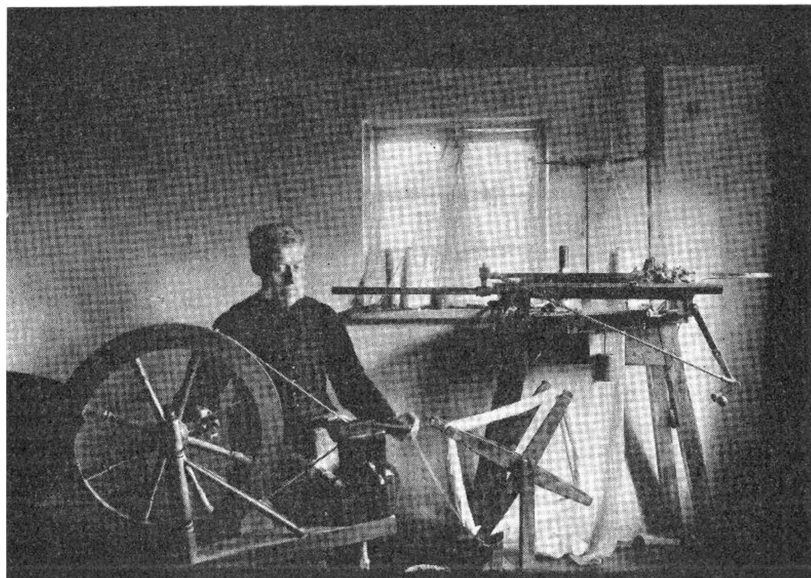
Disse maskiner kunne fremstille mængder af strikvarer til langt lavere priser, idet selve arbejdslønnen blev reduceret til en brøkdel af det håndstrikkede.

Industrialiseringen af uldvarefremstillingen her i Hammerum herred kunne således have været generationer ældre, end den er.

Jeg tror, at forklaringen skal søges i de dårlige økonomiske forhold, der ikke levnedede mulighed for køb af maskiner og dertil, at denne egne befolkning dengang kun vurderede uldbindingen som et nødvendigt bierhverv og altså ikke forestillede sig muligheden af, udelukkende at betragte uldvarefremstilling som en levevej.

Den beskedne fortjeneste, som hjemmestrikningen levnedede til sine udøvere, kunne jo heller ikke vække tanker derom.

Der har dog her i landet været etableret en strikvarefabrik i 1680. Det var en mand, der hed Frederik Boye, som, efter ansøgning til kommercekollegiet i København, fik tilladelse til at oprette en sådan virksomhed der.

Bindestuen - Herning Museum.

Denne virksomhed beskæftigede nogle kvinder som håndstrikkere.

I tilladelsen blev det krævet, at hans produktion udelukkende skulle bestå af fineste kvaliteter af uld og silkegarner, idet virksomheden ikke måtte arbejde til skade for dem, der forarbejdede grove strikvarer i den voksende hjemmeindustri.

Dette første danske forsøg på etablering af en strikvarerfabrik ses dog ikke at have været af lang varighed.

De første strikkemaskiner, der kom her til landet, indkøbtes af staten og blev installeret i tugthusene i Viborg og Horsens omkring 1840. Det var en type, der kaldtes fladvæve eller virkestole.

Den første mand her på egnen, der købte en sådan strikkemaskine, var degnen Niels Chr. Damgaard i Sunds. Det var i 1844.

Hans søn, Ludvig Damgaard, der overtog fabrikken købte en ny maskine mere og et par brugte strikkemaskiner, der var blevet indkøbt til en virksomhed, der lå i Dollerup. Senere blev virksomheden yderligere forøget med flere nye maskiner, indkøbt i Tyskland.

Med disse maskiner etablerede Ludvig Damgaard egnens første trikotagefabrik i Bærslund, Rind sogn.

Den første fabrikantbevilling blev løst i 1880 af den kendte uldvaregrosserer

Søren Truelsen på gården Vesterholm og senere gården Nørholm, nord for Herning by.

Denne mand drev en meget betydelig grossistvirksomhed med opkøb af strikvarer fra gårdene vidt omkring, en handel, der var påbegyndt af hans fader, Troels Gravesen.

Disse indkøbte strikvarer solgtes dels videre til andre uldvare-grossister og dels gennem uldkræmmere, der solgte strikvarerne overalt her i landet og i Norge.

Dette uldhandlersalg var organiseret således, at den unge mand, der ønskede at blive uldkræmmer, kunne få udleveret den første pakke på kredit.

Når så denne pakke uldtøj var solgt, skulle varerne betales, inden næste pakke blev udleveret.

De unge mænd, der meldte sig på Nørholm, for at blive betroet en uldpakke, blev grundigt eksamineret af Søren Truelsen, og de skulle forpligte sig til ikke at drikke, ikke spille kort og ikke holde kæreste.

Netop i disse år begyndte industrialiseringen indenfor forskellige brancher her i landet at tage opsving.

De største tekstilvirksomheder blev etableret i København, Odense, Aarhus, Horsens og Ribe.

Her i herredet var der kun Truelsens fabrik, der i format kunne sammenlignes med de store trikotagefabrikker i disse købstæder; men antallet af de små virksomheder her på egnen voksede efter århundredskiftet, og nogle udviklede sig til gode, landskendte fabrikker.

Under kriserne i 1922 og igen i 1929 efter første verdenskrig krakkede næsten alle de store gamle fabrikker i branchen; men virksomhederne her på egnen red stormen af.

Maskinparken fra de store krakkede virksomheder blev realiseret til meget små priser, idet der kun var Liebhaber her på egnen, der havde tro på en fremtid for trikotagebranchen.

Maskinerne blev købt af fabrikanter, såvel som strikkere og vævere her på egnen, der med blot få tusinde kroner kunne etablere sig hjemme i kælderen, i en bilgarage eller i en stue.

Efter valutacentralens indførelse i 1922, blev der lukket for en betydelig del af importen ude fra, og nu blev der brug for hver eneste væv og strikkemaskine, der var i landet.

Dette betød, at mange af de billigt indkøbte væve og strikkemaskiner kom til at gå i døgn drift.

De nye fabrikanter havde både energi og vovemod, nye fabriksbygninger blev opført i stort tal, gamle fabrikker udvidet gang efter gang, og nye maskiner blev indkøbt.

Ved udbruddet af den anden verdenskrig havde trikotageindustrien allerede sat sit præg på Hammerum herred.

*Gamle strikvarer fra
Truelsens fabrik.*

Under krigen var produktionen stærkt hæmmet af manglen på garner, men da krigen sluttede, og der igen blev mulighed for køb af garner og nye maskiner, da begyndte de næste store opsving for tekstilindustrien her på egnen.

Nye maskiner, med langt større produktionskapacitet, er blevet konstrueret gennem de sidste tyve år, og et fabriksbyggeri i langt større omfang, end i trediverne, er sket. Denne udvikling har været grundlaget for en produktion af tekstilvarer her på egnen, der, både i beløb og i mængde, er flere gange større end før krigen.

Der er etableret flere meget betydelige tæppefabrikker foruden mange konfektionsfabrikker.

I Hammerum herred er der i dag 4-500 tekstilvirksomheder, små og store virksomheder, der årligt producerer varer for mange hundrede millioner og henvend halvdelen af, hvad der fremstilles af tekstilvarer i Danmark.

Denne stærke udvikling indenfor tekstilindustrien her på egnen har været en god og naturlig baggrund for Herning købstads vækst, såvel som for de øvrige byer i herredet – og sideløbende med den industrielle opbygning af også andre industrier her på egnen.

Gennem de sidste tre generationer er næsten al hede forsvundet og landskabet præget af dyrkede marker og velbyggede gårde.

Landbostanden har ikke villet stå tilbage for byernes travle virke og udfoldelse.

Det var jo også i sin tid bønderne i Gjellerup, Rind, Snejbjerg og Sunds sogne, der lagde grunden til denne egne tekstilindustri.

Ser vi tilbage i tiden, så kunne den nuværende tekstilindustri i Hammerum herred lige så godt have været udviklet i Bøvling, Ulfborg eller Lysgaard herred.

Men når det blev Hammerum herred, der tog føringen, så skyldtes dette

utvivlsomt, at dette herred dengang var det fattigste med hensyn til landbrugsmuligheder, og at herredets befolkning af denne grund gjorde mest ved udbindingen.

I folkemunde blev Hammerum herred dengang ofte kaldt „Jammerfuld herred“, og det er gennem generationers sparsommelighed, slid og vovemod, at dette øgenavn er gået i glemme.

KILDESKRIFTER

- „Snebjerg Sogns Historie“ af Johan Chr. Sulkjær.
- „Spind og Bind“ af H. P. Hansen.
- „Midtjyllands ældste Handelsbus“.
- „Af Bindestuens Saga“ af Konrad Understrup.
- „Textilwarenkunde“ af professor Max Gürtler.
- „Olddanske Textiler“ af Margrethe Hald.
- „Hedeselskabs Jubilæumsskrift“ ved Skodshøj.
- „Industriens Historie i Danmark“ ved Axel Nielsen.

Jens Mikael Thøgersen Winther

Født i Opsund, Brejning sogn, den 25. oktober 1874.

Død i Kobe, Japan, den 2. marts 1970

Af Chr. Winther, Rødding

Min broder, J. M. T. Winther, der i en alder af godt 95 år døde ude i Japan, hvor han havde tilbragt næsten 55 år af sit lange liv, var født og opvokset i Ringkøbing Amt. Her havde han sit arbejde, til han i 1896 rejste til USA, og de seks års virksomhed som sognepræst, han fik 1921–27, faldt også inden for Amtets grænser. Og så må jeg endda bemærke, at vi ikke er helt ægte vestjyder. Vore forældre stammede fra Silkeborg-egnen (far var født i 1845 og mor i 1850. I 1873 ville de gerne giftes og søgte derfor en billig landejendom. De havde fået at vide, at der langt ude vestpå – ved den nye Aarhus-Ringkøbing landevej (nuværende hovedvej nr. 15) ca. 17 km øst for Ringkøbing var en hedejendom, der kunne fås for små penge, fordi ejerinden, en forholdsvis ung enke, ville søge aftægt for livstid. Den blev købt, og så stod brylluppet den 5. august.

Her fik så vi søskende vort gode, men beskedne hjem – vi var syv, der nåede den voksne alder; nu er jeg alene tilbage. I 1910 blev ejendommen solgt til fremmede, da der ikke var udsigt til, at nogen af os kunne overtage den, og vore forældre flyttede til Videbæk, hvor de boede deres sidste år. Far døde i 1921, mor 11 år senere – de sidste år boede hun sammen med en datter.

Opsund i halvfjerdserne og firserne var noget andet end i dag – dengang en langstrakt, spredt bebyggelse på begge sider af landevejen, der havde skåret en lille trekant af fra vor ejendom nord for vejen. Til begge sider „åd“ man sig så længere ind i heden, men både mod syd og mod nord var der lyngklædte bakker. Det var således i udkanten af Brejning sogn, vi boede – vi skulle en god halv mil ind over heden, for at komme til vor kirke, som vi ikke kunne se hjemmefra, og hvis klokke vi ikke kunne høre, men den lå smukt ved den gamle herregård inde i en rigtig skov. Ellers var træer en sjældenhed; vi havde en lille have, og det betød meget for os børn, ved flere af ejendommene var der kun noget i retning af en „Kålgård“ med et par forblæste piletræer på et dige.

Vor købstad var jo Ringkøbing, og i mange år kørte far derud en gang om ugen – en overgang havde vore forældre en lille købmandshandel i vor aftægts-

stue; men efterhånden som der blev mere hede opdyrket, kunne landbruget give arbejde nok; da ejendommen i 1910 blev solgt, var der af de 40 tdr. land endnu 15 tdr. land hede tilbage, et par bakkeskråninger var beplantede. Det viste sig snart, at den opblomstrende stationsby, Skjern, udøvede nogen tiltrækning; afstanden var omtrent den samme som til Ringkøbing, og en del af byturene gik nu hertil. Herning og Holstebro lå for langt borte – mere end 30 km – til at de kunne besøges på en endagstur.

Der er ingen tvivl om, at vore forældre – især mor – følte sig noget ensomme de første år. Her var meget, der var forskelligt fra „østeregnet“ – de store hede-flader, den skarpe vestenvind og havgusen skulle man værne sig til, beboernes mentalitet og sproget var anderledes, og vi børn, som voksede op her, fik vor dialekt præget både af hjemmet og omgivelserne, mest de sidste. Det faldt os naturligt, at fælleskøn var det enerådende i talesproget – (en fo'r å en lam) – men vi tilegnede os aldrig helt den skarpe r-lyd i ord som mad, fad, grød o. s. v. (jeg husker fra kirkesangen forbindelser som „Giv os, o Gurr – vi på dit Burr“ og udtryk, som var ved at blive sjældne, i hvert fald hos den yngre generation: „æ hund søg'e“ (hunden bjæffer), brugte vi aldrig. I vort hjem holdt vi stadig forbindelse med vore slægtninge, selv om det kunne være besværligt – og jeg var altid meget optaget af talesproget, der var mere artikuleret end det monotone vestjydske, og jeg lagde især mærke til de dialektord, vi kun kendte fra vore forældre. Men var vi ikke ægte vestjyder, så var vi i hvert fald jyder – også sprogligt.

Min bror, Jens Mikael, var den ældste i søskendeflokken. Det viste sig snart, at han var tidligt udviklet og velbegavet. Hans forældre gav sig meget af med ham. I sommeren 1878, da de var ved at køre rug ind, kom han under et baghjul, da vognen kørte frem, men ved fars øjeblikkelige indgriben, (han gik under vognen og hævede den så meget, at mor kunne få drengen trukket op af den bløde undergrund), slap han uskadt, og de betragtede det bagefter som noget af et under, og det bestyrkede dem i troen på, at en eller anden opgave ventede på deres søn. Hans mor vidste god besked med det arbejde, der allerede dengang blev udført af danske missionærer i et så fjernt land som Kina, og hun antydede for sønnen, at måske kunne han også med tiden komme med i dette arbejde, og meget tidligt regnede han med Kina og kineserne som en realitet.

Allerede før han var 5 år, kunne han læse. Han har sikkert lært det gennem avisen – Ringkøbing Amts avis – og man kan tydeligt se, hvad den har betydet for hans senere udvikling. Jeg har gennem de mange år – lige til 1908, da jeg drog hjemmefra, haft rig lejlighed til at iagttage, hvad den lille firsidede avis som daglig gæst også kom til at betyde for min far. Han havde kun haft en nødtørftig skolegang i halvtredserne – han kom aldrig på højskole eller fik nogen anden videregående uddannelse, men han skrev et dansk, hvor det viste sig som en sjælden begivenhed, om der fandtes en enkelt stavfejl, og han havde en fornuftig tegnsætning, nærmest det vi nu senere kalder for pausekommasætning.

*Jens Mikael
Thøgersen Winther*

Men det, jeg var mest imponeret af hos min bror, var hans kendskab til udenrigspolitikken – ja indenrigspolitikken med. Allerede i marts 1881 efter attentatet på Zar Alexander II, skrev han et alvorligt, formanende brev til de slemme nihilister, at sådan en forbrydelse måtte de ikke begå. Han fik ikke taget sine forældre med på råd, men handlede umiddelbart impulsivt. At brevet så kom tilbage fra byens eneste postkasse som utilstrækkeligt adresseret og frankeret, er en anden sag, men afsenderen var jo kun knap 6½ år. Desværre har mor ikke gemt brevet. Chr. Berg var en af hans store helte; i 1886 ville han have været med til at hylde ham ved løsladelsen fra fængslet, men far mente, at det var for meget for en 12 års gut at drage ud på egen hånd, så han måtte nøjes med at fejre dagen med flagning hjemme i sin private have.

Da min bror som 7-årig kom i skole, var han allerede ret belært og inde i de fire regningsarter. Det var en lille biskole i udkanten af sognet; der var kun én lærer – som regel en landmand, der drev sin ejendom ved siden af. I alt væsentligt var undervisningen henlagt til vinterhalvåret, og min bror nåede aldrig at få

en eksamineret lærer som underviser; men han havde et par udmærkede mænd, som han havde respekt for, dog havde de naturligvis deres begrænsning; en af dem har senere fortalt ham, hvordan han den sidste vinter måtte slide dag og nat for nogenlunde at være på højde med sin elev i regning, (Chr. Hansens 3. del).

Fremmed sprog kunne der naturligvis ikke være tale om. Hvis man ikke boede i en havneby, var det højst usandsynligt, om nogen i skolealderen dengang havde set en englænder eller hørt et engelsk ord. Min bror fortalte mig mange år efter, at han en gang på en eller anden mærkelig måde i en bog havde fundet ordene „I love you“; han gik straks til sin lærer og spurgte, hvad det mon betød, og blev ikke afvist, men en engelsk ordbog var naturligvis noget helt utænkeligt i en skole dengang. „I love you“, gentog læreren (naturligvis bogstavret), hvorefter han udtalte som sin bedste overbevisning, at det nok betød Halleluja!

I 1888 gæstede Wombwell's menageri (kendt fra Johs. V. Jensens Himmerlandshistorier) Ringkøbing. Der blev ikke sparet på reklamen, og gennem avisen var min bror klar over, hvad det trak op til. Far forstod godt, hvad det kunne betyde for en videbegærlig dreng, og da det netop var på den ugedag, hvor far plejede at køre til Ringkøbing, at menageriet gav opvisning, fik min bror den oplevelse med.

Nu var det forbi med skolegangen. Han fyldte 14 år og skulle sommeren forinden gå til konfirmandforberedelse. Ved den tid var der vakance i Nørre Omme-Brejning, (det var der forresten ret tit), og nærmeste „nabo“, var Vorgod, så min bror kom til at gå hos pastor Hammerich. Han var meget lidt påskønnet; han havde huslige – og vist også andre vanskeligheder, og en del af sogneboerne mente, at der med rette kunne gøres indvendinger mod ham. Men min bror omtalte ham altid med megen respekt for hans undervisning, og i hans personlige henvendelse til ham, på selve konfirmationsdagen, fandt han, at der lå noget profetisk – det glemte han aldrig.

Men nu skulle der tages bestemmelse om fremtiden. I årenes løb var en del højtbegavede bondesønner fra hele vestkysten blevet sendt til Ribe Katedralskole, og der havde også været tale om, at min bror skulle læse videre. Ribe Katedralskole var en god skole med stipendier og legater for højtbegavede elever, men det var ingen kostskole, og vi havde 10 mil til Ribe, så min bror havde i så fald måttet bo uden for hjemmet i mindst 6 år. Far var ikke helt afvisende, men når han alligevel måtte sige nej, så skyldtes det, at min bror det sidste år havde været meget syg. Det, der først blev brug for til sønnen, var en ligkiste, skulle far havde sagt. Så gik vinteren. Landbrugsarbejdet havde min bror aldrig vist synderlig interesse eller anlæg for, men så i 1889 begyndte Andelsmejeriet Christianslund i Videbæk sin virksomhed. Far havde en del med det igangsættende arbejde at gøre, og min bror blev da prøveansat på mejeriet som elev. Og nu kom det som et helt under: den svagelige dreng blev bomstærk og garderhøj. Efter-

hånden kunne han gå med de største fyldte transportspande (80 pund) og bære én i hver hånd. Det daglige regnskab var ham en ren fornøjelse. Senere kom han til nabomejeriet i Spjald og derfra til Hee. En tid vikarierede han endda for mejeribestyreren, og på opfordring søgte han en bestyrerplads, (der var udvikling i mejerivæsenet dengang), og han selv og andre troede, at han kunne klare det.

Men han fik nu ikke pladsen, og det var en hel befrielse for ham – han tog det som en førelse. Det hænger sammen med hans åndelige udvikling i disse år; han stilede mod et åndeligt arbejde – måske fjernt fra Danmark. Men tiden svandt hurtigt. Han havde et arbejde, han kunne klare, og en rimelig løn – efter den tids forhold. Da han mange år senere var hjemme på ferie, og „andelshavere“ på den tid mødte ham, blev de hilst med både deres navn og deres mejeri-nummer. Og det kan nævnes, at da han i 1896 kom til USA og fik mulighed for at komme på præsteskole, blev det nævnt som en økonomisk betryggelse, at hvis pengene slap for tidligt op, så kunne han som dansk mejerist let få en plads ude i midt-staterne og i en fart tjene nogle gode dollars. Men det gik nu så hurtigt, at der ikke blev brug for det.

De 5 mejeri-år fik således deres betydning, selv om det endelige mål var noget andet. I et brev, som han på sine ældre dage har skrevet til en af vore nære unge slægtninge, der ikke befandt sig ved landbruget, opmuntrede han denne til at gøre sit bedste og holde ud, til det rette viste sig – og det gjorde det. I de fem år havde der også været lejlighed til en meget omfattende, men meget spredt læsning i fritiden, og der var da også blevet råd til at anskaffe en pæn lille bogsamling.

Så var tiden endelig inde til et skoleophold. Der er sikkert endnu en del af de ældre, der er klar over, hvad Staby Vinterlærerseminarium har betydet for Ringkøbing Amt – ja for hele vestjylland. „Den vestjydske Skoleordning“ byggede på, at hovedvægten i skoleundervisningen faldt i vinterhalvåret, så at børnene i sommertiden kunne assistere ved landbrugsbedrifterne – en stor del af drengene som „hjorddrengene“. De var forholdsvis få fastansatte lærere – under tiden kun en enkelt i hvert sogn, der så tillige fungerede som degn og kirkebylærer. Ude omkring i de tit meget vidtstrakte sogne var der små skoler – de såkaldte biskoler, og et værelse eller to til læreren, og her blev så hvert år ansat en lærer for vinterhalvåret, og til disse stillinger, (i 1894 var der i amtet 153 fastansatte lærere og 131 vinterlærere), ansattes især unge mænd, der havde fået deres uddannelse på Staby. Her havde man siden 1884 haft en ualmindelig dygtig og særpræget forstander – Jens Jeppesen hed han – det var en mand, som stillede store fordringer til eleverne, og som også forstod at få det hele til at løbe rundt for små penge, hvad også var nødvendigt. Det var den almindelige opfattelse, at han kunne lære sine elever lige så meget på et halvt år, som andre skulle bruge et helt år til. Der kunne nævnes en lang række navne på unge, energiske vestjyder, som her blev sat i gang. Mange tog senere lærereksamen på et seminarium og gjorde deres indsats i folkeskolen, flere blev seminarieforstandere, og to var

blandt det første hold af amtsskolekonsulenter, flere blev teologer, blandt disse var en biskop, og nogle blev foregangsmænd inden for landbruget og andre erhverv. Ikke helt få udvandrede til Amerika og fik videreuddannelse og fremtidsgerning her.

Tempoet og indstillingen her på skolen passede min bror udmærket. Han begyndte maj 1895. Han havde den største respekt for Jeppesen, der også satte ham højt. I august fik han for første gang som voksen en sommerferie. Den tilbragtes på den måde, at vor nabo, der var mælkekusk ved Videbæk mejeri, antog ham til at besørge turen, mens han selv havde travlt med høstarbejdet. Resten af dagen hjalp han med arbejdet hjemme, og der blev endda tid til læsning. September og oktober gik hurtigt, og så sluttede sommerskolen. Nogle af eleverne fortsatte så i vinterhalvåret, og af dem, der havde fået pladser som vinterlærere, kom en del igen næste forår. Hvert semester sluttede med en eksamen, som man kunne indstille sig til.

Min bror fik kun sommerhalvåret 95 med. Hjemme i vor lille by havde beboerne oprettet en privatskole, fordi der fra ydergrænsen var omkring 6 km til den biskole i den sydøstlige del af sognet, som de ellers var henvist til. Bygningen står endnu, den rummede bare en skolestue og et enkelt værelse. Den lå ved hovedvejen ca. 4 km vest for Videbæk og lidt vest for skolen stod en milepæl: 14 mil fra Aarhus. Skolen besøgte af en god snes elever i alderen fra 7 til 14 år. I sommerhalvåret var der kun undervisning hver lørdag fra kl. 7 til 12. I 1909 blev der i nærheden opført en kommuneskole. Her ved denne lille skole blev min bror så ansat som lærer, og vi havde den glæde at have ham boende hjemme denne vinter, og hver dag fulgtes mine to ældre søstre med ham til skolen. Jeg måtte blive hjemme, for jeg blev først 7 år, da vinterskolen sluttede. Nu er den sidste af eleverne fra den vinter død, men mange af dem har senere fortalt mig, hvilken oplevelse det havde været for dem. Der er ingen tvivl om, at min bror havde udmærkede anlæg for undervisning. Herhjemme blev det kun til 5 måneder, ude i Japan kom det igen i gang under helt andre former og sluttede først i 1969 – 73 år senere.

Men i forsommeren 1896 rejste min bror til USA, og der gik 11 år, før han igen kom til Danmark. – I 1869 oprettedes i København en sammenslutning – „Luthersk Missionsforening til Evangeliets Fremme“, det officielle navn for en stærk åndelig bevægelse, som fra Bornholm havde bredt sig bl. a. til Vestjylland, hvor der især på Skjern-egnen var en del større og mindre kredse, og herfra gøres der stadig – på folkekirkelig grund – et arbejde. Bevægelsen fik til at begynde med kendingsnavnet „Bornholmere“. Vore forældre var med fra begyndelsen, og far var med i den lokale ledelse. Også syd for den daværende grænse – især på Skærbæk-Tønder-egnen – var der en ret betydelig tilslutning til foreningen, der endda havde optaget et missionsarbejde i Kina, og man havde udsendt en mand fra Vestjylland. Han kom nu hjem på ferieophold; min bror kom i forbindelse

med ham, og det endte med, at han fik tilbud om at rejse med til Kina som medhjælper, og han svarede ja på den betingelse, at han først fik en videre uddannelse.

Heldigvis gik rejsen over USA, og her viste det sig, at missionæren – Lydum, som han blev kaldt efter sit fødested, var syg, og at det var ganske udelukket, at han nogensinde mere kunne rejse til Kina. Jeg har aldrig fået at vide, hvad han i grunden fejlede, men et og andet tyder på, at det har været malaria eller følgerne deraf. – Men min bror var blevet optaget på „Den danske forenede Lutherske Kirkes“ præsteskole i Blair, Nebr. Det var ganske vist først i 1898 efter sammen slutningen, at den antog dette navn, og nu gik de to danske kirkesamfund hver sine egne veje, den første, der stod i ret nær tilknytning til Indre Mission herhjemme – også den Grundtvigsk prægede. – På det senere „Trinity Seminary“ mødte min bror den mand, der kom til at betyde mest for ham. Det var professor P. S. Vig (1854–1929), der blev hans lærer – og hans ven. Herom skrev han – 60 år senere: „At udfaldet blev så uventet godt, kan jeg takke den lærde professor P. S. Vig for, han var mere end lærer, han blev for mig en faderlig ven, der hele sit liv viste mig en udelt fortrolighed; han opmuntrede og vejledede og gjorde sine fag så levende, at man kunne ikke andet end tilegne sig det mest mulige“. (Af „Forsøg på en Levnedstegning“ – skrevet til Ordenskapitlet i anledning af udnævnelsen til Ridder af Dannebrog i 1958“). Det gik godt, og det gik hurtigt. Efter to års studium tog min bror sin teologiske eksamen i 1898 med udmærkelse – den største eksamen, der nogensinde er taget ved skolen, og det fik sin bekræftelse 40 år senere, da han blev udnævnt til æresdoktor i teologi. Den 5. juni 1898 „vor gode gamle grundlovsdag“, var han blevet ordineret. Den forenede Kirke ville gerne have taget ham i sin tjeneste, men havde jo sin forpligtelse over for dem, der havde antaget ham, og en del mente, at han nu skulle rejse til Kina på egen hånd. Man vidste, at kinesisk var et svært sprog, og så havde man hørt noget om, at det var lettere at begynde et arbejde i Japan, fordi alle de såkaldte „dannede klasser“ forstod engelsk – det havde nu intet med virkeligheden at gøre – men resultatet blev, at min bror skulle rejse til Japan og undersøge forholdene der, og hvis der var alt for store vanskeligheder, så fortsætte til Kina.

Til Japan

7. sept. 1898 landede han så i Yokohama. Rejsepengene var omtrent opbrugt, og ved en fejltagelse kom der først forstærkning næste forår. Det kunne have fået alvorlige følger, hvis ikke han havde mødt trofaste, opofrende venner, der tog sig kærligt af ham.

Han forstod snart, at skulle han danne sig et indtryk af landet, måtte han begynde med at lære sproget. I dag har man moderne, rigt udstyrede laboratorier til det brug – dengang var det anderledes. Lykkeligvis for ham kom han til at bo hos

en udmærket kristen japansk familie i Tokyo. Det var hos en samurai, (medlem af den gamle adel). Yonemure. Som kristen havde han måttet give afkald på nogle af de høje stillinger, som han i kraft af fødsel og uddannelse var selvskrevet til – men nu åbnede ægteparret sit hjem for den unge dansker. Han fik værelse, kost og 4 ugentlige timers sprogundervisning for en utrolig billig pris – 10 dollars pr. måned. (Det blev til venskab for livet, fortsat i næste generation.) - og snart også til medarbejderskab i missionsarbejdet.

Men det blev en daglig arbejdsdag på mindst 16 timer. Han læste japansk, så han til tider var lige ved at sprænges, og fra USA kom der flere tilbud om stillinger, som det var fristende at vende tilbage til. En dag kom der ét, som der næsten ikke kunne siges nej til, men så gik min bror om aftenen ud i byen og standsede for at lytte til en prædiken i et såkaldt „gadekapel“, og så viste det sig, at han forstod en del af talen; han kunne gengive lange passager på engelsk, og fra da af var det Japan!

Sproget kunne læres, selv om der endnu var langt til enden. Mange år senere sagde han til en ung nordmand, der skulle begynde studiet, at japansk i grunden ikke var så svært – det var bare de første fyrré år.

I Amerika havde han mødt den kvinde, der skulle blive hans hustru. Hun hed Andrea Hansen og var fra Ballum i Sønderjylland. Hun var rejst til USA for at uddanne sig til sygeplejerske; i ferierne boede hun hos sin søster, der var gift med en dansk præst – dengang i Californien. I 1899 var hun færdig med sin uddannelse, og derefter tilbød hendes svoger at ledsage hende på den lange vej over Stillehavet og vie de to. Og så stod brylluppet derude i Japan den 1. sept. 1899, og de nygifte fik deres første hjem og begyndte deres gerning først i Saga og senere i Kurume på den sydlige ø – Kyusku. – Imidlertid blev min bror snart klar over, hvilken betydning det ville have for arbejdet at få en god indfødt hjælper og medarbejder, og da der var mulighed for at sikre sig Yonemura og hustru, der var præstefolk ved en lille Luthersk menighed i Tokyo, gik han straks ind for det, han kendte dem jo. Men der var ingen rigtig stemning for det herhjemme, og det var en af grundene til, at forbindelsen blev ophævet i 1903, og Den forenede danske kirke i USA overtog arbejdet og har siden den tid haft sin særlige Japanmission.

Så gik tiden med glæder og skuffelser, og da familien i 1906 skulle have et hårdt tiltrængt ferieophold, gik turen først til USA; men da de ankom der, måtte min bror først indlægges på hospitalet, rimeligvis som følge af overanstrengelse, og da det blev bedre, skulle han rejse omkring i staterne til de forskellige menigheder – og det var nu ingen ferie.

Men ved midsommer 1907 ankom de til Danmark, og her så vi for første gang vor brors kone og deres tre børn, født 1901, 1903 og 1905. Det var en stor oplevelse med disse små, som de var dengang. Der var straks bud efter min bror, der var mange steder, man gerne ville se og høre ham. Men én ting skulle ordnes

først. Det var gået så hurtigt med den første udrejse, at han ikke havde haft tid til at gå på session og få det ordnet med sin værnepligt. Efter sagkyndiges mening, stod han dengang til at blive gardist. Vor mor havde taget det meget alvorligt – jeg tror nok, at hun en tid havde frygtet, at han ved hjemkomsten skulle blive hentet og puttet i arresten. Men det hele blev ordnet meget smertefrit – han blev erklæret for uskikket til al militærtjeneste, og mere skete ikke. Han var lidt trykket af det, men det hjalp, da han i 1921 blev udnævnt til sognepræst i Nr. Felding-Tvis og året efter i Hjerm; og da han i 1958 modtog ridderkorset, følte han sig ikke mindreværdig længere. Han havde aldrig villet være amerikansk statsborger; han var dansk, og den danske konge var hans overhoved, selv om han ikke kom til at holde vagt for ham på Amalienborg.

I efteråret 1907 måtte han på ny en tur til USA, og da han kom tilbage i foråret 1908, var rejsen til Japan fastsat til først i september, og den tid gik hurtigt. 7. sept. foregik den endelige udrejse fra Skjern, og nu skulle der gå en lang tid, inden vi så ham igen, bl. a. på grund af verdenskrigen. Først i maj 1921 gik familien i land i Esbjerg, og da var far død året før, næsten 75 år gammel.

Årene ude i Japan havde været meget optagne. Takket være hjælpen fra USA havde man oprettet Japan-missionens egen præsteskole, og her havde min bror haft sit arbejde med at undervise – hertil kom så arbejdet med at skaffe de nødvendige lærebøger på japansk; i mange tilfælde måtte han selv skrive dem.

Nu var der mulighed for et længere hjemmeophold. Børnene skulle have videregående uddannelse, og da der var præstemangel, søgte og fik min bror først præstekaldet i Nr. Felding-Tvis og året efter i Hjerm. Til at begynde med var han lidt bange for, hvordan han ville blive modtaget, da han ikke var teolog fra Københavns Universitet. Men det gik fint, og han sparede ikke sig selv; i Hjerm var der to kirker, og der blev holdt mange møder i sognene, meget af tiden måtte han besøge vakancer i nabosognene – bl. a. Struer, og af hans meget omhyggelige dagbøger fremgår det, at han i de 5 år 1922–27 talte ved 600 uden-sogntmøder.

Den ældste datter, Nellie, fik sin studentereksamen på en Canadisk Kostskole i Manchjuria godkendt ved Københavns universitet – hun læste på dansk et år i København, samtidig med, at hun tog filosofikum (hos professor Starcke), og derefter tog hun sygeplejeuddannelse på Holstebro Amtssygehus. De to andre, Maya og Kris, kom her til Rødding i 1921 og kom i afgangsklassen til vort første eksamensbord og tog præliminæreksamen i 1922 sammen med de første efter genforeningen. Senere fik de studentereksamen fra et kursus.

Så gik tiden til 1927. Da kom der bud til Hjerm, at nu var der brug for dem ude i Japan, og skønt de befandt sig udmærket, følte de, at det var deres pligt at drage ud igen. Det var ikke helt let at komme igen efter det lange fravær, men det gik, og i 1935–36 havde min bror en kort orlov, hvor han repræsenterede Japan på den Lutherske verdenskongres i Paris, og så forlod de Danmark for steds.

Da den anden verdenskrig udbrød, blev alle missionærer fra amerikanske selskaber tvunget til at forlade Japan, og i 1941 kom min bror og hans kone til USA. Han var dengang inde i en svaghedsperiode, og den første tid gik med lægebehandling og hospitalsophold. Da helbredet blev bedre blev han vikar i et af de præsteembeder, hvis indehaver var ude som feltpræst. Senere måtte han afbryde på grund af hustruens alvorlige sygdom – det viste sig, at det var kræft, og efter et smertefuldt sygeleje døde hun 18. juli 1949 – 6 uger før guldbryllupsdagen og blev begravet på Elkhorn Kirkegård.

Så var min bror alene tilbage, og nu længtes han efter Japan. Maya, der var blevet sendt til Japan i 1928, var igen derude. Og sidst på året 1949 fik han, skønt han var 75 år, af general Mc Arthur personlig tilladelse til at rejse ud – på eget ansvar og risiko – og egen bekostning. Rejsen gik med en Mærsk-båd, og den 18. marts 1950 gik han for femte gang i land i Japan. Det blev først til et besøg hos Maya og de gamle venner, der havde været med i krigen; mange var ikke vendt hjem.

Det var hårde tider; der var stærk rationering af fødevarer og tøj, og mange af de svageste bukkede under.

Min bror havde igen faste planer for sit arbejde – han kunne tænke sig at gå ind i sanatoriemissionen, og han regnede kun med en tre – fire år derude. Men så kom han i forbindelse med en gruppe norske missionærer, der havde måttet opgive deres arbejde i Kina, nu var de kommet til Kobe og ville gerne fortsætte her, men der var mange vanskeligheder; det var et andet sprog og en helt anden folke-mentalitet. Min bror blev da deres kontaktperson – han var inde i sproget og kendte vanskelighederne – og det blev til et nært samarbejde, man begyndte med en bibelskole – og senere i 1957 – blev det også til en særlig præstesko-le, og her fik min bror så et mægtigt arbejde – dels med at undervise og i endnu højere grad med at skaffe studenterne de nødvendige lærebøger på japansk. Det var et arbejde, han havde været inde på, da Japan-missionen i 1909 fik sin egen præstesko-le, men disse bøger var nu sprogligt forældede, så de måtte omarbejdes, og der måtte flere nye til, og dette arbejde, som han sammen med sin japanske medarbejder var i gang med, optog ham i de sidste år – så stærkt, at det var et under, at han holdt til det, men det skulle gøres.

Den 7. sept. 1958 var det 60 år siden, han første gang gik i land i Japan. Og 1958 bød på adskillige overraskelser i Winthers travle liv. Det begyndte med, at Dansk Forening i Japan udnævnte ham til æresmedlem, selv om han ikke havde haft tid og lejlighed til at deltage i ret meget af selve foreningslivet. -- Og så kom der fra Den forenede danske Kirke i Amerika en indbydelse til en jubilæumsfest på 60-årsdagen for ordinationen. Det var et meget favorabelt tilbud – gratis rejse med fly til USA – rundrejse i staterne og tilbage til Japan. Men det blev et afslag. Da han i 1950 rejste til Japan, havde han sagt farvel til vesten – nu var han i Japan – her var hans plads, og han fandt det ikke rigtigt at foretage

*Jens Winther takker
ambassadør
Yoshida Imauchi
efter overrækkelsen af
Den gyldne Sols orden.*

fornøjelsesture, når der i missionsarbejdet var så stærkt brug for penge, især til mødelokaler. Det viste sig umuligt at få Winther bort fra Japan. En norsk skibsræder havde tilbudt en gratis sørejse til Norge og Danmark, men også han fik et venligt, men bestemt afslag. Sidst var det „børnene“, der tilbød en flyvetur jorden rundt – med korte eller længere ophold i Staterne og Skandinavien. Heller ikke det kunne lade sig gøre; der var så meget arbejde, der ventede (udgivelse af lærebøger på japansk til teologklassen), og de først planlagte og nødvendigeste gik i trykken i 1969.

8. juli 1958 (dagen begyndte med brevskrivning – i en temperatur på 31 grader celcius) fik min bror besked om at være klar til fotografering, da den danske konsul havde anmeldt sit besøg. Han kom – og mange flere, der var underrettet i forvejen; min bror var den eneste, der intet vidste, og han skrev – „jeg var lige ved at tude af forbløffelse, da konsulen hængte korset på mig“. Det var Dannebrog-ordenens Ridderkors, han blev dekoreret med. Da han endelig kom til mødet, fik han sagt, at det var så overraskende, fordi det var helt ufortjent, men det var konsulen ganske aldeles uenig med ham i – og det blev en smuk lille festlighed, men der blev dog endnu syv breve færdige den aften. Ferien stod for, og en af de nærmeste dage skulle vejen gå til det sædvanlige ferieophold i bjergene.

7. september bragte dog måske den største overraskelse. For da mødte den japanske ambassadør og repræsentant for udenrigsministeriet, Yoshida, op i Kobe og overrakte Winther „Den opgående sols fortjenestmedalje i guld“ (3 kl. – den højeste orden, der gives udlændinge). – Det blev sagt, at udenrigsministeren selv ville have foretaget overrækkelsen af ordenen (en stor Onyxsten med Keiserens mærke i guld), men han var på en planlagt rejse til Canada.

En følgeskrivelse på japansk behøvede jo ingen oversættelse. I Japans største avis – Asahi (morgensolen) – oplag 6 mill. eks. – var der beskrivelse og billede

af begivenheden. Det var en særlig glæde for min bror at modtage en sådan udmærkelse fra det land, han gennem snart et halvt århundrede havde viet sine bedste evner og kræfter; men med sin stærke nationalfølelse havde han også haft en stor og glædelig oplevelse ved modtagelsen af det danske Ridderkors. Hans faste beslutning om at blive i Japan gjorde det umuligt for ham personligt at takke sin Konge for udmærkelsen. I øvrigt havde han mødt ham allerede i 1933, da Frederik IX som ung Kronprins besøgte Japan, og det blev Winthers opgave, „på vort pæne modersmål“ at gengive den noget blomstrende hyldest – og takketale en kreds af japanere havde affattet.

De sidste år

Det travle arbejde gik sin gang – tilmed en arbejdsdag på 18 timer. Den 18. februar 1969 havde Winther læst den sidste korrektur på det, der absolut skulle være færdigt. Det var blevet over midnat – den 19., og samme dags aften måtte han spørge, hvor han var henne.. Det var et voldsomt anfald af Hong Kong-influenzaen. En tilkaldt læge havde taget ham med til hospitalet, og i de nærmeste dage var der ikke mange, der troede, han ville overleve.

Datteren Maya var blevet tilkaldt fra Soja, men sidst i marts var han igen tilbage, og var så småt gået i gang igen med undervisningen. Nu stod sommerferien for, og han havde bedt om flere timer næste skoleår. Det var blevet ordnet sådan, at Maya, der nu skulle pensioneres, fra 1. april var kommet til Kobe for at bo sammen med ham, og nu skulle de rejse på det sædvanlige ferieophold i bjergene. Også her skulle tiden udnyttes. Min bror havde således 313 breve fra Amerika med, der skulle besvares. Han var blevet bagefter – de 122 var helt fra 1967. Han havde mange venner rundt i USA – og Canada med, og de skrev til ham, og tit lagde de en dollarseddel med i brevet, da de vidste, at han nu arbejdede uden løn, (– han var jo pensionist), og så var det blevet en regel, at der skulle et svarbrev til som en kvittering for beløbet, der for største delen gik til fattige studenter ved skolen og bøger og tøj til dem. Men 3 dage efter ankomsten til Koriuzana måtte han skyndsomst bringes til Tokyo; en lidelse i prostata-kirtelen krævede et hurtigt kirurgisk indgreb, og bagefter tog et kraftigt maveonde alle kræfterne. Der blev ingen af brevene besvaret, og han var for svag til efter ferien at begynde på skolerne. Det sidste privatbrev til mig er fra 29. august, og den 5. september havde han sin sidste japanske gudstjeneste. Han kunne sidde lidt oppe og fik nu endelig tid til at læse nogle danske bøger, jeg havde sendt til ham. Tidligere fik han mange – især fra nedsættelserne, og hans kommentarer viste, hvor meget de betød for ham, men nu havde han bedt om kun at få nogle få hvert år, for at de ikke skulle stjæle hans tid fra udgiverarbejdet – jeg forstår, hvor stort et offer det må have været for ham; han bad kun om at få en almanak, Dansk Kirkeliv, Danske Folkeminder, og Hardsyssels Årbog – noget af det sidste, han læste var

den for 1968, alle de tidligere årgange havde han som gammelt medlem. Så oplevede han en af de festdage, som kun de færreste opnår – hans 95-års fødselsdag – og den dag havde han det nogenlunde. I december var der en influenza-epidemi i Kobe; han slap heller ikke for sygdommen, og den 24. januar 1970 kom et lettere slagtilfælde, men han begyndte igen at spise „og var glad for at se dagsavisen“, skrev hans datter, men den 2. februar blev venstre arm lammert, og han mistede taleevnen; Nellie kom fra USA den 11. og Kris og hans kone fra Sigtuna den 12., og så var alle tre børn hos deres far de tre sidste uger. Han kunne kende dem, men jo ikke tale med dem. Den 2. marts var det forbi. Han havde i forvejen bedt om at blive begravet på den Internationale kirkegård i Kobe. Døden kom jo ikke som noget uventet for ham, men han syntes selv, at han havde udrettet for lidt, men han trøstede sig ved et bibelord: Herren skal fuldføre det for mig (Salmernes bog 138,8). Det skulle lyde ved hans jordefærd, og der skulle tales om Guds gerning – ikke om den smule, han selv havde udrettet. – Over 500 japanere og mange europæere og amerikanere var med ved højtideligheden den 5. marts, og mange japanere havde sendt hilsener og gaver. Det blev til et særligt Winther-fond, der indkom ca. 500.000 Yen (10.000 kr.), som gik til skolen, hvortil også hans bogsamling og øvrige ejendele var testamenteret, og det vil gøre det muligt for flere ubemidlede studenter at være med.

Det var blevet til næsten tyve rige år ved skolen – i nær forståelse, i venskab og godt samarbejde med lærerne. En af lærerne der, lektor Lundeby og hustru, der var i Japan fra 1951 til 1963, da de af helbredsmæssige grunde måtte drage hjem, og nu er ved skolearbejdet i Holden, boede han hos i flere år, og nu er det besluttet, at Lundeby skal skrive en livsskildring af min bror, og vi, der kender ham, finder, at han var den, der bedst kunne gøre det. Han har nu fået hans udførlige dagbøger fra alle årene – 3 store kasser; men det er et arbejde, der vil tage tid. „En bok om ham må jo også være noe av en bok om Japan. Han har jo fulgt utviklingen – under tre Keisere“, skriver han. I 1956 udgav min bror en bog – for andre end studerende – Theopmensteia-Bibelens vidnesbyrd om sig selv – den kom i anden forøget udgave i 1964, og nu er lektor Lundeby i færd med at overøtte den til norsk. Den er blevet oversat til japansk af en af Winthers nærmeste medarbejdere. Gyoji Nabetani; der også, da han var i Norge, tog en afstikker herved for at se min brors fødested og hans forældres grave. Der har været andre, men dem bliver der ikke plads til omtale af her.

Her har jeg søgt at vise min brors nære tilknytning til hjemstavnen – til Vestjylland. Jeg har været bange for overdrivelser, men det kan jo ikke nægtes, at han af japanerne blev værdsat så højt. – Han forstod og elskede deres sprog, som han er trængt dybere ind i end de fleste – i den visdom, der lå i selve skrifttegnes opbygning, og han beundrede de epigramlignende smådigte på 17 stavelser. Gennem dem var der et middel til at nå en dybere forståelse af folkesjælen. Det er blevet sagt, at han kunne have doceret japansk ved ethvert universitet verden over.

Men selv om det er rigtigt, så var det jo ikke hans opgave. Der var noget af en matematiker i ham. Han legede med tallene og trængte dybt ind i deres liv.

En amerikansk videnskabsmand var på studiebesøg i Japan og ville også se den gamle dansker. Det blev til et par lange samtaler. „Saint and Scholer“ var hans karakteristik. Min bror ville have protesteret; han var ingen helgen, og heller ingen rigtig videnskabsmand. Men her var vist alligevel noget af det rigtige. Endelig er der begreberne begavelse og flid. Han var en stor begavelse, men hans flid og energi var enestående. Han kom ikke sovende til noget. Og han var et trofast familiemedlem, som vi, der er tilbage, skylder så uhyre meget.

Vandbygningsvæsenet - dets opgaver og arbejdsområder

Af N. Jensen Dam

Ligesom redningsvæsenet er også vandbygningsvæsenet fortrinsvis knyttet til den jyske vestkyst.

Medens redningsvæsenets funktioner i de sidste 25 år er stagneret og væsentlig nedsat på grund af den tekniske udvikling, udbygning af radio-, telegrafi- og radartjeneste og en omfattende meteorologisk varslingstjeneste samt endelig meget større og mere driftsikre skibe – motorskibene har afløst sejl- og dampskibe – så er vandbygningsvæsenets funktioner blevet støttet af den tekniske udvikling, støttet derved, at det ved udnyttelse af teknikken i langt højere grad er i stand til at få magt over de enorme kræfter, som havet sætter ind på at tilrane sig det danske land navnlig langs de vestvendte kyster.

Kunne man nu ønske at vide, hvor gammel vandbygningsvæsenet er, så kan det oplyses, at det den 12. november 1968 fejrede sit 100-års jubilæum, og i den anledning udgav det et jubilæumsskrift, hvoraf jeg har udtaget enkelte afsnit til supplerende af nærværende artikel. De pågældende afsnit er forfattet af henholdsvis A. Lehnfelt, K. Otterstrøm, H. P. Sørensen og F. Hofdahl.

„I 1815 oprettedes kanal-, havne- og fyrinspektørembedet, og i 1845 vandbygningsinspektørembedet, og i 1868, da den daværende havneinspektør døde den 20. oktober, forenedes de to embeder til ét. Skal man derfor snakke om fødselsdag, bliver det egentlig med lige stor ret 1815, eventuel 1845, således at Vandbygningsvæsenet nu kunne erklæres for at være 153 år, eventuel 123 år. I denne forbindelse er der endnu en fødselsdag, idet vandbygningsinspektør Carl Carlsen den 1. oktober 1871 fik tillagt betegnelsen Vandbygningsdirecteur. Vi kan altså i alle tilfælde feste den 1. oktober 1971, så fylder vandbygningsdirektøren (embedet) hundrede år.

100-års dagen 12. november 1868 er den dag, da indenrigsministeriet overdrog den første egentlige vandbygningsdirektør, C. Carlsen, ledelsen af samtlige Vandbygningsvæsenets vedkommende tekniske forretninger“.

Om de mere enkelte opgaver, som henhører under Vandbygningsvæsenets arbejdsområder, oplyser jubilæumsskriftet følgende:

„Vandbygningsvæsenet – eller VBV, som vi for nemheds skyld kalder det til daglig – er en styrelse under ministeriet for offentlige arbejder og er konsulent for dette i vandbygningssspørgsmål, d. v. s. spørgsmål vedrørende havne, kyster, anlæg på søterritoriet o. lign. Statshavnenes anlægsvirksomhed forestås af VBV, og det samme gælder forskellige sluse-, dige- og kystsikringsanlæg, specielt på vestkysten. Statens opmudringsmateriel henhører direkte under VBV, og dette gør visse sejlløb ligeledes.

Endvidere fører VBV på ministeriet for offentlige arbejders vegne tilsyn med alle købstadskommunale havne samt en række sognekommunale og private havne, kystsikrings- og digeanlæg m. v.“

Nogle af de første arbejder, som VBV begyndte med, var sikring af den jyske vestkyst med anlæg af høfder, d. v. s. en slags moler bygget vinkelret på kysten og ud i brændingen for at afbøde virkningen af den underminering, der foregår af de højere liggende områder af baglandet, når havet er uroligt, og den stadig vekslende nord- og sydgående strøm, der opstår ved højvande og lavvande, da slider sig ind i foden af skrænterne med det resultat, at skrænterne styrter ned i det undergravede omfang, f. eks. er skrænterne ud for Trans og Bovbjerg særlig udsatte, eller bortskyller klitter og diger, der er opført for at beskytte lavere liggende bagland mod, at havet overskyller sådanne landstrækninger.

Om grunden til denne vekslen mellem høj- og lavvande giver jubilæumsskriftet følgende oplysning:

„Som nærmeste nabo til Atlanterhavet er Nordsøen også under indflydelse af tidevandet; denne vekslen i oceanernes vandstand mellem højvande og lavvande, som hovedsagelig skyldes månens og solens tiltrækningskraft, har en periode på 12 timer og 25 minutter. Tidevandet er af meget varierende størrelse ved Nordsøens forskellige kyststrækninger, og af de danske kyststrækninger har kun de syd for Blåvandshuk et tidevand af betragtelig størrelse.

I vadehavet er tidevandets gennemsnitlige størrelse mindst mod nord, ca. 1,3 meter i Grådybs tidevandsområde, og størst ved syd, ca. 1,8 meter i Listerdybs tidevandsområde. Også dette flodskifte er underkastet variationer, som skyldes indvirkningen af månefaserne således, at udsvingene er størst ved springtid, som indtræffer ved fuldmåne og nymåne, og mindst ved niptid, som indtræffer ved månens 1. og 3. kvarter.

Udover disse variationer i vandstanden, som sker med nogenlunde lige store udsving over og under dansk normal nul – DNN – forekommer som følge af vindpåvirkningen betydelige ekstra tillæg til det normale. Der er således ved Højer Sluse den 17. februar 1902 målt en vandstand på 4,36 meter over DNN. Vandstande på indtil 2 meter over DNN er almindeligt forekommende, vandstande på indtil 3 meter over DNN er ekstraordinære, mens vandstande på mere end 3 meter over DNN er sjældent forekommende og betegnes, især når de medfører skader af katastrofepræget omfang, som stormfloder“.

Det første hofdebyggeri her i amtet er påbegyndt i 1875, og det skete på følgende måde:

Fra fyr- og vagervæsenet var det blevet projekteret at bygge et fyr på skrænten ved Bovbjerg, men en ledende ingeniør af dette projekt, Grove, stillede da som betingelse, at der blev foretaget kystsikring af skrænterne forinden; det var særlig af hensyn til at sikre fyrets beståen. Dette gav stødet til den første sikring med hofder inden for det daværende Lemvig distrikt.

Ca. 500 meter nord for Bovbjerg, på skrænten ud for hofde nr. 1, står en mindesten, der bærer følgende indskrift:

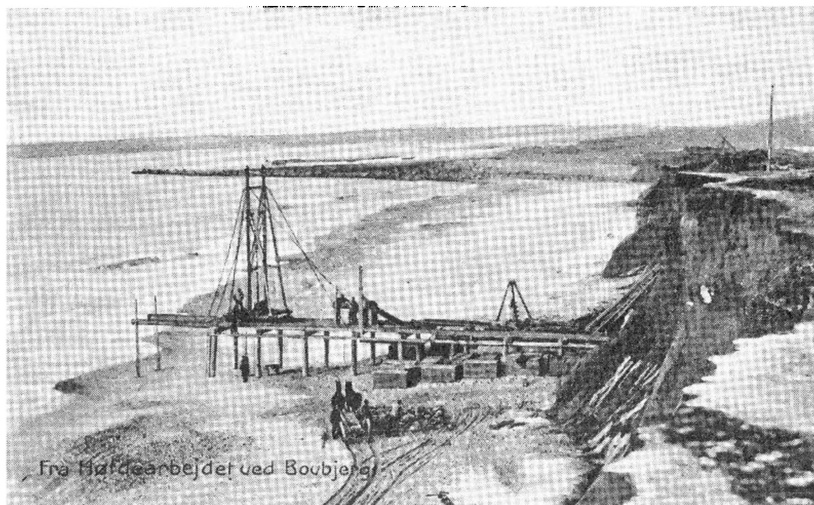
C. F. Grove 1822–1883
Grundlagde Kystsikringen
Aar 1875

Om de første arbejder af denne art har strandfoged Peder Larsen, f. 17. januar 1914, fortalt mig på grundlag af oplysninger, som han har fra faderen, Christian Larsen, f. 12. december 1868, og bedstefaderen, som begge har været strandfogeder før Peder Larsen, og som begge har udført kørsel med hestevogn ved hofdebyggeri, at hofderne 1–12 blev bygget under samme entreprisen – det var ikke VBV selv dengang – med VBV som projekterende og tilsynsførende myndighed, og 12 gårdejere fra Harbøre med gdr. Gregers Kirk¹⁾ som ansvarshavende entreprenør havde påtaget sig entreprisen, og de fordelte sig dels som formænd, dels som kuske for hestekøretøjer for tilkørsel af nødvendige materialer, cement, sand, grus og tømmer. Den øvrige arbejdsstyrke bestod af løsarbejdere, „børster“ eller „havbørster“, som de villig lod sig kalde.

Deres arbejdsdag var på 11 timer fra kl. 6 morgen til kl. 6 aften med en times frokostpause, og de fik en dagløn på 3 kr. og 25 øre. Det var folk fra alle omliggende sogne, og ydergrænserne var Rom syd for Lemvig og klitten mellem Thorsmønde og Fjaltring, og de kom til fods til arbejdspladsen. På et vist tidspunkt var „børsterne“ kommet ind på, at de ville have en større dagløn, og ellers ville de „strejke“, hvilket ellers ikke var kendt dengang, men Gregers Kirk var en mand med faste principper og en streng entreprenør, hvad det materielle angik, og han sagde: „Lad dem gå så længe, de har penge, de skal nok komme igen“. Der gik heller ikke lang tid, før de kom igen og ville i arbejde, men nu sagde Kirk, at daglønnen herefter var 3 kr. om dagen; det kostede således noget at strejke, men det skete heller ikke senere.

Om arbejdet, som helt hen i 1920'erne blev udført manuelt, har fhv. arbejdsmand ved VBV, den 82-årige Niels Gregersen, Ferring, fortalt mig, at han har arbejdet ved hofdebyggeri både i Bovbjerg og i Fjaltring. Betonblokkene – der dengang var betydelig mindre end de nu anvendte – blev støbt på det sted, hvor

¹⁾ Gregers Kirk f. 30/7 1845 i Harbøre, død 9/2 1923. Telefondirektør og entreprenør i Harbøre. Har senere lagt navn til en af landets største industrisammenslutninger, „Kirk-koncernen“.

Begyndelsen på højde A under Bovbjerg i 1908.

ud for de skulle udlægges. Betonen blev blandet på en stor blandedbakke af brædder af to mand, én i hver side af blandedbakken, og de gennemskovlede materialet, cement og sand, først tørt og siden med vand og sidst tilsat grus, indtil ca. 25 gange, og dette arbejde blev nøje fulgt af en funktionær fra VBV, for at der ikke skulle snydes med omskovlingen. Derefter blev blandingen kørt på trillebærer til støbepladsen, og dér styrtet i støbeformene.

Støbepladsen var anlagt således, f. eks. i klitterne, at den havde fald ud imod højden, og de færdige blokke blev kørt på en blokvogn, der havde påmonteret et spil med så stor udveksling i tandhjul, at blokkene let kunne manøvreres af to mand ved spillet.

Begyndelsen til højden var dengang nedramning af to rækker svære pæle; de blev nedrammet med en rambuk af den tids konstruktion (se indsatte billede), og klodsen blev hevet op af 4 mand, der, for at holde samme rytme, sang under ophejsningen – h-i-i-v o-p, h-i-i-v o-p, og når den 5. mand, der passede pælen og fulgte klodsens vandring til toppen, kort varslede „lad gå!“, slap alle på samme tid, og klodsen ramte pælen og drev den et nyt stykke ned, o. s. f. Det var langsommeligt og slidsomt arbejde, men man forstod at udnytte enhver mulighed for at lette det. Blokvognen med den færdige blok blev firet nedad til højden ved egen drift, hvor udsætningen begyndte inde i klitterne eller ved skrænternes fod, som under Bovbjerg, så havet ikke gik bagom under høj vandstand.

De nedrammede pæle blev foroven forbundet med en svær overligger, der blev boltet fast, og derpå kunne anlægges en „arbejdsvej“, og imellem pælene i længderetning udefter og nøjagtig midt mellem pælene blev der nedrammet en spunsevæg, og derefter kunne udsætning af blokke begynde. Der blev udsat en række blokke på hver side af spunsevæggen, og de kom, når de var sat helt op, til at danne en vej, hvorpå blokvognen kunne køre blokkene ud, efterhånden som man nåede udefter. Blokkene blev udkørt med heste, der blev spændt for blokvognen og kørte denne ud, så langt hofden var ført op i fuld højde; det sidste stykke havde hældning udefter, så blokvognen igen kunne fires ved egen drift ud på yderenden, hvor blokken blev sat på plads med spillet. Blokvognen blev trukket tilbage med hestene helt op til støbepladsen, og udkørslen fortsatte på denne måde.

Når hofden var udbygget, som her er nævnt, skulle kastningerne begynde, og det foregik på den måde, at cementblokkene blev sat af blokvognen og ud på hofdens yderside, hvor den blev stillet på to træklodder, en firkantet og en rund, og den runde lå helt ud på yderkanten, og blokken kunne let vippes ud med en jernstang. Disse kastninger, som stadig er bevaret på de nye hofder, skal tjene til beskyttelse af hofdernes sider, så havet ikke bryder igennem og ødelægger hofden.

Flere af egnens gårdmænd havde i disse år gode biindtægter ved at stille heste og kusk til rådighed for den her nævnte udkørsel, der foregik næsten hele sommeren.

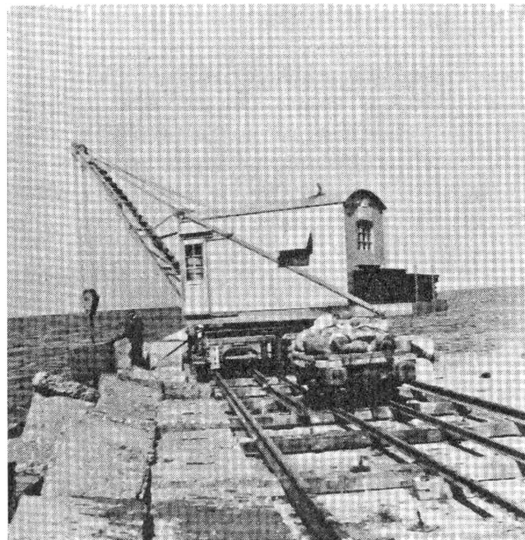
Hofderne er nummereret fra Bovbjerg efter Thyborøn med tal 1–12, som er nævnt foran, der slutter ved nordenden af Ferring Sø, derefter kommer en strækning til Langerhuse, der ingen hofder har, og fra Langerhuse fortsættes med nr. 30–63, der slutter ved Thyborøn havn. Fra Bovbjerg og sydpå efter Trans og Fjaltring er hofderne betegnet med bogstaver a, b, c, o. s. v., og de første af disse er bygget i 1908, men det var et andet selskab end det tidligere nævnte mod nord 1–12.

I Fjaltring blev der i slutningen af 1920'erne bygget 5 nye hofder, det var fra „Sønderby“ og til sogneskellet efter Thorsminde, men disse hofder er nu helt forsvundet, og kun om sommeren ved meget lav vandstand kan deres rester skimtes ude i havet.

Inde i landet er anbragt permanente hofdemærker ud for hver, og selv om havet tager hofden, kan stedet senere identificeres.

Niels Gregersen har arbejdet ved nybygning af hofderne i Bovbjerg og Fjaltring, som her skitseret, og ved reparation og forstærkning af bestående hofder under Bovbjerg og nordpå, og han udtrykte sig på denne måde: „Nu er det let at arbejde ved hofdebyggeri, for nu lader man teknikken udføre arbejdet, men da jeg begyndte, da lavede vi arbejdet med vore hænder!“.

Hofdebyggeriet forceres stadig med større og større intensitet, men det sker nu med fuld udnyttelse af den teknik, der siden 1920'erne og 30'erne har kunnet

*8-tonns kranen med kastninger
i 1970.*

indpasses på arbejdspladserne. Langs med havet er nu anlagt skinnespor; det skete i 1930'erne, og hofdeblokkene støbes nu på faste arbejdssteder – Thorsminde, Bovbjerg og Thyborøn – hvor betonen blandes med motor- eller el-drevne blandemaskiner. Blokkene transporteres ad skinnevejen på blokvogne forspændt svære traktorer ud til stedet, hvor de skal udlægges. Under udlægningen benyttes nu stærke dieseldrevne kraner, der tidligere har været op til 4 tons, men som nu fra 1970 er på 8 tons, ligesom blokkene, der tidligere var 4 tons, nu er forstærket til 8 tons. Kraner af denne type har i øvrigt været anvendt siden i 1930'erne.

Det har vist sig i de sidste år, at havet i efterårs- og vinterstormene kunne kaste 4-tonsblokke fra yderste ende ind på selve hofden, hvortil de sejlede, med presset fra dønningerne, som trækasser eller lignende letflydende materialer. Det er sikkert grunden til, at blokkene nu er forsøgt dobbelt så store.

Ud over sikring med hofder foretager VBV også sikring med opførelse af kunstige klitter, idet der på steder, hvor havet bortskyller klitterne, opsættes faskiner af fyrkvas over det bortskyllede område, og med vestenstorm og sandfygning aflejrer sandet sig bag disse faskiner og kan i løbet af nogen tid have skabt nye klitter, som straks tilplantes med hjælme (sandhjælme, *P.arenária*, der har en lys blågrå farve, og aksene siddende i en tilspidset hvidlig dusk. Bladene er indrullede og stikkende. Plantens underjordiske stængler breder sig vidt omkring og holder således fast på det løse sand, hvori planten vokser; den er også blevet den vigtigste plante til dæmpning af sandflugt). – Allers leksikon af 1894.

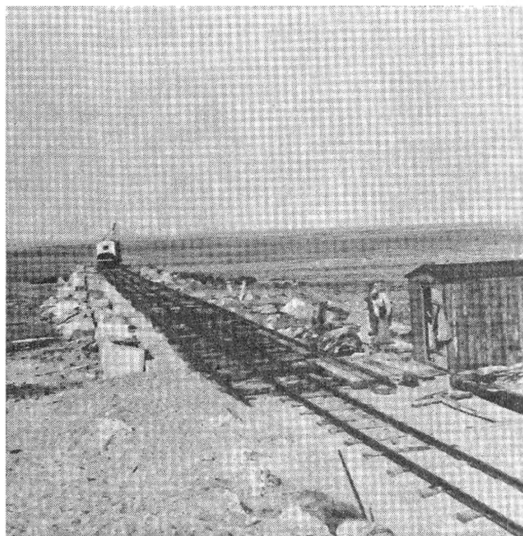
*Høfdemærke ved sydenden
af Ferring Sø.*

Sådanne klitter kan jo ikke vare evigt, men de tjener dog en tid til at beskytte baglandet for stadige oversvømmelser og jordens ufrugtbargørelse ved saltvandets indtrængen, så længe de holder, og tager havet dem igen ved en stormvejrperiode, må der begyndes forfra eventuelt helt andre steder, men arbejdet slipper aldrig op.

Uanset hvor meget arbejde, der udføres, og på hvilke måder det gennemføres, vil havet altid blive ved at skære af kysten, men det vil med teknikens bistand og menneskets snilde og kunnen fremover være opgaven at begrænse indgrebet til det mindst mulige.

I de 45 år, jeg har haft tilknytning til distriktet her, er der gået adskillige ejendomme i havet. Først i 1930'erne måtte fisker Laurids Jensen, Fjaltring, rømme sit hus, og et par år efter måtte resterne af gården „Vester Løkke“ i Trans rømmes, og i slutningen af 1940'erne gården „Grebdaal“ i Trans, og omtrent på samme tid tog havet i alt tre huse ved Dybå i Fjaltring. I tilfælde af sådanne nedlæggelser eller tilbagerykninger af ejendomme yder staten erstatning, og i de to første tilfælde havde jeg ansøgninger til undersøgelse af bl. a. mulighed for benyttelse af materialer fra de gamle ejendomme, stedet der agtedes tilflyttet m. v. Efter flytningen fik ejerne, efter indstilling fra daværende distriktsingeniør Danø, Lemvig, tilkendt erstatning på forskellen mellem værdien af gamle materialer og byggeprisen på det nye hus, og de beløb blev udbetalt af finansministeriet. Siden er alle erstatninger fastsat af en ekspropriationskommission.

I årene 1958 til ca. 1965 blev strækningen fra syd for Dybå til Trans kirke dels

*Forstærkning af højde 4
i 1970.*

forsynet med 5 nye høfder og dels forstærket på tre af de gamle høfder, og det har i hvert fald bremset havets fremrykning for en tid.

Til yderligere belysning af, hvor hurtigt havet på sine steder rykker ind i landet, kan jeg oplyse, at tyskerne under krigen helt til i 1945 lod opføre nogle svære betonbunkers langs stranden i Fjaltring, i Vejlbj og Vrist i Harboøre sogn. Disse bunkers blev opført – mere nøjagtig beskrevet, nedgravet – i de store klitter, så de kunne anvendes til beskyddning af stranden, og de var dér godt kamufleret af klitternes marehalm og hjælme. I tiden siden krigen har havet bortskyldt de store klitter på de forannævnte strækninger, er gået bag om bunkerne, og de ligger nu overalt ude i havet eller i brændingen, og bagom dem kommer så den egentlige forstrand.

Så hurtigt forsvinder et stykke land.

Af statshavnene her på vestkysten er Thyborøn havn den ældste; den er opført i 1860'erne i et beskedent format – som det ses på indsatte billede fra den tid – men den er flere gange blevet betydelig udvidet, og den er stadig under udbygning, da der er en så stor udvikling i besejlingen, at den immer er for lille til at tage de mange skibe, som efterhånden benytter denne havn. For det første har havnen en betydelig hjemmeflåde, hen imod et par hundrede kuttere, men mange fremmede kuttere lander også deres fisk her, og for det andet benytter mange større skibe havnen som nødhavn, når Vesterhavet „viser tænder“. Sidst, men ikke mindst, har havnen den fordel, at den altid kan besejles, den har ingen proble-

mer med tilsanding af sejllobet, og den er altid isfri, selv om Limfjorden er tillagt helt til udløbet i Kattegat. Den sidste af havnene er Thorsminde, som blev anlagt i 1966–67 – se min artikel herom i årbogen 1969 side 104.

Om fremtidsplanerne for VBV's opgaver giver jubilæumsskriftet følgende oplysninger:

„I jubelåret må det også være på sin plads at se tilbage på VBV's virke i det vestjyske, et virke der hidtil har været intimt forbundet med udviklingen af det vestjyske havfiskeri. Når der siges hidtil, er det fordi, man må konstatere, at udbygningen af de nødvendige støttepunkter for fiskeriet nu er ved at være fuldført, og at den fremtidige udvikling i denne forbindelse formentlig vil foregå i tilknytning til de nuværende havnes rammer, og at de problemer, som har været knyttet til sikringen af disse støttepunkter mod havets erosion, for fremtiden synes at skulle blive taget op på bredere fronter, da samfundets interesser for at bevare landet – også mellem havnene – er stærkt tiltaget.

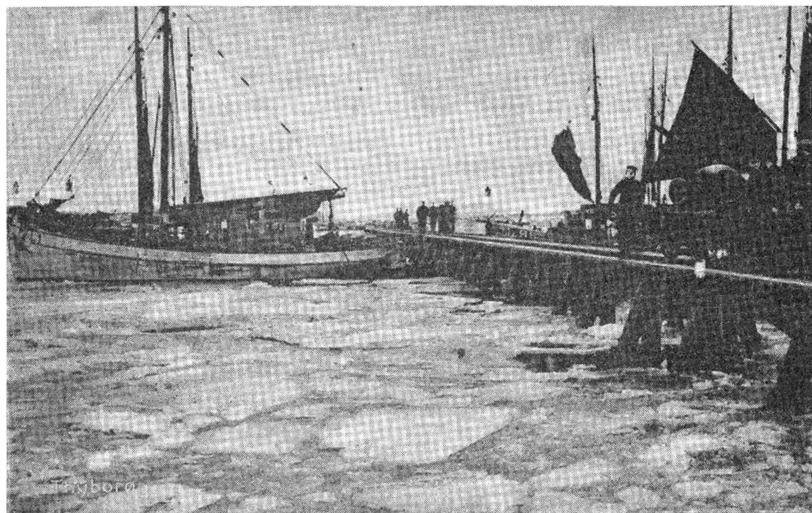
VBV's kystsikringsmæssige traditioner har især været knyttet til Lemvig-distriktet, som allerede i VBV's seneste historie blev engageret i problemerne med sikring af Limfjordstangerne og Thyborøn kanal. Efter en stor indsats for med hofdebyggeri at sikre Thyborøn kanals beliggenhed grundlagdes Thyborøn havn på nordspidsen af den søndre Limfjordstange, som dog stadig var i stærk bevægelse mod øst, et havnebyggeri, der i sig selv var udtryk for et temmeligt uhørt politisk og økonomisk vovemod.

Sidenhen vedtog man bygningen af Hirtshals og Hanstholm havne på de mest stormomsuste pynter, der kan opdrives i Nordvestjylland, og længere mod syd grundlagdes Hvide Sande og senere Thorsminde midt på henholdsvis Holmslands Klit og den smalle landtange, der afgrænser Nissum Fjord fra havet. I begge tilfælde placeringer, der på forhånd – som ved Thyborøn – synes at begrænse de foreliggende muligheder for en videre udvikling.

Tilstedeværelsen af disse havne med de endda meget store private investeringer, der er foretaget i kuttere, værksteder, forretninger, huse o. s. v., forpligter VBV til – i den grad det overhovedet er teknisk og økonomisk muligt – at sørge for tilstrækkelig gode besejlingsforhold og at beskytte disse støttepunkter mod den kysterrosion, som ellers præger store dele af vestkysten.

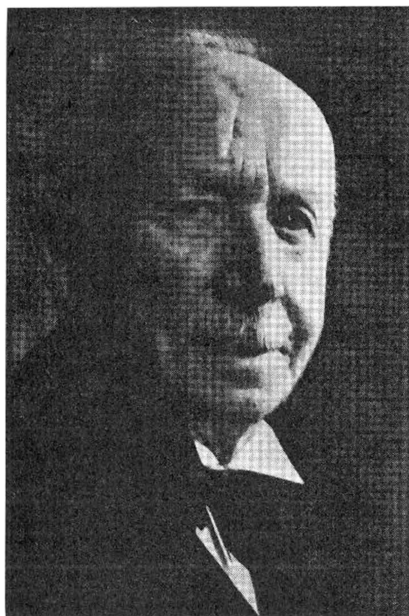
VBV kom derfor tidligt ind på spørgsmålet om kystsikring og har i årevis praktiseret hofde- og digebyggeri, hvor disse opgaver havde et direkte sigte i forbindelse med vedligeholdelse af fiskeriets støttepunkter“.

VBV er ikke gået fri af den omsiggribende rationalisering, der er foregået inden for alle samfundets institutioner i de sidste 3–5 år, og mens der tidligere var et selvstændigt distrikt i Ringkøbing, hvis grænse mod nord var Fjaltring sogneskel, er dette nu nedlagt og underlagt Lemvig, som nu betegnes VBV's 3. distrikt, og det strækker sig fra Bulbjerg i Jammerbugten til Vejrs nord for Blåvandshuk.

Som en beskeden begyndelse til Thyborøn havn blev i slutningen af 1860'erne opført en landgangsbro, hvortil bådene – ca. 10 på hver side – kunne fortojes, når de kom ind fra havet. Broen blev opført af entreprenør Gregers Kirk, Harboøre, der er nævnt foran, og den blev af fiskerne og beboerne kaldt „Gref'ses brow“.

Det er et distrikt, som har især tre vanskelige områder at strides med, nemlig Holmslands Klit, Bøvling Klit og Limfjordstangen mellem Harboøre og Thyborøn. Men, som det også fremgår af foranstående, VBV vil i fremtiden arbejde hen til at bevare det bestående, og der er sikkert også hos alle kystens beboere et ønske om, at det må blive i stand til at imødegå de problemer, som opstår hver gang, „Blåvand melder storm“.

Jesper Søndergaard Jacobsen

* 13. 6. 1885 † 20. 11. 1971

*Et for ét dit liv må falde,
– til du mistet har dem alle!*

Historisk Samfund mistede 20. november 1971 en af sine store personligheder, da lokal- og personalhistorikeren, fhv. førstelærer Jesper Søndergaard Jacobsen, Nr. Nissum, efter få dages sygdom døde på Lemvig sygehus. – Ovennævnte strofer fra Chr. Richardts allehelgensalme brugte Søndergaard Jacobsen i sin erindringsbog, og de taler deres vemodige sandhed, nu også han har mistet alle sine.

J. Søndergaard Jacobsen er runden af gamle bondeslægter med dybe rødder i den vestjyske jord. Han var født i Hjermsgaarde i Hjern sogn, og skønt han forlod hjemsoget som 17-årig, kendte vel ingen sin fødeegn så godt som han. Hver plet fik stemmer for ham, og få forstod som han at leve med sindet på klem og lade stemninger og visioner aflejre deres indtryk. Senere kunne han frigøre sine indtryk på papiret og med indlevelsesevne og stille humor gengive noget af det, han oplevede, når faldede arkivalier og andre døde ting åbnede sig for ham.

I studieårene på Nr. Nissum seminarium grundlagde Søndergaard Jacobsen sin kærlighed til Nr. Nissum sogn, og efter nogle år som førstelærer i Skjern og Egeslevmagle vendte han i 1925 tilbage dertil for at fuldende sin livsgerning der. I Skjern havde han truffet sin kone, Kristine Johanne Jensen fra Snebjerg, men de fik kun få år sammen, idet Kristine døde kort efter ankomsten til Nr. Nissum.

Mange steder var der brug for Søndergaard Jacobsens flid. Med sin faste for-

ankring i den kristne tro sad han 1933–46 i sogneråd og skolekommission, valgt af Indre Mission. 1935–38 var han formand for IM's lærermøder, 1929–35 sad han i bestyrelsen for Kristelig Lærereforening. I 25 år var han i Foreningen Nordens bestyrelse, og såvel i Egeslevmagle som i Nr. Nisum var han en tid formand for den stedlige lærerkreds.

I 1944 valgtes han ind i bestyrelsen for Historisk Samfund, hvor han fra 1952 sammen med Jespersen og Kaae dannede det stærke redaktionsudvalg, som indtil 1966 sørgede for en sober udvælgelse af stof til årbogen. Den første årbog af 2. række havde Søndergaard Jacobsen som redaktør.

J. Søndergaard Jacobsen blev pensioneret 1950, og sjældent har man set et så frugtbart otium. Først nu blev der rigtig tid til at fordybe sig i historien. I 1919 havde han sammen med Math. Christensen udgivet Nissum-staten, men en ny og revideret udgave var tiltrængt - den udkom i 1955. Over for P. Nørskov Lauritsen, der havde udgivet 1. del af Hjerm sogns historie, følte Søndergaard Jacobsen sig forpligtet til at skrive 2. del af bogen, men netop som han skulle i gang dermed, modtog han opfordringen til at skrive et jubilæumsskrift for Lemvig Handelsstandsforening. Det blev til „By og Borger“, som udkom 1957. Derefter kom Hjerm sogn II i 1959 - en del af stoffet hertil havde han allerede behandlet i Hardsyssels Årbog.

Ved jubilæet i Lemvig Handelsstand havde Søndergaard Jacobsen sagt, at „By og Borger“ kun var resultatet af et lille spadestik i historiens muld, og da han havde fuldendt Hjerm-bogen, kunne han en dag i Lemvig Folkeblad læse, at der nu ikke kunne være noget, som hindrede ham i at tage fat på en samlet skildring af Lemvig købstads historie.

Skønt 75 år gammel gik Søndergaard Jacobsen i gang med arbejdet, og efter 10 års studier lå bogen færdig. Arbejdet tog dog stærkt på kræfterne, især var den lange ventetid fra manuskriptets færdiggørelse til bogens udgivelse en stor belastning for ham.

Lemvig Købstads Historie blev et værk på 548 store sider; det udkom i december 1969. Efter de mange smukke anmeldelser, som ikke hæftede sig ved bogens overvægt på det personalhistoriske stof, fik Søndergaard Jacobsen kræfter til at udsende en erindringsbog som gave til slægt og venner. Allerede da var hans syn stærkt svækket, så en god del af bogens fremkomst skyldtes hans elskelige og trofaste søster Jensine, som havde passet hus for ham, siden konens død. Mellem bogudgivelserne bragte Hardsyssels Årbog regelmæssigt vægtige artikler fra Søndergaard Jacobsens hånd.

I foråret 1971 modtog Søndergaard Jacobsen en smuk anerkendelse ikke mindst for sit historiske arbejde, idet han fik tildelt den kongelige belønningsmedalje i guld med krone.

Lokalhistoriker i bred forstand blev Søndergaard Jacobsen vel aldrig, dertil var hans interesser for specielle. Det var især kirker og skoler og de dertil hørende

præster og degne, der havde hans kærlighed, hvilket også fremgår af hans afhandlinger.

I samvæt var Søndergaard Jacobsen umiddelbar venlig som få. Han havde et varmt sind og var klog på mennesker, som en åndfuld og følsom mand er det. Enhver anerkendelse gjorde ham glad. Efter Lemvig-bogens fremkomst havde han altid en anmeldelse eller et glædeligt brev, han havde modtaget, at vise frem – ikke af ubeskedenhed, der til var hans interesse for sin egen person for ringe, men han fordoblede sin glæde ved at dele den. Han bevarede til det sidste sin fantastiske hukommelse og sin interesse for medmennesker usvækket.

Benny Boysen.

Småstykker

En skolestrid i Holstebro 1707 og dens baggrund

Af stud. mag. Svend Larsen

I sin afhandling om latinskolerne i Hardsyssel (Hardsyssels Årbog 1919) nævner P. Storgaard Pedersen en klage fra 1707 fra borger Jørgen Jensen, Glimming, over, at høreren i Holstebro latinskole, Peder Sørensen, nyder resten af Mejrup degnekald, som klageren mener bør nydes af en discipel fra latinskolen som såkaldt løbedegn.

Baggrunden for denne strid går langt tilbage. Allerede omkr. 1200 kender man eksempler på, at et degnekald betjentes af munke eller disciple fra klosterskolerne, som så fik indtægterne af degnekaldet. Hvor dette ikke var tilfældet, forrettedes embedet af en fastboende degn (sædedegn). Efter reformationen fortsatte ordningen med løbedegne, idet det i Kirkeordinansen af 1539 bestemmes, at „Landz Sogner, som ligge neer Kiøbstederne skulde tage seg sogne degner aff Scholeme, oc lade dennem faa den wanlige rente for een hielp at studere med. Dog de Sogne degne, som nu boe y samme sogne, de beholde dennom y deris tiid.“¹ Denne vage bestemmelse blev dog ikke overalt ført ud i livet, fordi bønderne var utilfredse med latinskoledisciplenes embedsførelse: somme tider kom de slet ikke, somme tider havde de i glæden over at slippe for skoleterperiet drukket tæt hos den bonde, hvor de indlogeredes, og også den daglige klokkeringning måtte bønderne give afkald på, med mindre de betalte en mand for det. Flere steder – også i Hardsyssel, f. eks. i Hee – lykkedes det bønderne at beholde deres sædedegne, men svært var det, for latinskolenes rektorer vågede nidkært over ordningen for ikke at gå glip af indtægten. Fra 1574 blev det dog endnu sværere for bønderne omkring købstæderne at slippe for løbedegne fra latinskolerne, for da udstedtes et åbent kongeligt brev, hvori det hedder, at „daa paa det at Ordinnanzen udi di oc andre Maader maa fuldkommelig bliffue holdit oc efterkommit, ville Wi hermed saa alvorligen holdit haffue, at alle di Sogner, som ligger paa 2 Mile nær en Kiøbstad, skal haffue deris Degne aff Scholen, oc menige Sogne-

1. Danske kirkelove. Ved Holger Rørdam (Kbh. 1883), bd. 1, s. 557. I praksis kom ordningen ikke blot til at gælde latinskolenes discipul, men også hørerne.

mend udi samme Sogn skal være forpflicht at giffue oc fornøje dennem oc ingen anden den sædvanlige Degne Rente der bør oc pleyer at affgaa efter Ordinanzens Lydelse“.²

Modstanden mod løbedegnene forsvandt imidlertid ikke, men som nævnt var det nu blevet sværere for bønderne at beholde deres sædedegne eller få en ny (se Hardsyssels Årbog 1907, s. 43 ff).

Fra Holstebro latinske skole betjentes følgende sogne ved løbedegne: Aulum (som dog fra 1641 fik en sædedegn), Idum, Mejrup, Maabjerg, Nr. Felding og Vinding, medens degnetjenesten i følgende sogne udførtes af en substitut fra Holstebro skole: Borbjerg (her var der dog til tider en sædedegn), Ejsing, Handbjerg, Hjerm, Sahl, Tvis, Vejrum og Ølby.³ (Substituten havde et degneembede, der tilhørte en latinske skole, men betalte afgift til denne (degnerente)).

Med Danske Lov af 1683 ophævedes alle løbedegnekald, og de sogne, der tidligere var blevet betjent af disse degne, skulle nu betale en årlig afgift til skolerne. Men alligevel fortsatte både hørere og disciple flere steder med at nyde et degnekalds renter. Således søgte høreren i Holstebro skole Ottho Jensen Holbech i 1694 biskop Ancher Anchersen i Ribe om tilladelse til at oppebære indtægten af Mejrup degnekald. Da både sognepræsten Chr. Christensen Solgaard og skolens rektor, Peder Tøgersen, Thisted, lagde et godt ord ind for høreren, svarede biskoppen, at det „siunes mig billigt, at hand til videre kunde for sin fattigdom saaviit hielpes, at naar Mejrup Degnekald leddig blifver: det tillige da tillægges ham til hans anden løn, som hand saa indtil videre selv betjener eller betjene lade uden nogens Klage og hans skoletienestes forsømmelse.“⁴ Da Ottho Holbech i 1698 blev kapellan overgik kaldet igen (stik mod reglerne) til en af latinskolens disciple. Hvor længe han har haft det kan desværre ikke oplyses. I 1705 søger den daværende hører Peder Sørensen imidlertid om at måtte beholde indtægten af Mejrup degnekald, og denne ansøgning danner forudsætningen for den i indledningen nævnte strid. Peder Sørensen skriver til biskop Christian Muus i Ribe: „Eftersom hans Høj-Ærværdighed hafver tilforn beviist mig, hans ringeste tiener, den naade og forundt mig det Degne Kalds Indkomst af Mejrup Sogn formedelst den meget hæderlige og fornemme Vellærde Mand Hr. Christen Solgaards (sognepræsten) gode recommendation, saa indflyer [bønfaller] ieg endnu til Hans Høj-Ærværdighed, at ieg det fremdelis matte beholde, saasom det tilforn hafver været min formand forundt, ellers falder det mig umuligt at subsistere med hus-

2. P. Storgaard Pedersen nævner i sin afhandling om løbedegne i Hardsyssels Årbog 1907, at ordningen blev gennemført i 1568. I Kancelliets Brevbøger findes imidlertid ingen åbne breve om ordningens indførelse i Ribe stift. Et åbent brev synes dog udstedt og er gengivet i S. A. Stadfeldt: Beskrivelse over Randers (Kbh. 1804), s. 219 ff, hvorefter her er citeret. (Jfr. Kancelliets Brevbøger 1571-74, s. 384 note).

3. Efter E. Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie. (Viborg 1931-34).

4. Ribe bispearkiv. Holstebro skole 1624-1730. Landsarkivet f. Nørrejylland (Nr. C 4-134). Her findes også de i det følgende citerede breve.

tru og smaa børn; tilmed er og hver 4de froprædiken mig tillagt, som mine formænd tilforn hafver nødt deris kost for ofver [af] Byen, og ieg derimod nyder intet.“ Biskoppen svarer i et brev til rektor Tøgersen, at „saasom høreren i Holstebro Skole hæderlig Peder Sørensen hafver hustru og børn og ickun ringe indkomme, dasom hand har et got Vidnisbyrd af Eders Vel-Ærværdighed, tillader ieg gierne, at hand til sin løns forbedring nyder det degns kald i Mejrup, som formedelst den discipels dimission til Academiet [disciplen ukendt] blifven ledig.“

Alt skulle jo nu være godt, men i et brev dateret 26. marts 1707 klager borger i Holstebro, Jørgen Jensen Glimming⁵ til biskoppen over dette.

Klagen lyder (i uddrag): „Som mand [man] imod forhåbning fornehmer, at hæderlig Peder Sørensen, hører her i Holstebroes latinske skole, nyder Mejrup dejne kalds indkomst, som altid hafuer liget til [tilhørt] skolle børn her i skollen, falder der for paa egne og med Borgeres Vegne begier [ønske] til Derres Vellærde Høy-Ærværdighed, at forrente Mejrup Sogns deine indkomst, som [ligesom] i vorris som vore forfædris tid, til it skolle barn“. Med en påtegning om at komme med en skriftlig redegørelse videregav biskop Muus klagen til rektor Tøgersen, som svarede allerede 27. marts.⁶ Rektorens lange og polemiske svar er opdelt i tre punkter. Det første punkt er en imødegåelse af Jørgen Glimmings påstand om, at han klager på andre borgeres vegne. Med et billede fra oldtidens Rom inddeler rektor Tøgersen forældrene i populars og optimater. Populars er de, der kun tænker på „skolens Indkomst og mener at det da gaar best til, naar de kand faa saa meget af skolen at de kand føde og klæde deris børn dermed, men prospicerer intet in longitudinem [ser ikke ud i fremtiden] eller spørger om deris børn lærer og forfremmes noget i deris studiis: Men andre er her, som jeg kalder Optimater, som baade veed at forsiune [sørge for] deris børns gave, og anvende al deris omhyggelighed der for, at deris børn employerer [finder arbejde] ved deris tid; agter det snart for det høyeste gode her i verden, at de kand høre at deris børn kand bestaa sig ved deris Examine, og de have forhaabning til at de i fremtiden kand blive til guds trofaste mand i hans hus og dygtige til at forestaa hans Menighed. Dersom Mons. Glimming var et af det sidste Slags, da tror jeg icke at hand skulle saa med sin dristige Klage forfølge min fattige Collegam. Mest selsom er det at hand klager paa Borgernes Vegne og Ingen af Medborgere har underskrevet med hannem i hans Klagemaal, hvilket er Tegn til at Ingen af Borgerne haver samtycket med ham til at give saadan Klage.“ Det andet punkt angår det egentlige klagemål, at Mejrup degnekald bør tilhøre en discipel

5. J. Aldal omtaler ham som fuldmægtig ved konsumptionen (1711). (J. Aldal: Holstebros Historie (Holstebro 1939), s. 382).

6. Altså dagen efter Muus' påtegning er dateret: datum ut supra (ovennævnte dato), men jeg har efter henvendelse til såvel Rigsarkivet som Landsarkivet for Nørrejylland ikke kunne få oplyst, om biskop Muus på dette tidspunkt var i Holstebro på visitats.

fra latinskolen, hvortil rektor svarer „som Paulus svarer om Jøderne i Rom [erbre-
vet] 10, at de havde vel Nidkærhed men icke ofte forstand; Supplicanten [klage-
ren] har vel Nidkiærhed for Disciplenes Indkomme, men icke den forstand at
tencke at baade [gavne] scholens beneficia [storhed], og al den umag som bør-
nene kand have i skolen at lære er forgieves dersom docens [læreren] er ikke en
dygtig og flittig Mand i sit Embede. Men hvorledes kand mand beholde saadan
En udi skoletienest, naar som hand, efterat hand kommer Mødig og Træt hjem
fra sin Saxo scholastico ... da finder ingen Middel til sin recreation. Ja, lad være
at min Hører havde hvercken Hustru eller børn, saa kand hand dog for sin Egen
person icke subsistere eller opholde sig af 8 td. Korn og den liden Degnerente
som falder af Navr som er al hans Indkomme. Tilforn i gamle dage havde en
Collega [hører] i skolen adskillige gode Commoditeter [bekvemmeligheder],
hand nød sin Kost hos de beste i byen, adskillige Sangpendinge om Markedsdage
som var saa langt bedre end hans visse Indkomme. Men nu nyde hand slet af
saadant.“

Det tredje og sidste punkt drejer sig om klagerens påstand om, at disciplene
altid har haft ret til at få indtægterne af degnekaldet i Mejrup. Rektor Tøgersen
spørger, om „hand icke veed at Peder Sørensens formand hæderlige Hr. Otthe
Jensen som nu er Medtiener i Ordet her paa steden har nydt samme Mejrup
Sogn og Degnerente i mange Aar indtil hand blev befordret til Capellanet
(1698). Hans attest her om⁷ skal blive forevist, som og Vores forige Biscops Sa-
lige Ihukommelse D. Anchers skriftlig bevilning og befaling til Mig, at Jeg
skulle conferere til ham [give ham] samme beneficia [begunstigelse] naar det
blev ledig og hand siden nyde det til hans forige Indkomme.“ Redegørelsen
slutter med følgende lovprisning af hørerens dyder: „Nu staa det ickun tilbage at
Jeg føjer Min ydmygste forbøn og depreciation [bønfaldelse] til min hæderlig
Collegas Supplique at Hans Høj-Ærværdighed ville ansee hans fattigdom og
mange Smaa børn som ellers maatte græde i stor trengthed og Armod, hans store
og møjsommelig Arbejd i skolen, hans flidtidighed til at lade sig see paa prædike-
stolen, hvor hand med sine gode gaver og vel mediterede ord saa tit forlyster og
trøster os, at enhver som hører det kand finde stor glæde der af i sit hierte og
have Aarsag til at tacke Gud som sender os saa gode Predikanter.“

Peder Sørensen fik da også lov at beholde indtægten af degnekaldet, og da han
i 1709 holdt op som hører ved Holstebro latinskole, overgik indtægten til hans
efterfølgere, som beholdt denne indtægt til latinskolerne i Hardsyssel nedlagdes i
1739, hvor såvel Holstebro skoles indtægter som indtægterne til de øvrige latin-
skoler i syslet blev overført til Ribe skole.

7. Denne attest er det tidligere citerede brev fra 1694, som var vedlagt redegørelsen.

DRAMA I LANDSBYEN

Barnemord og natmandskonflikt i en vestjysk landsby for 200 år siden

Af S. K. Risbjerg Thomsen

Min mors tip-tip-oldefar, Christen Thygesen, blev født i året 1704 på gården Hovgård i landsbyen Vorgod, der ligger 25-30 km øst for købstaden Ringkøbing. 30 år gammel blev han fæstebonde på Hovgård efter sin far Thyge Madsen, og 3 år senere giftede han sig med pigen Anna Thomasdatter. Hun afgik ved døden knap 13 år efter brylluppet. Chr. Thygesen fæstede tjenestepigen Kirsten Christensdatter til at være husbestyrerinde, og få måneder senere giftede han sig med hende, som derved blev stedmoder til 5 børn af første ægteskab. Ældst var drengen Thyge, yngst pigen Mette, der var 2 år.

11 dage senere – den 4. november 1750 – red Chr. Thygesen en tidlig morgen bort fra hjemmet. Han skulle til bryllup ved en slægtning, der boede et par mil borte. Gårdens tjenestepige undrede sig over, at hendes madmoder denne morgen ikke stod op af sengen til sædvanlig tid. Hun åbnede døren til sovekammeret og så ind i kammeret, men før straks skrigende ud af huset og løb over til nærmeste nabo, hvem hun fortalte, at hun havde set et rædselsfuldt syn: den lille pige Mette lå død ved siden af sin stedmor med en snor om halsen. Naboen skyndte sig hen til byens sognefoged og fortalte, hvad pigen havde sagt. Sognefogeden gav ordre til, at fire dannemænd og to dannekvinder skulle følge med ham hen til Hovgård.

Nu afdøde lærer Jens Abildtrup, der var født i Vorgod sogn, og som var en kyndig hjemstavnsforsker, har i sin bog om Vorgod sogn på grundlag af retsprotokoller og andre skriftlige vidnesbyrd skildret den retssag, som nu fulgte. – Da de syv mennesker kom ind i stuen, lå kvinden og barnet hver i sin seng. De konstaterede, at barnet var dødt. Sognefogeden spurgte konen, hvorledes dette var gået til. – „Jeg har kvalt barnet“, sagde hun. „Har du gjort dette med fri villie og forsæt?“ spurgte han. Dertil svarede hun kun: „Ja“. „Hvad kan have tilskyndet dig til slig gerning?“ spurgte han. „Intet uden Satans tilskyndelse“, svarede hun.

En rytter blev straks sendt af sted til gården, hvor Chr. Thygesen var til bryllup, med besked om, at han straks måtte komme hjem, da hans kone var blevet meget syg. Da han kom, stod sognefogeden uden for gården og bad ham følge med hen til præstegården. Dér fortalte præsten ham, hvad der var sket.

Den egentlige retssag foregik i Ringkøbing, hvortil den unge kone var ført som arrestant. Ved forhøret var hendes mand, sognefogeden, de fire dannemænd og de to dannekvinder til stede. De blev spurgt om, hvorledes forholdet mellem de to ægtefæller havde været. Alle mente, det havde været godt. Christen Thygesen blev spurgt om det samme. – Han kunne kun svare, at der aldrig havde været stridigheder dem imellem. – Kvinden gentog sin tilståelse og sagde, at hun tilskyndet af Satans fristelse havde taget barnets liv – hendes hjerte havde været som klemt

mellem hårde stene. På tilspørgsel svarede hun, at hendes mand altid havde været god mod hende. De havde levet fredeligt sammen.

Sagen var nu fuldt opklaret. Barnemordersken havde på ingen måde søgt at undskylde eller besmykke sin handling. – Hun vidste, at hun skulle bøde med sit liv, men at det skulle ske på en sådan barbarisk måde, havde hun vist ikke ventet. Dommen blev afsagt 22. december 1750 og lød således:

„Thi kendes for ret: At deliquenten Kirsten Christensdatter bør for sit udøvede og begangne mord på sin uskyldige stiftatter af skarpretteren at knibes med gloende tænger, første gang udenfor det hus, hvor hun har begået dette mord, dernæst trende gange mellem gerningsstedet og retterstedet og allersidst på retterstedet. – Dernæst skal hendes højre hånd afhugges med en økse og hovedet siden på lige måde afhugges med en økse. Derefter skal hendes legeme af rakkerens folk henføres og lægges på stejle og hovedet tillige med hånden fæstes på en stage ovenover legemet“.

Efter at dommen var blevet stadfæstet af højere myndigheder, blev den fuldbyrdet på galgebakken på Barde Hede i den unge kvindes hjemsgn.

Dramaet i Vorgod landsby og på Barde Hede var i mange slægtled et almindeligt samtaleemne på egnen. Min farmor, Johanne Katrine Nielsdatter, der var født 1819, og som boede på Drongstrupgård i nabosognet Sdr. Felding, fortalte mig for hen ved 70 år siden, at hendes bedstemor som ung pige var tilskuer til henrettelsen. Hun ville nødtigt derhen, men hendes far befalede hende at tage med ham. – Hun havde godt af at se, hvorledes det kunne gå, hvis man overtrådte Guds bud. Hun mente, der havde været over tusinde tilskuere til denne makabre rettergang. – Der blev gisnet meget om, hvad der var den virkelige årsag til ugeringen. – En af teorierne lød på, at den unge kvinde var af natmandsslægt og derfor ilde lidt af de øvrige beboere i landsbyen. Man mente, at hendes stedbørn blev drillet på grund af deres stedmors afstamning, og måske var det derfor, hun i fortvivlelse dræbte den lille Mette. – Det lyder ikke usandsynligt, for natmandsfolk og rakkere samt ligestillede var pariaer i den tids samfund. Man ville ikke have samkvem med dem. De blev ringeagtede og betragtede som urene.

Nu afdøde museumsforstander H. P. Hansen, Herning, skriver 1921 i sit storstående, nu berømte værk, *Natmænd og Kjeltringer*, om disse folk: „Spredt i Jylland fortrinsvis i magre hedeegne, fandtes der til hen imod slutningen af forrige århundrede små samfund af et ejendommeligt vagabonderende folk, som man kaldte rakkere, natmandsfolk, tatere, skøjere, kjæltringer o.s.v. Der kom til at stå et mystisk skær over dem. De var både hadede og frygtede af befolkningen“. – Om deres afstamning er der fremsat mange teorier. – Nogle mente, de var indvandrede fra fjerne lande. Men H. P. Hansen påviser i sin bog med klare beviser, at de allerfleste af disse af almenheden foragtede mennesker var af dansk afstamning.

En del af disse folk var fastboende. Dette gjaldt især natmænd og rakkere. Natmændene var en slags renovationsmænd. De var skorstensfejere, og de var de

eneste, der var villige til at påtage sig et så foragteligt arbejde som at flå selvdøde dyr og begrave dem i rakkerkullen. – Rakkerne var medhjælper hos bødlerne. Begge disse kategorier var i reglen en slags embedsmænd, der udførte nyttigt arbejde, som andre ikke ville befatte sig med. H. P. H. skriver, at rakkeren i en købstad var bedre lønnet end egnens degne.

De omvandrende folk, som forfatteren omtaler, kaldtes i almindelighed kjæltringer. „Kjæltre“ er det samme som at tigge. Navnet stemmer godt med deres levevis, for de ernærede sig mest ved tiggeri. Det ulykkelige var, at tiggernes antal stadig øgedes, for børn af natmænd og rakkere ville ingen „ærlig“ mand have i sin tjeneste. De fik i reglen ingen undervisning i egnens skoler, for de „ærlige“ ville ikke finde sig i, at deres børn skulle sidde sammen med uærlige folks børn i skolerne. – I et skoledistrikt tvang præsten læreren til at modtage en natmands børn til skolegang. Men så tog alle andre deres børn ud af skolen og hævdede, at de godt selv kunne undervise dem.

For ca. 200 år siden kom der cirkulære fra Det danske Cancelli til alle landets præster, hvori det blev fastslået, at natmænd og rakkere havde et nyttigt erhverv, de var nyttige samfundsborgere, som fortjente almindelig agtelse, fordi de udførte et arbejde, som ingen andre ville have med at gøre. – Men det tog 5-6 slægtled at ændre menigmands anskuelser i den ønskede retning. – De omvandrende kjæltringer var en plage for befolkningen, og det var berettiget, at regeringen på mange måder søgte at begrænse deres virksomhed, især da tyveri ikke sjældent var en af deres indtægtskilder.

Farmor har fortalt mig om to besøg af kjæltringer, det var vist i året 1865. – Under det første besøg var hun alene hjemme på gården (Drongstrupgård), da tre kvinder kom ind hos hende og tiggede. De forlangte smør, flæsk, æg, uld og en lille skilling i Guds navn. Ja, forlangte, for de forstod, at hun var bange for dem – bl. a. vist, fordi en af kvinderne pralede med, at hun kunne forhekse kvæget, hvis hun fik lyst til det. – „A ga dem et' så lidt mier, end a va glå we“, sagde bedstemor. – Kort tid efter kom kvinderne påny til gården, og den gang havde de to mænd med. Bedstes mor – oldemor – var da til stede, og hun var en snarrådig kvinde. Oldemor slog slå for dørene, kjæltringerne dundrede på, og mændene råbte, at æ rø' kok nok snart ville gale over gården. Men så råbte oldemor: „Niels, Mads og Kristian, kom li', for der er fremmede, der vil snak' med jer!“. De fremmede forsvandt i en fart. Kristian var berømt for sine fænomenale kræfter, og flokken vidste ikke, at det hele var bluf!

Tiggeri var i ældre tid tilladt af fastboende, når de holdt sig til deres sogn eller pastorat. Udenbys tiggeri var derimod forbudt, og mange steder var der ansat en slags vagtmænd, „stodderkonger“, som var lønnet af det offentlige. – Derfor blev kjæltringerne ofte jaget ud af et sogn, og man var særlig ivrig for at jage gravide kvinder bort, for fødestedet kunne let blive til forsørgelsessted, og det kunne koste dyrt. – H. P. Hansen har i sin før nævnte bog to eksempler på, at omvandrende

kvinder fødte under åben himmel. – I det første tilfælde gik kvinden efter fødslen hen til en gård, og i gårdmandens påsyn lagde hun den nyfødte på gårdens mødding og sagde, at hun ville ikke have det med, for det var så spids til enden. Gårdmanden befalede hende at tage barnet med sig, og hun vandrede bort – med de bare ben i sneen. – I det andet tilfælde opdagede en tjenestepige, at en kvinde lå bag et dige og var i barnsnød. Gårdmanskonen gik ud og så, at barnet var født. Hun tog både barn og mor ind i sit hjem. – Hun havde selv for kort tid siden mistet en lille dreng, og sagde til moderen, at den lille dreng gerne måtte blive på gården, indtil han blev lidt større. Det sagde moderen glad ja til, og hun kom aldrig siden efter sin dreng. Han voksede op som barn i dette gode hjem og blev en dygtig ung mand. Til plejeforældrenes store sorg døde han 17 år gammel af en galopperende sygdom.

På den tid var sognepræsterne – i alt fald i landsognene, regeringens repræsentanter over for menigmand. De fik tilsendt cancelliets cirkulærer og skulle påse, at regeringens instrukser blev efterkommet. Der er da også mange beviser på, at præsterne søgte at mildne kårene for de fastboende og samfundsnyttige rakkere og natmænd. – H. P. Hansen citerer i sit ofte omtalte værk en udtalelse af pastor Huudsgaard i Brøndum: „I vort sogn er der én natmandsfamilie af 8 personer, som alle forholde sig skikkelig. For at give menigheden et godt eksempel tog jeg en af natmandens døtre i min tjeneste. – Min kone spiste af samme fad som pigen. Men hverken formaninger, opmuntringer eller trusler kunne formå mine andre folk at spise af samme fad som pigen“.

Lærer Jens Abildtrup skildrer i sin sognebog, hvorledes en stout bonde i Vorgod by søgte at ændre sine medborgeres syn på mennesker, der blev regnet for uærlige, skønt de udførte ærligt arbejde.

Manden var selvejer og gårdmand Augustinus Jacobsen i Vorgod by. Han var en anset mand i sin by, indtil han i natmandsstriden kom helt i miskredit. Han havde taget natmand Jens Kvembergs datter i sin tjeneste, og desuden var pigens bror af og til daglejer i gården. – Kun sognepræsten støttede ham, hvilket han faktisk var nødt til, for han skulle påse, at regeringens ordrer blev efterkommet. Augustinus Jacobsens naboer nægtede helt at have samkvem med ham, og de generede ham på mange måder og viste ham deres ringeagt. De øvrige tjenestefolk følte sig besmittede ved at sidde ved samme bord, spise af samme fad og drikke af samme krus som natmandsbørnene. Ja, en dreng på 15 år blev af sin far fjernet fra gården.

Augustinus Jacobsen indsendte et langt klageskrift over sine byfolk til amtmand Hansen i Ringkøbing, dateret 25. marts 1797. Deri skriver han bl. a.: „De to søskendes opførsel er god. De arbejder flittigt og synes på alle måder at være tro i tjenesten“. – Han anmoder om, at amtmanden skulle lade landsbyens beboere vide, at de ikke måtte fortsætte med deres ondskab i denne sag. – Hvilket han beder om at blive kundgjort ved kirkestævne. – 14 dage efter forelå amtmandens

reaktion. Han tager helt parti for klageren og for natmandsbørnene og giver landsbyens folk en ordentlig skylle: „Jeg falder i stor forundring over, den store dårlighed, at noget fornuftigt menneske, vil kaste sin foragt på sine medborgere, fordi han eller hun er kommen af folk, som på lovlig og anstændig vis lever og ernærer sig her i landet . . . Hvor stor en nar er dog ikke den mand, som vil kaste foragt på sådanne folk og deres børn. . . . Jeg anmoder sognepræsten at lade denne min erklæring oplæse ved kirkestævne“.

Amtmanden lader A. J. vide, at han ved en politiret og dom kan forlange vedkommende afstraffede for deres „dårligheder og narrestreger“. Han forlanger, at drengen, der har forladt sin plads, straks skal vende tilbage.

Denne skrappe skrivelse blev af sognefogeden oplæst ved næste kirkestævne. Men folk rystede blot på hovedet ad amtmandens befalinger og forbedrede sig ikke. Tjenestedrengen kom ikke tilbage, og så måtte A. J. følge amtmandens anvisning og melde sagen til Bølling herredsret i Ringkøbing, og byfogden indstævnedes så 13 mennesker til at møde i byretten 20. maj 1797.

Nu var det alvor, og utvivlsomt har alvoren præget såvel Vorgod by og samtlige bymænd, da de tidligt om morgenen kørte, red eller gik den lange vej til Ringkøbing. Og der blev tilsyneladende hurtigt enighed mellem parterne. Drengen lovede at komme tilbage i sin tjeneste, samtlige bymænd lovede højtideligt at ophøre med al deres modstand mod A. J. og natmandens børn. – Byfogeden spurgte, om Aug. Jacobsen ville kræve erstatning for den ham overgåede uret. Han svarede nej, men foreslog, at bymændene tilsammen skulle betale en bøde på én rigsdaler til sognets fattiggasse. Byfogeden bifaldt dette, og mændene var lettede over, at de slap så billigt.

Året efter solgte Augustinus J. sin gård i Vorgod og flyttede til et andet sogn. Folk generede ham ikke mere åbenlyst, men deres uvilje kunne de vise på mange måder og gjorde det.

Denne sag viser klart, hvorledes folks indstilling var over for disse mennesker i tiden omkring år 1800. I løbet af de næste 50 år skete der det, at natmænd og rakkere blev arbejdsløse, fordi deres arbejde for en stor del overtoges af andre. Ved år 1850 var det kommet så vidt, at en „ærlig“ mand godt selv kunne få et selvdødt dyr og begrave det. Men en del af disse brødløse gik nu over i kjæltringernes rækker, og i midten af århundredet drog store flokke omkring i landet og tiggede. – Nogle af dem havde et håndværk som glarmestre, blikkenslagere og andet at prange med, men hovederhvervet var stadig tiggeri. – Ved det næste århundredskifte var der kun få af disse omvandrende folk at træffe. Men jeg har dog i 1890'erne set to kjæltringer „æ hvid' dreng“ fra Skarrild og „kjælle Kasper“ (Kasper Madsen fra Rind). Den ofte nævnte H. P. Hansen har ikke mindre end ti notater i sin kjæltringsbog om sidstnævnte, som han har haft mange samtaler med. Han kalder ham „Danmarks sidste kjæltring“. Kasper var født i året 1841 og afgik ved døden 1921.

MINDER FRA STADIL SOGN

nedskrevet i 1929 af nu afdøde træhandler Peder Jensen, Ringkøbing

(meddelt ved Olav Jensen, Sønderborg)

„Vi søger slægtens spor i stort og småt“ skriver Jeppe Aakjær. Det har min far, Peder Jensen, også gjort, og han har efterladt en omfattende beskrivelse af „slægtens spor“ i Stadil sogn, men også egne erindringsbilleder fra sin barndom. Det er nogle af disse minder, jeg har fundet frem, ikke netop „spor“ af mere håndgribelig art, som Jeppe Aakjær nævner, men derimod noget om den kulturelle tilstand i et landsogn i Hardsyssel, som min far, der i år (1971) ville være blevet 100 år, erindrer det. – Jeg benytter min fars retskrivning og hans egen fortælle måde og håber, at disse minder kan have interesse for andre end slægter i Stadil.

„Naar Tankerne gaar tilbage til de gamle Naboer i Opstrup i Stadil, staar de endnu saa levende for mig, saaledes da jeg i Aften sad og afskrev det gamle Skøde fra min Bedstefader til min Fader, da standsede jeg ved Vitterlighedsvidnerens navne. Jeg har jo kendt dem begge. Det var mit Hjems Naboer: Ivar Lauridsen, vor gamle Sognefoged, og Peder Chr. Jensen, vor gamle Post. Han var i 1868 en ung Mand, der boede i et pænt Hus sydvest for mit Hjem. Vi stod altid i et godt Forhold til dette Hjem. Jeg mindes ikke en eneste Oplevelse de to Hjem imellem. Peder Christian var en punktlig og dygtig post. Hans Hjem laa ca. 1 Mil vest for Tim St., hvor han hentede Postsagerne. Sommer og Vinter var han meget tidlig på Benene og paa Vej til Tim St., saa vidt jeg husker var det ved 5 Tiden, at han stævnede ud – to Gange om Ugen kørende ellers gaende. I min tidligste Barndom maatte Beboerne selv hente Postsagerne hos Posten eller paa et af de faa Steder i Sognet, hvor der var Brevsamlingssted. Peder Christian var Post for hele Stadil med Undtagelse af Stadilø, men saa havde han til Gengæld Post at besørge til en del af Tim Sogn.

Jeg husker endnu, at vi om Lørdagen eller Søndagen var hos Posten for at faa udleveret „Husvennen“ – den slugte vi – ja, den blev læst atter og atter – især et par Aargange, som blev samlet i et Bind og indbundet hos vor lokale Bogbinder, Ole Jørgensen. Vi fik også et Dagblad fra Ringkøbing, men den var vi 3 Hjem om at læse. Sognefogeden modtog den først, så blev den bragt til Østertoft og vandrede endelig derfra til mit Hjem. Men „Husvennen“ var den bedste. I den læste jeg „Hævneren ved Mossø“ og andre Småfortællinger som „Svend“ og „Småmandsbørn“. Ja, det var faa Bøger, der i min tidligste Barndom fandtes i mit Hjem.

Da jeg og mine Søskende blev lidt større, betalte Fader dog et Børneblad for os. Det var „Kristeligt Børneblad“.

Den Del af Stadil Sogn, hvortil Opstrup hørte, fik dog allerede i min Barndom en lille Laanebogsamling med Hjemsted i vor Skolestue. Min Lærer, Niels Eskildsen, udlaante Bøgerne og gjorde, hvad han kunne for at holde Orden i Sagerne. Det var nok ikke altid saa let. Jeg mindes saaledes, at vor Karl, Andreas Olesen, der var en stor Læsehest, afleverede en Bog i en meget daarlig Forfatning. I Mid-

dagsstunden skulde der læses, Hestene passes, og desuden soves lidt, men det gik da ogsaa galt en Foraarsdag. Andreas glemte en Bog i en Hetekrybbe. Bogen bar tydelige Spor af, at Hesten havde forsøgt at tygge den. Det var for groft. Andreas maatte betale den. Jeg husker endnu, hvor misfornøjet Niels Eskildsen var, da vi bragte ham Bogen.

I 1864 kom Niels Eskildsen med i Krigen og blev den 18. April saaret i højre Arm i det Øjeblik, han med sin Deling var kommet over Broen over Allsund. Saaret var ret ondartet, Armen blev stiv, og Haanden fik en forkert Drejning. Da han kom hjem, overlod Faderen ham Fødegaarden „Halkjær“, og et par Aar senere blev han desuden Lærer ved den lille Skole i Mejlbj, hvor han kom til at virke i 40 aar.

Var han en Børneven? Jeg tror det. Men han var ikke af de blødsødne. Vi blev ikke forkælede hos ham. Tit syntes vi endog, at han var streng. Men aldrig mindes jeg, at han var uretfærdig, skønt jeg fik min Part af Kløene, der vankede i hans Timer, men der var altid gjort god Fyldest for dem i Forvejen. Hvad lærte vi? Ja, det var ikke mange Fag, Niels Eskildsen havde på sin Skoleplan, og Metoderne var vel ogsaa nok lidt gammeldags.

1887 begyndte I. C. Christensen at holde Aftenskole i Hovedskolen ved Kirken. Han havde et godt Tag paa at interessere vi unge. Han fortalte os om Electricitet og Magnetisme og foretog forskellige Eksperimenter med sine Apparater. Det var en helt ny Verden, der aabnede sig for os. I Aftenskolen skrev jeg ogsaa min første Stil. Den var paa 1/2 Side, men jeg havde Møje nok med at faa den skreven. I. C. Christensen forsøgte ogsaa at faa en Samtale med os. Men vi forblev stumme. Naar vi kom uden for Skolen fejlede Munden heldigvis ikke noget.

Møder var næsten helt ukendt i min tidligste Barndom. Men i 80'erne kom Afholdsbevægelsen til Stadil, og vi fik en Foredragsforening. Det var Mejerist Kvisgaard, der var Hovedmanden for at disse to Bevægelser kom i Gang. Det var dog kun en enkelt Gang, jeg deltog i et Afholdsmøde med Chr. Sørensen-Thomas-kjær som Taler og Oplæser. Han var fra Silkeborgegnen. Han skrev Vers paa Jydsk og læste eller sang dem ved Møderne. Sidste Gang, jeg hørte denne Mand, var ved et Afholdsmøde i Esbjerg i 1893. Da arbejdede jeg der som Snedker-svend.

Gymnastik kendte vi ikke i Stadil den Gang, jeg var Barn og ung. Den begyndte først midt i halvfemserne i en Lade.

I Hardsyssels Aarvog for 1914 er der en lang Afhandling om Husfliden i Hammerum Herred i Mands Minde. Det kaldte Mindet frem om vor Husflid derhjemme i Opstrup. Om Vinteren lavede min Fader f. eks. Reb af Hestehaar og Kohalehaar. Det tog Tid, men det blev et stærkt og godt Reb. Før Haarene kunde slaas i Reb, skulde de kartes eller pilles ud i en filtret Masse. Faders Haarreb blev brugt til at binde Læsset med i Høsten, særlig Høet, der blev kørt Hjem ad lange og ofte daarlige Veje.

Det var ikke alene Haar, Fader kunde bruge til Reb. Paa Strandauktionerne købte han godt tjæret Tougværk. Et saadant Stykke Toug blev da trævlet op og med Haandten slaet til Reb. Det Reb blev brugt til Faaretøjr. Rebarbejdet var Fader ene om, det lærte vi ikke, men at sno Sime (Tækkereb af Halm) og lave Halmlob (Tørvekurv) det lærte vi Drengene.

Vort Værksted var Dagligstuen, der tillige var Soveværelse. Hele Familien og Tjenestefolkene var samlet her. Kvinderne kartede og spandt. Der var een eller flere af os, der læste i Avisen eller i Bøger fra det lille Bibliotek i Skolen, men der blev ikke læst højt.

Belysningen var en eneste Petroleumslampe – til at begynde med var det en Hængelampe – Fladbrænder – der ikke var „stærktlysende“. Senere fik vi en Staal-lampe – Rundebrænder – den var lidt bedre. I køkkenet brugtes Tællelys, og i Aftægtsstuen sad min Bedstemoder med sit Tællelys. I Følge Aftægtskontrakten skulde Fader levere hende Talg til Lysene.

Af aandeligt Liv var der ikke meget i Stadil i min Barndom. Stadil var den Gang næsten helt uberørt af aandelige Strømninger, der er gaaet igennem vort Folk under navn: Grundtvigske Bevægelse og Indre Mission. Der var dog altid – saavidt jeg ved – Gudstjeneste hver Søndag, ogsaa om Vinteren – trods den kolde Kirke. Det var først omkring Aaret 1895, at Stadil Kirke fik sit Varmeapparat.

Salmesangen gik daarligt – Orgel var der ingen af. I min Barndom vidste hver Familie i Stadil hvilken Stol, der hørte til Gaarden. Den Stol, som vi betragtede som vores, var lige under Prædikestolen, altsaa omtrent den daarligste Plads i Kirken; men i Følge gammel Skik søgte vi altid denne Stol sammen med Beboerne af de tre Kampgaarde. I Almindelighed var der god Plads til os. Kun paa første Højtidsdage kneb det, for da mødte alle Mændene i Anledning af Offerdagen. Det var dog ikke Skik, at hver Mand lagde sit Offer paa Alteret. Nej, en Mand fra hver Kirkestol fik Hænderne fulde af de smaa Offerpakker. I den ene Haand var saa Præstens og i den anden Haand Degnens Offer. Begges Offer var vist i Almindelighed lille. Præstens dog lidt større end Degnens. Folkets Offervilje var blevet ødelagt, da „Ofret“ blev gjort til en tvungen Afgift. At kalde det for „Offer“ var derfor meningsløst.

I min Barndom var Pastor Worsøe Præst i Stadil – en mild og god Mand – men han kunde ikke vække aandeligt Liv i Stadil. Menighedsliv kendtes ikke. Alle voksne Mænd og Kvinder – paa enkelte Undtagelser nær, som Folk vidste rede paa – gik til Alters to Gange om Aaret – Foraar og Efteraar. Jeg mindes ikke, at jeg en eneste Gang har været Vidne til en aandelig Samtale i min Barndom.

I 1884 skete der en Begivenhed, der satte Sindene i Bevægelse, og paa enkelte Omraader satte Spor, der aldrig helt forsvandt. Det var Sønderjydernes Besøg i Ringkøbing-egnen.

Vi var et helt Læs, der kørte til Fest fra vor Gaard. Der blev kun een hjemme

for at passe Dyrene. Det første Stævne var ved Gaarden „Stage“ paa Vedersø Klit. Her var Redningsstation, som blev beset, og Redningsmandskabet fremviste Raketapparatet paa Stranden. Et par Raketter blev sendt ud over Havet. Efter et Par Timers Samvær paa Stranden blev Vognene forspændt og et mægtigt Vogn-tog satte sig i Bevægelse med den store Plantage i Husby Klitter som Maal. Her skulde den egentlige Fest holdes med Taler og Sang. Det var første Gang jeg deltog i en Folkefest, men den eneste Erindring, jeg har om selve Festen, er, at Sangen „Blev nu til Spot dine tusindaars Minder“ blev sunget, og den blev sunget saa godt, at den senere gav Genlyd hjemme i Kostalden under Malkningen.

Før var det de gamle Viser som „Paa blomsterklædt Bakke sad Hjalmar saa tavs“ og lignende Viser, hvoraf Forraadet var ikke saa lille; men fra nu af blev det ovennævnte Sang tillige med flere Fædrelandssange, der var bleven trykt i et lille Hæfte til Festen, der lavede op i den gamle Kostald.

Men ellers var Aarets store Hovedbegivenhed af Fornøjelser Ulfborg Marked sidst i August. Da blev der ingen hjemme uden gamle Bedstemoder, Smaabørn og en af Pigerne, der tog sig af Børnene og Kreaturerne. Det var mod Slutningen af Krammarkedernes Tid. Det var store Herligheder for et Barneøjne, vi der mødte. Vi var ikke forvante. Fra et Marked mindes jeg, at jeg kun havde 25 Øre i Lommen. I 13-14 Aars Alderen erindrer jeg dog, at jeg havde 2 Kr. med, men da mødte jeg ogsaa min Skæbne i en Mand, der stod paa Markedet med et lille Bord. Paa Bordet stod en Kegle. I et Stativ over Bordet hang en Kugle. For 25 Øre kunde vi faa Lov at slaa et Slag efter Kuglen, der skulle rammes ved Bagslag. Kunde det lykkes at ramme Kuglen ved et Bagslag, da var Gevinsten 2 Kr. Det kunde jeg ikke staa for. Jeg prøvede. Det gik galt. Jeg prøvede igen – samme Resultat. Spillelidenskabten greb mig. 8 Gange prøvede jeg at fange Lykken, men den var mig ikke god. Efter den søde Kløe kommer den sure Svie, det maatte jeg sande den Dag. Hvor jeg ærgrede mig! Men Kuren var god. Jeg prøvede aldrig siden paa at vinde Rigdom ad den Vej.

En rivende Udvikling og Forandring er foregaaet i Tiden fra omkring Aar 1880, da min Erindring begynder at tage Form og til 1929, da disse Linier skrives. Det spores overalt inde og ude derhjemme i „vor gamle Gaard og rundt omkring i vort Land.“

EN GAMMEL POSTMANDS ERINDRINGER

Af fhv. overpakmester Martin Nielsen, Holstebro

Min skolegang begyndte 1890 i en lille stue, der var lejet hos en husmand i Gråsand i Grove, dengang Haderup sogn. Grove blev selvstændigt sogn 1893.

I skolestuen stod et langt bord med fast bænk ind mod væggen og en løs skammel på modsatte side. Her sad pigerne på den ene side og drengene på den anden

side af bordet. Der stod også et lille bord i stuen, men det anvendtes kun, når der var mange børn i skole. En stor bilæggerkakkellovn sørgede for varmen. På gulvet var strøet sand, og vi gik med træsko.

Børnene var delt i 2 klasser, 1. klasse til 10-års alderen og 2. klasse resten af tiden til konfirmationen. Der var ansat 2 lærere, der begge boede i Feldborg, der er ca. 1 mil til Gråsand, så det var en lang tur at gå, cykler fandtes jo ikke. Lærerne skiftedes til at undervise vinter og sommer. Ingen af dem havde eksamen, men de havde været på Staby Vinterlærerseminarium. Om vinteren gik vi i skole hver anden dag, men om sommeren kunne én lærer klare både skolen i Gråsand og Feldborg, for da gik 1. klasse kun 2 dage og 2. klasse 1 dag ugentlig. I 1893 opførtes Grove kirke, og et par år efter byggedes en skole. Der ansattes en ung lærer med eksamen, og skolegangen ændredes til 3 dage ugentlig, både sommer og vinter. Den ny lærer var dygtig til at lære fra sig, så de sidste skoleår var af stor betydning for mig. Der blev nu holdt juletræ. Det var en meget stor oplevelse, både for børn og forældre, den slags havde vi ikke oplevet før.

Efter konfirmationen kom jeg ud at tjene. Min første plads var i Vridsted, derefter i Feldborg og sidst på gården Meldgård i Hodsager sogn. Her hjalp jeg til med gårdens drift, men kørte dog tørv en stor del af tiden. De skulle til Skave mejeri og til Holstebro.

Jeg blev forlovet og ville gerne giftes, men det var vanskeligt at købe en landejendom, for pengene var små. Det sidste år, jeg tjente, det var i 1905, var lønnen 325 kr. + kost og logi.

Landposten i Hodsager ville snart gå af på grund af alder. Jeg kunne godt tænke mig at blive post og snakkede med min husbond, om han ville hjælpe mig til rette. Det ville han gerne. Han gav mig en god anbefaling og gik derefter til sognefogden, der også gav mig en. Derefter gik turen til postmesteren i Holstebro. Han var en gammel mand med fipskæg, hvide strømper og store tøfler på fødderne. Jeg spurgte, om der var håb for mig, når der skulle ansættes en ny landpost. Det ville han nu ikke love mig, for der havde været én ansøger dagen før, men jeg fik dog et ansøgningskema at udfylde og skulle så se tiden an. Senere kom der brev fra postmesteren, at nu var jeg ansat som landpostbud på Yllebjerg-Hodsager ruten. Jeg skulle begynde den 1. oktober 1906. Turen var på 6 timer, og jeg skulle have 31 kr. 75 øre pr. måned.

Samme år giftede vi os. Vi havde købt en lille landejendom på 8 tdr. land i Yllebjerg, den kostede 900 kr. De 600 kr. låntes, resten havde vi selv. Min svigerfar holdt stort bryllup for os, som skik og brug var. Der var 100 gæster. Min husbond gav os bord og 4 stole, og af de øvrige gæster fik vi 175 kr. Vi købte 1 ko, 1 får og 2 grise; pengene var noget værd dengang. Om foråret gravede min kone og jeg tørv i mosen, og i høstens tid hjalp vi til på Yllebjerggård; der var også et lille stykke kommunevej, der skulle passes.

Den 1. oktober 1910 fik jeg stillingen som landpostbud på Holstebro-Klogborg,

senere på Holstebro-Skikkild-ruten. Vi solgte ejendommen i Yllebjerg og lejede en 2-værelses lejlighed i Vestergade i Holstebro. Huslejen var 12 kr. pr. måned, og min løn var nu 75 kr. For at klare udgifterne måtte jeg læsse tørv af, jeg fik 50 øre pr. læs. Alle brugte jo tørv til opvarmning. Min kone og jeg cyklede også ud på landet og tyndede roer ud, også det gav lidt penge. Der kunne godt vanke lidt sulemad af og til, posten var gerne vellidt hos bønderne. Jeg husker, at jeg hver jul fik en stor and med hjem fra Skikkild i Vejrum.

I 1916 blev en stilling ledig i Holstebro; jeg søgte og fik den. Som rød postbud var lønnen 100 kr. mdl. samt 8 dages ferie. Vi købte hus, Struervej nr. 4, der var 3 lejligheder, og købesummen var 5.400 kr.

Så kom 1. verdenskrig med drøje år, dog var vi ikke besat, havde ikke mørklægning og den slags ting. Vi kunne ikke få udenlandske varer ind, næsten alt var rationeret. Vi brugte karbid og tællelys, da der ikke kunne fås petroleum til lamperne. Noget af det værste var næsten at undvære kaffen; vi brændte rug på panden til noget, der kaldtes „kaffe“; det var nu ikke lovligt og måtte foregå i smug.

I 1917 kom der et cirkulære fra postvæsenet om, at yngre postbude kunne få kursusophold i København, og de, som bestod eksamen, kunne blive pakmestre og komme ud som tjenestgørende i de kørende postvogne. Jeg søgte ind og begyndte i 1919. Vi var 30 postbude, hvoraf de 20 bestod. I sidste halvdel af kursustiden fik vi at vide, at man regnede med, at Sønderjyllands indlemmelse i Danmark var sikret. For os betød det, at vi måtte lære ca. 100 nye poststeder at kende udover de godt 2000 i Danmark.

Efter eksamen tog så holdet afsked med hinanden, helt sikre på, at vi ikke sås mere, for vi skulle jo spredes ud over landet. Det gik dog anderledes, for straks efter min hjemkomst fik jeg telegram om, at jeg skulle møde til tjeneste under jernbanepostkontoret i Fredericia dagen efter. Til min overraskelse genså jeg dér næsten alle kursisterne, der havde bestået. Grunden var, at der var indført 8 timers arbejdsdag, og det gav stor mangel på kørende personale.

Vores korteste tur gik til Vamdrup, sydpå var der tysk personale. Vi boede i samme hus i pauserne, danskerne i stuen og tyskerne på 1. sal. Køkkenet var fælles. Vi spiste altid først og lod gerne lidt smør, fedt eller et stykke flæsk ligge i panden til de tyske postfolk, der ikke fik fedt, det brugtes til at smøre geværer og kanoner med. Jeg husker, at købmænd fra Kolding og Lunderskov havde opført træbarakker ved landevejen til Vamdrup. Her solgtes varer til sønderjyderne. De kom gående og cyklende og havde rygsække og tasker med. Ved grænsen stod der toldere på begge sider af bommen. De danske toldere rystede tit på hovedet, når de tog en pakke op, men som regel lod de den glide tilbage i tasken igen. De tyske toldere så aldrig efter, de nikkede bare og lod det passere. Når vi på vej fra Esbjerg kom til Bramminge, var der mange, både børn og voksne, med fyldte tasker og vadsække. De havde været på indkøb i Esbjerg og skulle nu skifte tog efter Ribe.

Det var bevægede tider; der kunne komme telegram fra England om, at der var post med skib til Esbjerg, men hvornår den kunne ventes, kunne ikke oplyses. Der sendtes så to eller tre afløserer af sted sammen med en konduktør. Afløserer kaldtes vi, der ikke var fastansatte. Der kunne godt gå et par dage, inden skibet kom ind, der sejledes nemlig i konvoj af frygt for tyskerne. Sommetider var der kun enkelte postsække, men der kunne også være nok til at fylde 2-3 jernbanevogne. Så gik turen tilbage til Fredericia, hvor posten sorteredes.

Togforsinkelser hørte til dagens orden. Der kunne ikke skaffes tilstrækkelig kul til togene. På en tur fra Struer mod Esbjerg kunne man regne med, at fyret i maskinen skulle renses ud i Ølgod, og da det derefter tog en times tid, inden dampen var oppe, så vi kunne køre, ja, så blev det nemt til 2 timers forsinkelse.

Ved genforeningen med Sønderjylland blev der skiftet mandskab ud. De sønderjyske postfolk, der ønskede det, fik lov at blive, men mange holdt op, og der sendtes danske derned, også for at oplære dem, der blev. Der var også afskedigelser, det var udelukkende de tysksindede. Krigen fik ende, og roligere forhold kom.

Jeg var ved at være træt af at være afløser, selv om jeg tjente godt. Foruden lønnen fik jeg både kørepenge og udkommandopenge. Jeg husker det ikke så nøje, men det var vist i 1925 eller 26, at Holstebro var vokset så meget, at der skulle ansættes en overpakmester; jeg søgte stillingen og fik den. Mit arbejde bestod i modtagelsen af pakker den ene dag og brevsortering den anden dag. Så gik årene stille og rolige til 2. verdenskrig.

NOGLE RETTELSER

„Hedebønder i tre slægtled“

Under denne overskrift udgav H. P. Hansen i 1959 – anden udgave – en meget interessant bog – Denne bog har jeg påny gennemlæst, den er for mig særlig interessant, da jeg har kendt forfatteren, og mange af de personer der omtales – (Undertegnede er født i Ilskov 1881) men der er et par ting jeg synes burde rettes. – I bogens side 121 fortælles der om plantør Niels Jensen; ham har jeg kendt af omtale, men hans datter Stine og svigersøn Peder Lauritsen, der fik plantørgården efter ham, dem har jeg kendt. – Der står, at Boserup på „Stubberkloster“ i Sevel 1854 købte Danmarks af areal største bondegård „Skophus“ eller „Nygård“. – Jeg ved ikke, om denne gård, på dette tidspunkt kunne kaldes bondegård, da den fra gammel tid hørte under „Herningsholm“?

Denne gamle gård ligger i Ilskov sogn (Ilskov blev i 1929 selvstændig kommune.) Boserup lod ca. 100 tdr. land tilplante med gran. – Ved dette arbejde blev før omtalte Niels Jensen ansat som plantør. – „N. J. købte senere plantagen og yderligere 400 tdr. land“, skriver H. P. Hansen, „og byggede den plantør-

bolig, hvor nu Dalgas bor“. – Dette sidste er ikke rigtigt, for der, hvor Dalgas bor (han er nu død), lå i sin tid Ilskov gamle skole, hvor jeg sad i syv år på skolebænk. – Nej, den gamle plantørgård lå, og ligger vestligt i Ilskov sogn, ind mod Simmelkær. – Den gamle plantage hører ikke mere derunder, men ejes nu af gdr. Martin Jensen. – Side 182 læser vi: „Set med nutidsøjne var hedeboendernes liv et liv i slid. Om sommeren arbejde fra 3-4 morgen, til sol gik ned eller længere. – Søndag formiddag skulle kornet efter tærskningen tages af loen – svinet muges o. lign.“. I mit hjem besørgede vi dette om lørdagen, dette tror jeg var alm. i Ilskov. – I min fars tid så man sjældent nogen arbejde om søndagen, kun i en vanskelig høst så man enkelte køre korn ind – i ældre tid var det vistnok mere alm. – Min moder har fortalt, at morfader brugte at tage korn med i vognen, når han kørte til Sunds kirke om søndagen. – (Det var før vi fik kirke i Ilskov). Sunds vandmølle lå undervejs. – Bedstefar fik så det malede korn med sig hjem efter kirkegangen. – Men så skete det, at mølleren blev omvendt og ikke mere ville male korn om søndagen; det var bedstefar utilfreds med og mente, at så gik mølleren nok i armod – hvilket dog ikke skete.

Om de store åndelige vækkelser, som gik hen over disse egne i slutningen af forrige århundrede, fortæller H. P. Hansen intet. – Disse vækkelser kan vi læse om i bogen „Livsrørelser“, af Johs. Gøtzsche (anden udgave 1925). – Biskoppen fortæller om, hvordan vækkelsen vandt indgang i de enkelte sogne i Hammerum herred, og om de mænd og kvinder, Gud brugte. Der fortælles om, at hedeboenderne holdt op med at arbejde om søndagen. Drankere holdt op at drikke o. s. v. ... Drikkeriet ødelagde den gang manganen mand og hans familie. (Det var i den fattige mands snaps tid). Denne vækkelse gjorde vel også, at hedeboenden ikke gik til grunde – åndelig talt i slid og slæb.

Jens Siggaard

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt

1969-70

Udvalget bringer også supplement til 1967/68-listen, som var optaget i „Hardsyssels Årbog 1969“. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Kr. Bjerregaard, Centralbiblioteket i Holstebro, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

01.2 Bibliografier over enkelte personer

Bibliografi over H. P. Hansens trykte arbejder. [Af Vagn Lindebo Hansen og Hanne Arent. Udgivet af Herning Museum]. 1970. 75 sider, ill.

01.7 Lokalbibliografier

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1967-68. Ved Kr. Bjerregaard. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 147-152).

02.91 Arkiver

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 140-143 og bind 4, 1970, side 153-156).

06.6 Museer

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 140-143 og bind 4, 1970, side 153-156).

27.63 Kirkehistorie. Nyere tid

Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede. Udgivet af Institutet for Dansk Kirkehistorie under redaktion af Anders Pontoppidan Thyssen. 1970. Bind 5.

De senere jyske vækkelser. Hernhutismen, forsamlingsbevægelsen og grundtvigianismen i Nørrejylland ca. 1815-1850. Af Frands Ole Overgaard og Anders Pontoppidan Thyssen.

33.194 Økonomiske forhold

Industriudviklingen i Vestjylland. Udgivet af Landsplanudvalgets sekretariat. 1970. 20 blade + 8 tavler.

33.221 Banker og sparekasser

Meldgaard, Jens: Ulfborg Sparekasse 1869-1969. 1969. 31 sider, ill.

35.6 Polltvæsen

Jensen-Dam, N.: Fra landpolitiets arbejdsmark. (Hardsyssels Årbog. Række 2, Bind 3, side 5-20).

37.07 Uddannelse i alm.

Vestjyllands videreuddannelser. Opgørelse og kortlægning af videreuddannelsesinstitutioner m. v. i Ribe, Ringkøbing og Thisted amter foretaget af Vestjyllands Udviklingsråd. 1968. 22 sider, 2 kort.

37.18 Seminarier

Nørre Nisum Seminarium. Nørre Nisum Seminarium under overgangen til læreruddannelsesloven af 1966. En redegørelse i anledning af [den foreslåede nedlæggelse]. 1969. 40 sider, ill.

37.414 Højskoler og ungdomsskoler

NØRRE NISSUM

Kaag, Laurits: Nr. Nisum Højskole under beslaglæggelsens vilkår. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 77-100, ill.).

VESTJYLLAND

Christensen, Chr.: Vestjyllands Højskole. [Fortsat fra 1968]. (Højskolebladet. Årgang 94, 1969, side 7-8, ill.).

37.5 Skoler

SEVEL

Søndergaard, Marinus: Skoleforhold i Sevel i gamle dage. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, side 117-125).

TORSTED

Kaae, Alfred: Træk af et hedesogns skolehistorie. (Årbog for Dansk Skolehistorie. 1969, side 76-97).

38.4 Offentlig forsørg og omsørg

Østergård, Frede: Pleje- og omsørgsbehov blandt ældre i Holstebro-området. 1968. 85 blade + 46 sider. (Socialforskningsinstituttet. Studie 12).

38.5 Børne- og ungdomsforsørg

Bendix, Ole: Barn i Brande. Et forsøg på et sikkerhedsnet. (Barnets ret. Red.: Lena Vedel-Petersen og Ellis Jacobsen. Danmarks Radio, Voksneundervisning, 1970, s. 40-43).

39.42 Dagligliv i byen

Stranstrøm, Viggo: En skikkelse „fra gaden“. [Kjeld Hendriksen i Holstebro]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 123-130, ill.).

46.4 Amtet, dets byer og egne

RINGKØBING AMT

Hardsyssels Årbog. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Række 2, bind 3-4. 1969-70.

Jensen, Marie Elisabeth: Rejseforhold i Midtjylland omkring 1850. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 35-43, ill.).

Larsen, Carl Edvard: Vestjysk kalejdoskop. 1969. 52 sider, ill.

Pontoppidan, Erik: Den danske atlas. [Fotografisk optryk]. 1970. Bind 5, 2. Om Ribe stift i almindelighed, og især om Ribe bye. Om Riberhuss amt. Om Lundenæs amt. Om Bøvlings amt. Om Koldinghuus amt.

BREJNINGGÅRD

Blosen, Hans: Bemærkninger til en terrakotta-plade på Brejninggård. [Bemærkninger til artikel i Hardsyssels Årbog 1968]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 127-132, ill.).

FASTER

As Jansen, Jan: Af Faster sogns historie. 1970. 96 sider, ill.

GRØNTOFT

Becker, C. J.: Das zweite frühheisenzeitliche Dorf bei Grøntoft, Westjütland. [Fortsat fra 1967]. (Acta Archaeologica. Bind 39, 1969, side 235-255, ill.).

HERNING

1869-1969 2. juli. (Omslagstitel: 100 år 2. juli). [Fotografier fra Herning udgivet i anledning af Herning Folkeblads 100-års jubilæum]. Redigeret af A. Poulsen. 1969. 47 sider, ill.

Mammen, Hans: En ny by bliver til. [Gullestrup, Herning]. (Byggeindustrien. Årgang 21, 1970, side 42-44 og 47-48, ill.).

Skodsbøj, Har.: Det nye Herning. (Hedeselskabets Tidsskrift. Årgang 91, 1970, side 133-143, ill.).

En skoleby i Herning. Arkitekt: Jørn Utzon. (Arkitektur. Årgang 14, 1970, side 12-17 og A27-28, ill.).

HERRUP

Becker, C. J.: Grav eller tempel. En kult-bygning fra yngre stenalder ved Herrup, Vestjylland. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1969, side 17-28, ill.).

HOLSTEBRO

Bünger, Sv.: Velkommen til Holstebro. (Stads- og Havneingeniøren. Årgang 60, 1969, side 156-164, ill.).

Holm, Bent Torben: Af Melgaards billedbog. Det gamle Holstebro i tekst og billeder. [Fotografier af Peter og Valdemar Melgaard]. 1968. Bind 2, ill.

Holstebro byudvikling. Forslag til udbygningsprincip. Ved Institut for Center-Planlægning. 1969. 43 sider, ill.

Nielsen, Kaj K.: Vor by og dens kultur. (Rampeplyset. Årgang 23, 1970, nummer 75, side 3-6, ill.).

Principper for udbygning af nordlige områder. Holstebro. Ved Institut for Center-Planlægning. 1970. 46 blade, ill. + kort.

Syv centre. Udgivet af Institut for Centerplanlægning. 1968. 3+17 sider, ill. (Heri: Døesvej center Holstebro (side 5-6)).

LEMVIG

Søndergaard Jacobsen, J.: Lemvig købstads historie. Udgivet af Lemvig Museum. 1969. 548 sider, ill. 1 tavle.

NØRRE NISSUM

Søndergaard Jacobsen, J.: Glimt fra Nørre Nissum sogns historie. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 71-94, ill.).

REJKJÆR

Svendsen, Peder: Rejkjær Sande plantage. [Tim sogn]. 1969. 47 sider, ill.

RINGKØBING

Bøgner, J. I.: Ringkjøbings rådhus. (Ringkjøbing Årbog. 1968/69, side 3-15, ill.).

Draiby, Ejvind: Lykkes det at bevare Ringkjøbings gamle bykerne. (Ringkjøbing Årbog. 1967/68, side 13-17, ill.).

Erlang, F. K.: Er Ringkjøbing Danmarks ældste og fornemste by. (Ringkjøbing Årbog. 1966/67, side 5-20, ill.).

Jørgensen, Jørgen: Er det en „grille“. (Ringkjøbing Årbog. 1967/68, side 3-12, ill.).

Lindberg Nielsen, Carl: Ringkjøbing købstads historie. Udgivet af Ringkjøbing byråd. 1943 -69. 347 sider, ill.

Ringkjøbing Årbog. 1966/67-1969/70. Årgang 41-44.

Simonsen, Simon: C. M. Schubert og Schuberts plantage. Efterskrift af J. Bøgner. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 101-107, ill.).

SEVEL

Jul i Sevel sogn. Udgivet af Ole Nørskov. Årgang 1-4, 1967-1970, ill.

SKJERN

Strandbygaard, J. C.: Ad den gamle landevej. [Den ældste landevej gennem Skjern sogn]. (Årbogen for Skjern. Årgang 28, 1970, side 1-8, ill.).

Årbogen for Skjern. Udgivet af Strandbygaards Bogtrykkeri. 1967-70. Årgang 25-28, ill.

SKJERN A

Risbjerg Thomsen, S. K.: Den grumme å - oversvømmelse ved tøbrud. [Sønder Felding]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 136-138).

SØNDER FELDING

Risbjerg Thomsen, S. K.: Den grumme å - oversvømmelse ved tøbrud. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 136-138).

TJØRRING KIRKE

Nielsen, L.: Tjørring kirke. Udgivet af Tjørring menighedsråd. 1969. 12 sider, ill.

TORSMINDE

Da hele Thorsminde blev sat under vand. Af en gammel mind'bo. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 55-56).

Jensen-Dam, N.: Thorsminde. Fra et beskedent fiskerleje til en moderne fiskerihavn. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 95-104, ill.).

TROLDTOFT

Jespersen, Esbern: Omkring en bondegård midt på heden. [Vind sogn]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 45-69, ill.).

TVIS

Hallum, Gunnar: Et jernalder-gravfund fra Tvis. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 67-75, ill.).

ULFBORG

Kaae, Alfred: Hvor holdtes Ulfborg herredsting i 1600-tallet. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 109-112, ill.).

VESTKYSTEN

Gottlob, Kaj: Vestkysten ødelægges af feriehus. (Arkitekten. Årgang 72, 1970, side 153-159, ill.).

VINDERUP

Nielsen, A. C.: Vinderup. Historiske rids i hundredåret for banens åbning. Med et bidrag af Kristian Dalby. Redaktion: Jens Stubkjær i samarbejde med S. A. Mathiassen. 2. opl. 1967. 52 sider, ill. + 13 tavler.

57.08 Forebotanik

Schlätzer, Georg: Strejftog i ørkenarbooretet. [Søby]. (Dansk Dendrologisk Årsskrift. Bd. 3, II, 1970, side 143-158, ill.).

57.13 Planteskologi. Plantegeografi

Worsøe, E.: Vegetationen på Fjandø i Nissum Fjord. (Flora og Fauna. Årgang 75, 1969, side 57-60, ill.).

57.85 Tokimbladede planter

Nyt om *Cotula coronopifolia* L., Firkløft, i NV-Jylland. (Flora og Fauna. Årgang 74, 1968, side 37).

58.83 Fuglenes økologi og adfærd

Hannow, Niels: Tipperne. (Feltornithologen. Årgang 11, 1969, side 188-189, ill.).

Hannow, Niels: Tipperne. (Feltornithologen. Årgang 12, 1970, side 106-108, ill.).

Harby, Eva: Fuglelivet på Tipperne. (Vor Vid. 1968/69, side 680-694, ill.).

Uhd Jepsen, P.: Vildtbiologisk Stations undersøgelse i Nissum fjord. (Feltornithologen. Årgang 11, 1969, side 29).

58.97 Hovdyr

Lausen, V. D.: Vildsvine-idyl i Sevel. (Landbrugsteknisk Magazin. Årgang 48, 1969, nr. 2, side 19-20, 22, ill.).

61.721 Hospitaller

Udportioneringen på Centralsygehuset i Herning. (Tidsskrift for Danske Sygehuse. Årgang 46, 1970, side 271-276, ill.).

62.39 Radioteknik

B & O - et navn, en fabrik, en kvalitet. [Bang & Olufsen A/S]. (Elektronik. Årgang 7, 1969, side 35-36, 38, ill.).

B & O satser på 10-15 pct. markedsandel i de øvrige nordiske lande. [Bang & Olufsen A/S]. (Dansk Radio Industri. Årgang 35, 1969, nr. 3, side 23-25, ill.).

63.06 Landboforeninger

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1820-1970. Redigeret af Rigmor Lillelund. Udgivet af Hjerm-Ginding Herreders Landboforening. 1970. 157 sider, ill.

63.07 Landbrugsskoler

Fjordvang Landboskole 1944-1969. Udgivet af Elevforeningen. 1969. 63 sider, ill.

63.11 Jordbundsløre

Fastliggende forsøg med gips, kalk og gødning på klægjord i Skjernådalene 1963-68. Ved Kr. G. Mølle og Th. Jessen. (Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur, 886). (Tidsskrift for Planteavl. Bind 74, 1970, side 130-144).

63.13 Grundforbedring og landvinding

Søndergaard, Axel: Problemer gennem 250 år har nu fundet deres løsning. [Skjernå-projektet]. (Årbogen for Skjern. Årgang 26, 1968, side 1-6, ill.).

Søndergaard, Axel: Skjernå-projektet afleveres i løbet af vinteren 1968. (Årbogen for Skjern. Årgang 25, 1967, side 1-8, ill.).

63.15 Eng- og mosekultur

Moser i Ringkøbing amt. Af Sv. Aa. Dueholm Nørgaard og J. Kragelund Øvig. (Hedeselskabets Tidsskrift. Årgang 90, 1969, side 261-266, ill.).

63.16 Hedeopdyrkning

Jobansen, Vagn: Erfaringer med bevarelse af hedecarealer på Ulfborg statsskovdistrikt. (Dansk Skovforenings Tidsskrift. Årgang 55, 1970, side 253-265).

63.4 Skovbrug

(*Arbøreter* se 57.08)

Et *gødningsforsøg* i en kultur med rødgran og bjergfyr i Stråseø plantage. Af H. Holstener-Jørgensen, T. S. Bartholin og B. Green. (Det Forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Bind 32, 1969, side 157-167).

Et *jordforbedringsforsøg* i Dejbjerg plantage. Fosfatgødskning. Af E. Oksbjerg, G. West-Nielsen og J. Lundberg. (Hedeselskabets Tidsskrift. Årgang 90, 1969, side 51-71).

Et *planteafstands-forsøg* i Gedhus plantage. Af E. Oksbjerg, G. West-Nielsen og J. Lundberg. (Hedeselskabets Tidsskrift. Årgang 90, 1969, side 123-129, ill.).

63.62 Kvæg

Ringkøbingegnens Kvægvælforening for RDM. 1938-1963. 1963. 16 sider, ill.

63.7 Mejeribrug

Ringkøbing Amts Mejeriforening gennem 75 år. 1894-27. december-1969. Redigeret af Georg E. Jensen. 1969. 80 sider, ill.

63.9 Fiskeri i alm.

Hjorth Rasmussen, Alan: Nordsøfiskeri under besættelsen. Udgivet af Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg. 1970. 123 sider, ill.

65.94 Havnevæsen

En *mærkedag* i Thorsminde historie. [Havne-indvielsen i 1967]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 100-103).

65.98 Redningsvæsen. Søulykker

Der kom en ny moderne redningsbåd til stationen Hvide Sande. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 111-112).

Hansen, E: Opsynsmand E. Hansen, Thyborøn, fortæller om „Vestfjord“'s tragiske forlis. [9. 3. 1969]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 43).

Jensen Døm, N.: Stranding og redningsaktioner ved de seks redningsstationer i Skodborg-Vandfuld herreder 1847-1970. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 5-38, ill.).

Liløre redningsstation nedlægges. Stationen, der reddede 139 skibbrudne. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 39-40).

Den *nye* m-redningsbåd til Hvide Sande vækker opsigt. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 63-64).

Pedersen, Jørgen: Da Ruslands storfyrste forliste ved Harbøre. [Den russiske orlogsfregat „Alexander Newsky“'s stranding 25.9.1868]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 35, 1968, side 99-101).

Pedersen, P.: Da kineserskibet „Wanda“ strandede ved Husby i 1902. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 37, 1970, side 99-102).

Redningsstationerne „Vester-Agger“ og „Flyveholm“ omdannes til raketstationer 1. april 1968. (Tidsskrift for redningsvæsen. Årgang 35, 1968, side 43-46 og 51-56).

Seks måneders fængsel betinget og kr. 5000 i bot. Refereret in extenso fra Norsk Styrmandsblad. [Om påsejlingen af fiskekutteren „Ulla Marie“ af Torsminde 17.9.1967]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 35, 1968, side 75-80 og 87-89).

Tanker ved nedlæggelsen af „Liløre redningsstation“. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 76).

Thorsminde sørger over sine unge sønner. [Fiskekutteren „Ulla Marie“ sejles i sønk 17. 9. 1967]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 112).

De to engelske linieskibes forlis ved Fjand. [„Defence“ og „St. George“]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 94).

To hvalfangerskibe strandet nord og syd for Bovbjerg. [18.12.1966]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 3-4).

66.81 Vindmøller

Rasmussen, Holger: Vindmøllerne på Harboøre. (Landbohistoriske studier. Tilegnede Fridlev Skrubbeltang på halvfjerdårsdagen den 5. august 1970. 1970, side 142-156, ill.).

66.88 Nydelseamidler. Stimulanser

Hansen, Søren: Tobak i 100 år. Udsendt af R. Færch Handels- og Industriaktieselskab, Holstebro, i anledning af 100-års jubilæet 23. juli 1969. 1969. 40 sider, ill.

Holm, Bent Torben: Vor bys fabrik igennem 100 år. [R. Færch Cigarfabrik]. Udgivet af Holstebro byhistoriske Arkiv. 1969. 46 sider, ill.

66.8 Beklædningsfagene

Møller, C. F.: Fabriken Angli, Herning. Arkitekt: C. F. Møller. (Arkitektur. Årgang 13, 1969, side 261-268, A 252-253, ill.).

Sørensen, C. Th.: Den femte Anglifabrik. Havearkitekt: C. Th. Sørensen. Arkitekt: C. F. Møller. (Landskap. Havekunst. Nordisk Tidsskrift for Planlægning af Have og Landskab. Årgang 50, 1969, side 141-145, ill.).

69.5 Vandbygning

Rasmussen, Søren: Hydrologiske undersøgelser ved Store Skjernå kanal specielt vedrørende vandudsivningen. (Geografisk Tidsskrift. Bind 67, 1968, side 158-174, ill.).

69.53 Sluser

Forlag til ny sluse ved Hvide Sande. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 35, 1968, side 126).

69.54 Inddæmning. Kystbeskyttelse

Petersen, Jørgen F.: Modelforsøg med kysten ved Hvide Sande. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 87).

Vandbygningsvæsenet 1868-1968. Redigeret af Evan Hansen. 1968. 120 sider, ill. (Heri: F. Hofdal: Vestkysten (side 20-28). Evan Hansen: Modelforsøg [Hvide Sande-modellen. Thyborøn-modellen] (side 59-67)).

70.86 Kunstmuseer

Vad, Poul: Holstebro kunstmuseum. (Kunst og Museum. Meddelelser fra Foreningen af danske Kunstmuseer i Provinsen. Årgang 3, 1968, side 17-24, ill.).

71.86 Kirker

De danske kirker. Redigeret af Erik Horskjær. 1967-69. Bind 10, 12, 15 og 16, ill. 10. Thyholm. 12. Engesvang. 15. Nordvestjylland. 16. Blåhøj. Brande. Uhre.

71.95 Lokal planlægning

Bünger, Sv.: Gågader i Holstebro. (Stads- og Havneingeniøren. Årgang 61, 1970, side 6-11, ill.).

Gottlob, Kaj: Vestkysten ødelægges af feriehusene. (Arkitekten. Årgang 72, 1970, side 153-159, ill.).

Holstebro byudvikling. Forslag til udbygningsprincip. Ved Institut for Center-Planlægning. 1969. 43 sider, ill.

Mammen, Hans: En ny by bliver til. [Gullestrup, Herning]. (Bygeindustrien. Årgang 21, 1970, side 42-44 og 47-48, ill.).

Principper for udbygning af nordlige områder. Holstebro. Ved Institut for Center-Planlægning. 1970. 46 blade, ill. + kort.

Skodshøj, Har.: Det nye Herning. (Hedeselskabets Tidsskrift. Årgang 91, 1970, side 133-143, ill.).

En *skoleby* i Herning. Arkitekt: Jørn Utzon. (Arkitektur. Årgang 14, 1970, side 12-17 og A27-28, ill.).

Syv centre. Udgivet af Institut for Center-planlægning. 1968. 3+17 sider, ill. (Heri: Døsevej center [Holstebro] (side 5-6)).

72 Enkelte kunstneres værker

Eel, Knud: Hav og fjord. Tegninger. Tekst: Knud Erik Nielsen. 1968. 27 sider, ill.

76.238 Terrakottakunst

Blosen, Hans: Bemærkninger til en terrakotta-plade på Brejninggård. [Bemærkninger til artikel i Hardsyssels Årbog 1968]. Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 127-132, ill.).

77.086 Teaterhistorie

Ornitofilene, Kaspariana. Ferai. Udgivet af Odin Teatret. 1969. 86 sider, ill.

78.07 Musikuddannelse og forskning i alm.

Plaetner, Jørgen: Stadskomponist - engagement eller nynnær? [Holstebro]. (Dansk Musiktidsskrift. Årgang 44, 1969, side 30-34).

79.606 Idrætsforeninger

Idrættens bag kulisserne. SIKH's 25-års jubilæum 4. februar 1967. Redaktion: Sigvald Olesen og Schreiber Pedersen. 1967. 35 sider, ill.

79.608 Idrætsanlæg. Idrætslokaler

Idrætsbøl i Ikast. Arkitekter: Knud Friis & Elmar Moltke Nielsen. (Arkitekturb. Årgang 13, 1969, side 221-230, A 251-252, ill.).

86.7 Vestjysk dialekt

Pedersen, Immanuel: Et år med Immanuel Pedersen, Fousing. 1969. 30 sider.

89.684 Stednavneforskning

Kjærgaard, Jens Peder: Lidt om stednavne. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 143-144).

91.151 Stenalderen

Becker, C. J.: Grav eller tempel. En kultbygning fra yngre stenalder ved Herrup, Vestjylland. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1969, side 17-28, ill.).

91.155 Jernalderen

Becker, C. J.: Das zweite früheisenzeitliche Dorf bei Grøntoft, Westjütland. [Fortsat fra 1967]. (Acta Archaeologica. Bind 39, 1969, side 235-255, ill.).

Hallum, Gunnar: Et jernalder-gravfund fra Tvis. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 67-75, ill.).

96.71 Besættelsen 1940-45

Hjørth Rasmussen, Alan: Nordsøfiskeri under besættelsen. Udgivet af Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg. 1970. 123 sider, ill.

Kaag, Laurits: Nr. Nisum Højskole under beslaglæggelsens vilkår. [1940-45]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 77-100, ill.).

Minder fra besættelsestiden. Af Jens A. Bojesen, J. Houmaa Jørgensen, J. Eriksen, J. C. C. Ilkjær, Jens Højriis, Hans Kr. og Kirsten Hansen. Ved Esbern Jespersen. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 39-65).

99.06 Slægthistoriske foreninger

Østergaard, Jørgen: Slægthistorisk forening dannet i Herning. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 144-145).

99.4 Biografier af enkelte personer

(Slægthistorie se 99.94)

ANDERSEN, SØREN

Sand, Knud: Sølle Søren - en original fra forrige århundrede. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 138-139).

BYSKOV, JENS

Nygaard, C. S.: Tre vestjyder. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 105-111).

DUVÅ, EGON

Duvå, Egon: Over Storåen tilbage til vort eget Firenze. (Min barndoms by - 13 Politiken-journalister ser tilbage... 1969, side 33-41, ill.).

FRØLUND, THOMAS

Frølund, Thomas: Optegnelser om min slægt og min barndom. (Indre Missions Tidende. Årgang 116, 1969, side 206-208, ill.).

GLAVIND, LAUST

Bailum, Henry: Laust Glavinds bedrifter. 1969. 23 sider, ill.

GREGERSEN, VILH.

Pedersen, L. P.: Et overset minde? [Staining kirkeklokkes indskrift]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 135-136).

Schrøder, Urban: Lidt mere om digterpræsten Vilhelm Gregersen i Naur og Sir. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 133-135).

HANSEN, H. P.

Bibliografi over H. P. Hansens trykte arbejder. [Af Vagn Lindebo Hansen og Hanne Arent. Udgivet af Herning Museum]. 1970. 75 sider, ill.

HENDRIKSEN, KJELD

Sranstrøm, Viggo: En skikkelse „fra gaden“. [Kjeld Henriksen i Holstebro]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 123-130, ill.).

HOLM, KAI

Holm, Kai: Fra Lemvig til Thalia. Teatererindringer. 1970. 152 sider, ill.

KIÆR, LUDVIG HEKTOR

Christensen, P. Ingolf: Fra Skjernbrogård til Bredgade 38. Lidt fortællingen om prokuratoren, sagføreren kaptajn Kiær og hans hustru, Johanne Stilling. (Årbog for Skjern. Årgang 27, 1969, side 1-9, ill.).

KÆRGAARD, SVENNING

Dahl, P. Chr.: Svenning Kærgaard var en af kystens bedste mænd. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 34, 1967, side 89).

LANGER, CHR.

Langer, E.: En søn om sin far. [Opsynsmand og strandfoged Chr. Langer, Harbøre]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 35, 1968, side 114).

LARSEN, CARL EDVARD

Larsen, Carl Edvard: Barakformand i H. 13. [Frøslev-lejren]. 1967. 121 sider, ill.

LARSEN, THØGER

Nygaard, C. S.: Tre vestjyder. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 105-111).

Aaberg, Carl: Nogle erindringer om Thøger Larsen. Ny udgave. 1968. 35 sider, ill.

LUNDEGAARD, CHRISTIAN

Jensen Dam, N.: Æ gammel sme'j i Dybe. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 113-121, ill.).

MUNK, KAJ

Rasmussen, Louis: Kaj Munk og bogtrykkeren. (Ringkjøbing Årbog. 1969/70, side 3-10).

NEDERGAARD, J. C.

Nedergaard, J. C.: Erindringer fra et langt liv. 1966. 96 sider, ill.

NOLDE, EMIL

Sutton, Gertrud: Købke: Noldes nadver. [Ølstrup kirke]. (Kunst og Kultur. Årgang 53, 1970, side 251-259, ill.).

OVESEN, KAREN JOHANNE

Christensen, Robert: Karen Johanne Andersdatter af Røn. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 21-33, ill.).

RØNN, METTE MARIE

Rønn, Mette Marie: Barndoms minder fra Harboøre. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 36, 1969, side 18-21 og 30-31).

SCHUBERT, C. M.

Simonsen, Simon: C. M. Schubert og Schuberts plantage. Efterskrift af J. Bøgner. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 101-107, ill.).

SIG STEFFENSEN, MAD S

Sig Steffensen, Mads: Mit liv og virke. Fra husmandssted til Christiansborg. 1970. 130 sider, 1 tavle.

SMITH, JOHANNES

Forfatteren Johannes Smith. (Ringkjøbing Årbog. 1966/67, side 21-22, ill.).

SMITH, PEDER

Winther, Chr.: P. Smiths betydning for Brejning sogn. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 133-135).

STAUNING, HANS PEDERSEN

Stauning, Poul: [Købmand Hans Pedersen Stauning, Ringkøbing]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 135).

SØNDERGAARD, JENS

Bailum, Henry: Han gik altid og hørte musik. (Kunst. Årgang 17, 1970/71, side 62-65, ill.).

THESTRUP, KNUD

Havelund, Hjalmar: Controversial minister of justice. (Danish Journal. Nummer 66, 1969, side 20-25, ill.).

THØGERSEN, KNUD

Nygaard, C. S.: Tre vestjyder. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 105-111).

99.9 Stamtavler over enkelte slægter samt anetavler

CHRISTENSEN

En slægt Christensen fra Flynder sogn. Om Jens Christensen, født 1851, hans forfædre og efterkommere. 1969. 48 blade + 8 tavler.

KJELDSMARK

Slægten Kjeldsmark fra Gimsing. Om Niels Jensen (Kjeldsmark), født 1864, hans forfædre og efterkommere. 1969. 63 blade, ill.

KRARUP

Krarup, Kr.: To gårde og deres beboere med anetavle og efterslægtstavle for Christen Erichsen Krarup og Anne Jensdatter Gaaskjær. 1969. Del 2-3, ill.

LAUSTRUP

Lausttrup, Aage: Slægtsbogen. Lausttrup. 1968. 97 blade, ill.

LIND

Slægten Lind fra Gudum Sogn. Om Mads Jensen (Lind), født 1796, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1970. 127 blade, ill.

99.94 Slægtshistorie

CLAUSAGER

Aas Jansen, Jan: Clausager-slægten. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 3, 1969, side 113-115, ill.).

MADSEN

Siggaard, Jens: Da herremanden på Hald skænkede sin kusk en gård. Lidt af en slægts historie. [Om Jens Madsen, Skåphus, og hans slægt]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 4, 1970, side 140-142, ill.).

Bog anmeldelse

Jesper Søndergaard Jacobsen (†):

OM SLÆGT OG EGNE OPLEVELSER

Nr. Nissum – Julen 1970 (Ikke i Boghandelen)

Med denne bog, som J. Søndergaard Jacobsen på egen bekostning har ladet trykke og uddele til slægt og venner og hvem der ellers bryder sig om den, (og hvem gør ikke det, når bare de kender ham?), har han sat en slags punktum for sit lange og fortjenstfulde virke som historisk forfatter. Vi kan desværre ikke forvente mere fra hans flittige hånd, for nu er øjnene begyndt at svigte. Det er der i og for sig ikke noget at sige til – synes han selv. „Det er i år lige 80 år siden, jeg lærte at læse, så de har da holdt til noget!“, sagde han til mig, da han i foråret glædede mig med en personlig overrækkelse af bogen.

Øjnene svigter. Men tanken er klar og sindet frisk. Det fremgår særdeles tydeligt for enhver, der læser ham eller samtaler med ham.

Det er en fin lille bog, han har skrevet til afsked; fuld af rig menneskelighed og klogskab og helt igennem præget af den besindighed, som klogskab avler. Med et mildt og stilfærdigt lune og en stærk, men i stramme tøjler holdt følsomhed, beretter han i et jævnt og såre ukunstlet sprog om sin slægt i fortid og nutid og sit eget liv og virke i medgang og modgang, i lyst og i nød. Her findes hverken panegyriske forgyldning eller polemisk sværte, hverken beundrende selvspejlinger eller dokumenterede bevisligheder om menneskelig usselhed og nederdrægtighed garneret med ramsaltede kommentarer; ikke heller noget med „her kommer jeg!“ eller „så gav jeg ham besked, og så kan det nok være, han fik munden lukket“; men på den anden side heller ikke antydning af falsk selvudslettelse. Så klog en mand kan jo naturligvis, selv om han ikke skilter med det, være uvidende om sit eget værd. Derfor lægger han heller ikke skjul på sin bitre skuffelse, da han i 1935 blev hensynsløst vraget ved besættelsen af det første amtskonsulentembede i Ringkøbing amt. En svagere sjæl ville næppe have modstået fristelsen til at spidde på en knappenål den minister, som uden fjerneste saglige motiveringer stak sin kæp i hjulet, netop som det løb allerbedst rundt, og bagefter hælde en spand fuld sarkasmer ud over hovedet på ham, der løb af med embedet i stedet.

Men S. J. gør ingen af delene. Han foretrækker at følge den gamle regel: „svaviter in modo, fortiter in re (mild i måde, i sagen stærk“). Og det er klogt – for læseren forstår alligevel det hele fuldt ud.

Barnemindet rækker langt – ikke mindst hos så skarpt iagttagende, følsomme, tænksumme og fantasifulde naturer som Søndergaard Jacobsens. Han husker de mindste detaljer fra barndom og ungdom, ja selv de tilfældigste replikker, som er faldet for 70–80 år siden, fordi han, lige fra han var ganske lille, så og lyttede intenst og mødte alt med et åbent sind og en glubende interesse.

Utallige „øjebliksfotografier“ har han gennem livet indfanget på sine øjnes nethinder, og han formår at reproducere dem alle for os, så de fremstår med stor klarhed og anskuelighed. Ja, man kunne måske snarere sige, at han har „smal-filmet“ alle sine indtryk, for der er liv og bevægelse i disse billeder – i modsætning til de enkelte virkelige, men helt „døde“ fotografier, bogen bringer. Se f. eks. den lille purk i skolestuen i Hjerm vestre skole lyttende med store runde øjne til fortællingen om Jacobs sønner, der træffer Josef i Ægypten uden at kunne kende ham:

„Da det kom til at Josef sagde: Jeg er Josef, jeres Bror, som I solgte til Ægypten! Lever min gamle Far endnu? – ja, da kunde jeg ikke holde Taarerne tilbage. Jeg vendte mit Ansigt mod Europakortet, som hang paa den søndre Væg mellem Vinduerne, og stirrede stift paa Corsica og Sardinien for ligesom at aflede mine følelser“.

Eller den 13-årige knøs, der er kommet ud at tjene som hjorddreng på Kongs-gård, hvorfra han tydeligt kan se hjemmet lige ovre på den anden side af ådalen (en underlig sugende fornemmelse i brystet giver det syn ham), og nu har fået lov til at løbe hjem på en aftenvisit – på betingelse af, at han først finder et fåretøj, som er blevet borte oppe på græsmarken:

„Det ene Kvarter gik efter det andet med forgæves Søgen. Jeg saa Karlen derhjemme gaa over Gaardspladsen og ind til Nadvergrøden og efter en Tids Forløb igen gaa tilbage, men uden at jeg havde faaet fuldført min Opgave. Da stak jeg i at græde, men det fremmede jo ikke Sagen. Jeg kom til mig selv og fortsatte Arbejdet. Omsider fandt jeg Tøjret, men da var det saa sent, at jeg maatte formode, de var gaaet til Ro derhjemme, saa der blev ikke noget Besøg ud af det den Aften.“

Sådanne levende billeder bærer ægthedens præg. Vi andre ser også det hele for os og medoplever.

At han også har haft en levende sans for livets små og store pudsigheder, derom vidner især afsnittene (tildels af ældre dato) om elevårene på Nr. Nissum Seminarium og soldatertiden i Viborg. Her bobler en fordækt humor som en rislende skovbæk under sprød og klart gennemsigtig is. Aldeles henrivende forekommer mig flg. lille militære episode:

„Det var under den første Manøvre i 1910. Vi havde Hvil ude i Stanghede, og

saa benyttede 78 Lejligheden til at gaa hen til Prmlt Ege og anmode om Nattegn. Nu var det lidt mistænkeligt, da der netop den Dag var Toftmarked i Viborg, saa 78 maatte gøre Rede for, hvad han vilde anvende Nattegnet til, og han forsikrede, at han vilde ud at se til Ingstrup Degn. Nu var Premierløjtnanten Københavner og ikke fortrolig med de gængse Udtryk paa Landet, saa han spurgte: Degn, hvad er det for noget? – Det er saadan ligesom 77 han er. – Saa vendte Premierløjtnanten sig og kaldte paa mig. 77 er De degn? – Nu kendte jeg ikke Sammenhængen, saa jeg svarede: Nej, jeg er Skolelærer. – Hvad er saa Degn for noget? – Jeg svarede, at det var de gamle – og jeg forberedte mig paa at give en nærmere Forklaring, men Ege vendte sig straks mod 78 og spurgte: Hvor gammel er han? ... Aah, han er en trøjje Or. – Saa er han skutte Degn! – Og dermed var den Sag afgjort“.

Jeg kan heller ikke stå for en beretning som den om seminaristen i forberedelsesklassen, der rystede Nr. Nissums støv af sine fødder og rejste til Ribe. „efter at han forgæves havde prøvet at opnaa en Karakter over tg“:

„I Ribe havde han dog heller ikke Heldet med sig. I Religion var han saa uheldig at faa en saa svær Opgave som Patriarkerne. Da han ikke viste nogen lyst til paa egen Haand at give sig i Kast med Opgaven, søgte Læreren at bringe ham paa Gled og spurgte, om han kendte noget til Patriarkerne. Nej, dem syntes han ikke, han havde hørt noget om før. Om han da ikke havde hørt noget om en Mand, der hed Abraham. Nej, det mente han ikke. Om han da kendte noget til Isak. Heller ikke paa det Spørgsmål turde han svare bekræftende. Men saa Jakob da. Nu endelig begyndte det at dæmre for ham, og han udbrød: Ja, hvordan var det. Var det ikke ham, der var laadden!“

Det er en menneskeven og en menneskers ven, der har skrevet denne bog. Et godt menneske, der fremfører gode ting af sit hjertes gode forråd. Under læsningen kom jeg gang på gang til at tænke på snart den ene og snart den anden linje i Grundtvigs bekendte digt „Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord“. Og da jeg efter læsningen (i et stræk) lukkede bogen, kom det atter uvilkårligt listende ind på mig:

*Som godt begyndt er dagen godt fuldendt,
og lige liflig er dens aftenrøde.*

Gunnar Sandfeld

JYSK ORDBOG

*Anmeldelse af mag. art. Ella Jensen
(fhv. afdelingsleder ved Institut for dansk Dialektforskning
ved Københavns Universitet)*

En ordbog over de jyske dialekter udkommer ved Århus Universitets Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning under professor, dr. phil. Peter Skautrup's ledelse.

I årene 1886–1914 udkom den første ordbog over jyske dialekter, idet præsten H. F. Feilberg i disse år udgav „Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål“. Det var ikke noget ringe „bidrag“, Feilberg her fremlagde, idet hans ordbog kom i 3 bind plus et tillægsbind, indeholdende i alt ca. 3300 tospaltede sider, og denne ordbog har da også i de forløbne år været et fortrinligt hjælpemiddel for dialektforskere.

Imidlertid var ikke alle jyske dialekter lige godt repræsenteret i Feilbergs ordbog, ligesom ældre stof kun i ringe grad var medtaget. Da professor Peter Skautrup (som er opvokset i Tvis, hvis dialekt professoren har talt til sit 16. år, og hvis dialektale ordforråd han har fremlagt i bogen „Et Hardsysselmål“) i sin tid blev ansat ved Århus Universitet og i 1932 ved oprettelsen af Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning blev dette instituts leder, begyndte professor Skautrup derfor straks at foretage indsamling af dialektmateriale med det mål for øje at få udgivet en ny og mere omfangsrig jysk ordbog end den foreliggende. Af denne ordbog er nu udkommet et prøvehæfte, i hvilken anledning planerne for og arbejdet med det store projekt her kortelig skal omtales.

Instituttet kom snart i forbindelse med forskellige lokale medarbejdere, som var interesserede i sagen, og som tilbød at medvirke ved at give oplysninger om dialekten i hver enkelts fødesogn. Denne lokale medarbejderskare er gennem årene vokset og omfatter nu 5-600 personer, fordelt over hele det jyske område. Man må glæde sig over og være taknemmelig for, at så mange dialekttalende er interesserede i deres dialekt og har villet påtage sig arbejdet med at besvare de mange spørgelister, som Jysk Årbog i årenes løb har udsendt og stadig udsender. Uden de lokale medarbejders hjælp ville de enkelte ord i Jysk Årbog ikke være blevet så godt belagt, som tilfældet nu er.

Blandt andet for at skaffe sig nøjagtig oplysning om de forskellige ords udtale har ordbogens filologisk uddannede medarbejdere foretaget større optegnelser i en række jyske sogne. Ved sådanne optegnelser nøjes man ikke med at anvende de almindelige bogstaver, men nedskriver dialekt-ordene i en såkaldt lydskrift med særlige tegn, som angiver udtalen. Optegnelser af denne art har man også lånt til afkopiering fra den jyske afdeling i Institut for dansk Dialektforskning ved Københavns Universitet.

Endvidere udnytter ordbogen de beskrivelser af enkelt dialekter, der er udkommet på tryk, og ligeledes udnyttes, hvad der i forvejen foreligger af ordbøger over jyske dialekter, først og fremmest naturligvis den ovenfor nævnte Feilbergs ordbog, endvidere en mindre ordbog over vendelbomålet, udgivet af overretssagfører Jens Kr. Larsen, og endelig en ordbog af lærer M. B. Ottsen over dialekten i Hostrup sogn ved Tønder (indeholdende godt 11.000 ord), udgivet af Institut for dansk Dialektforskning i København.

Endnu en trykt kilde skal nævnes. Som bekendt foreligger der en righoldig litteratur skrevet på jysk. Denne har altid haft professor Skautrups varme interesse, og ord og vendinger herfra vil blive medtaget i ordbogen.

Til alt det ovennævnte kommer så de ældre kilder, bl. a. nogle dialektordlister, som indkom, da gehejmeråd Matthias Moth i 1697 igangsatte en indsamling af gloser til et „dansk lexicon“ (som aldrig udkom). Dette omtrent 300 år gamle materiale fremlægges nu i den kommende ordbog.

Efter omtalen af alle de kilder, der vil blive benyttet ved udarbejdelsen af Jysk Ordbog, kan det næppe undre, at ordbogens materiale omfatter mellem 2,5 og 3 millioner sedler. Og dette materiale vil stadig øges, medens redaktionsarbejdet står på. Der er ingen tvivl om, at Jysk Ordbog, således som den er planlagt, vil blive vor hidtil største dialektordbog.

Det udkomne prøvehæfte viser, at man efter moderne mønstre medtager kort over en del ords udbredelse, ligesom der gives billeder af forskellige redskaber og andre brugsgenstande, hvilket er meget praktisk, da et billede ofte langt tydeligere end en ordforklaring kan bibringe læseren forståelse af, hvad det drejer sig om.

Som nævnt er professor Skautrup leder af ordbogen. I redaktionen deltager foruden lederen: Professor, dr. phil. Kr. Ringgaard, professor Niels Aage Nielsen, lektor Hans Veirup, amanuensis, cand. mag. Ove Rasmussen, amanuensis, cand. mag. Mette Kunø og cand. phil. Viggo Sørensen. Endvidere er lektor, cand. mag. Allan Karker tilknyttet redaktionsarbejdet.

Ordbogen udgives med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd og Århus Universitets Forskningsfond.

VIBORG LANDSTINGS DOMBØGER

Ved Esbern Jespersen

Landsarkivet i Viborg udsendte i 1965 Landstingets Dombøger 1616, en duplikeret bog på 390 sider, hvoraf de sidste 52 er meget nyttige registre over personnavne, stednavne m. m. Arbejdet med dette værdifulde hjælpemiddel for den historiske forskning, som allerede var planlagt af landsarkivar, nuværende rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, er udført af arkivar Poul Rasmussen.

Bogen omfatter korte sagreferater og ordrette domskonklusioner, og stoffet er velordnet, således at man let finder, hvem der var sagens parter, motiveringen for sagens indankning for landstinget og selve domskonklusionen samt henvisning til den originale domsbog på arkivet. Personnavnene er normaliserede og understregede, så man uden besvær kan overskue en side, mens stednavnene er gengivet ordret (sære former, som dog er normaliserede i registret).

Spørger man om, hvad nytte man kan have af et sådant værk, forekommer det mig, at det må bero på, hvilket mål man stiler imod. Der kan være tale om at efterforske kulturtræk i bred almindelighed, og man må i så fald læse bogen som enhver anden bog for at finde spor af de træk, man søger oplyst.

Men lokalhistorikeren vil måske allerførst søge i det udførlige register efter stednavne i den begrænsede cirkel, som er hans. Jeg finder således Refning i Vinding sogn og derunder en række personnavne, som interesserer mig.

Jeg kigger efter, om der skulle være sager fra min hjemstavn i Sallingland. Det er der. Og jeg får nok at gøre. Jeg finder bynavnet Bostrup i Lyby sogn. Her påstod lensmanden på Skivehus, Christen Thott, at to agre på fæsteren Morten Andersens mark *Krap* er kirkejord, og som sådan indført i kirkebogen for Lyby sogn.

Hvad der interesserer mig, er marknavnet „Krap“. Jeg tjente i min barndom og første ungdom hos Jeppe Mehlsen i Bostrup, og jeg hørte daglig tale om, hvor tåbelig samme Jeppe havde været, da han skilte sig af med „Krop“, det bedste af hans jord, som rigtignok lå bedre for Østergård, for at erhverve et stykke udmark, hede var det, og så fylde de indvundne penge i sin bristefærdige pengepose. Ham om det. Rig blev han. Og hedearealet, *æ fælled*, hjalp jeg med til at kultivere, så det blev lige så givtigt som „Krop“.

Ingen kendte marknavnets betydning, men det var et levende mundsord. Under udskiftningen af Bostrup by i året 1892 finder vi blandt talløse marknavne også „Krop“. Ordet er uden tvivl identisk med det engelske *crop*, som blandt andet kan betyde noget afklippet, afstumpet, høst, afgrøde. Vi bør standse ved den sidstnævnte betydning, og vi indser, at der nok har været god mening i at give et jordstykke dette navn.

Jeg tillader mig at formode, at man på landsarkivet har læst et *o* som et *a*, hvilket er let gjort.

Bynavnet Bostrup behøver ingen forklaring, når man bare erindrer sig, at torpnavne, som dette jo er et af, sædvanligvis har et personnavn som forled, her gammeldansk Bosi.

Sognavnet Lyby synes derimod uudgrundeligt for lægmand, men ikke for filologer, der mener, det går tilbage til en gammeldansk form Liuthaby, i slægt med tysk Leute, som betyder folk, her måske det samme som almue.

Ja, således farer jeg landet rundt med registret som vejleder og får sande opbyggelige associationer.

Men midt i det opbyggelige bliver man konfronteret med heksen Anne Fejekone, som havde taget gaver for hekseri og trolddom. Hun havde fejlet lykken fra en og anden og kunne ride rundt, bagvendt på et nød (ungt hoved).

For resten kunne man helbrede et hoved ved at læse de tre trosartikler ind i dets øre. Nogle hekse var godartede, andre var slemme. Slem var i hvert fald Maren fra Vester Jølby, som gjorde Laurids Villadsens bedste øg sygt, så det døde, blot ved at pirke lidt rundt med en stav.

Vi har nu fået et nyt bind af Viborg Landstings Dombøger: 1617A. Denne bog er på 186 sider, hvoraf de sidste 24 registre. Planen er en smule ændret. Poul Rasmussen har også her foretaget udtogene. Andre medvirkende er tidligere registrator Aase Rosenborg Rasmussen og assistent Sonja Brøndum Christensen.

Jeg skal ikke fordybe mig særlig i bind nummer 2, bare tilføje, at selv om det siges, at bogen dækker Vendsyssel, Thy, Mors og Salling samt Fjends og Nørlyng herreder, så bør man dog alligevel kikke i registret efter stof fra vores område. Vi finder under Ringkøbing amt emner fra Holstebro, Humlum, Strandbjerg, Borbjerg, Kvistrup, Volstrup, Ausumgård, Estvad, Haderup, Sevel, Tim, Velling og Brejning. Om store eller små sager lader jeg her være uomtalt.

Sluttelig bemærker jeg, at det må have været et fantastisk detektivarbejde at stedfæste de enkelte sager ved hjælp af et glosarium som: Andstrop, Folling, Fruer mølle, Hollum, Holm, Lunden, Reffsig, Siøt, Stavshede. Men det allermeste lykkes, forbavsende godt gjort. Storartet register!!

Og så skulle jeg være beskeden og slutte. Jeg gør det ikke, før jeg får røbet, at jeg kender Peder Skriver i Stavshede, jvf. mit arbejde om Bønderne under Krogsdal. Peder Skriver i Stavshede var Nr. Felding sogns fornemste mand.

Og godt var det, at sagen fra Bostrup i Lyby ikke blev afsluttet i første bind. I bind 1617A forfølges sagen om Lyby kirkes agre. Jo de lå i marken *Krop*.

HEDENS PLOVMAND

Troels Saudal

Mellem brune hedebanker går, du bag din plov i tanker: får jeg løn for sliddet
her på min hede, mark og kær? Disse lange arbejds - dage, disse drøje
tag! Medens råbet stadig drage: otte timers dag.

*Digtet i Strandby ved Farsø sommeren 1921 af Niels Hjort Gregersen.
Melodien er komponeret af Troels Saudal, Skave, som foredrog digtet på
sommermødet i Kongenshus Mindepark.*

Mellem brune hedebanker
går du bag din plov i tanker:
Får jeg løn for sliddet her
på min hedemark og kær?
Disse lange arbejdsdage,
disse drøje tag,
medens råbet stadig drage:
Otte timers dag.

Men så retter du på ryggen,
tørre under hatteskyggen,
lader vestens køle vind
svale på din hede kind,
lytter lidt til lærkens sange,
vibens sære lyd,
klapper plagen et par gange,
ser så hjem mod syd.

Nej, mit lod i verdens vrimmel
under Guds den frie himmel
bytter bort jeg ej for guld,
selv om her er sand i muld.
Her er sol og friske vinde,
lærkesang mod sky,
blomst og løv vi også finde
under bakkens ly.

Her jeg fik mit kald og virke,
her jeg fandt en stille kirke,
her jeg byggede mit hjem;
derfor altid frem og frem.
I mit kald, i al min færden
elske, øve flid;
det er løsenet for verden
i vor faldne tid.

År til år du furen vender,
stadig mere du det kender;
her kan også sæden gro,
her er også værd at bo.
I din tunge stræb i sandet,
i din kamp og strid,
er du med at bygge landet
i den nye tid.

Pløje, plante, grøfte, dyrke,
hvem kan måle vel en styrke,
når der lønnes for hvert tag,
når det går til sang hver dag.
– Giv os egne bo og virke
under himlens tag;
giv os egen jord at dyrke
se en fremtids dag.

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt

EGVADS EGNSHISTORISKE SAMLING

(ved Bent Raunkjær, Lyne)

Samlingen er oprettet 1968. I arkivet er der en stor billedsamling, ligesom der er en del skriftligt materiale. Samlingen har lokaler på Tarm Alderdomshjem. Tidligere mejeribestyrer Holck, Adum, har ledelsen af samlingen og søger i samarbejde med Tarm Bibliotek at få system i tingene og få udarbejdet kartotek, så interesserede kan overskue, hvad der findes, og drage nytte deraf.

Samlingen er meget interesseret i at modtage skriftligt materiale af almen interesse såsom gamle foreningsprotokoller og regnskaber fra nuværende såvel som fra tidligere, ophævede foreninger.

Man søger på bånd at fastholde, hvad der sker i nutiden, ligesom ældre mennesker indtaler på bånd oplevelser fra deres liv.

Der skal med tiden udarbejdes kartotek og en lille beskrivelse af alle ejendomme i kommunen.

Man vil desuden ved avisudklip på en let tilgængelig måde søge at bevare, hvad der nu sker på egnen.

Egvads egnhistoriske Samling opfordrer sognets beboere til at være med til at gøre samlingen så værdifuld som muligt og indsende ting af interesse. Man kan henvende sig til samlingens sekretær, bibliotekar Egon Hansen, Tarm, eller mejeribestyrer Holck, Adum.

HERNING MUSEUM

Museumsgade 1 (ved Ulla Thyrring)

Museets nybyggeri skulle efter planerne være afsluttet ved udgangen af 1970, således at man ville kunne åbne udstillingen i det nye udstillingsareal til sommeren 1971, og da sommeren 1971 jo er et rummeligt begreb, lykkedes det at holde, hvad vi havde lovet. Det var med beklagelse, at vi sidste sommer måtte dreje nøglen om til museet, og det er med glæde, vi lukker op for nye og gode forhold. Det bør bemærkes, at landbrugsmuseet fremdeles er lukket, og at nyopstillinger forestår både dér og i trikotagemuseet. Den gamle hovedbygning vil fremover fungere som studiesamlinger.

Arbejdet med at følge byggeriet op, flytningen af kontorer og af dele af samlingen, planlægningen af nyindretninger har ikke levet meget tid til undersøgelser, rent bortset fra at det ville have været næsten umuligt for os at tage imod resultatet af eventuelle undersøgelser. De besigtigelser, der er foretaget i årets løb, vil blive fulgt op af vores arkæolog. En ting, der i høj grad taler til fantasien, er optagelsen af dele af et elgdyrskellet i Knudmosen. Det er nylig kommet tilbage fra Naturhistorisk Museum i Århus, hvor det har været til konservering, og en prøve af mosejorden er i København for at blive pollenanalyseret. Dette skelet fortæller sin egen historie om en engang trærig egn. Det gør ligeledes et fund hos gdr. Tage Sørensen, Søndergaard, Vorgod, af et stort antal nedrammede egepæle, muligvis pilotering for en bygning, som man har brugt det, muligvis rester af et mølleanlæg. Det vil blive nærmere undersøgt.

Lige efter jul indledtes forhandlinger med Esben Donnerborg og Tage Andersen om en undersøgelse og nyopstilling af vores fuglesamling. Den har visse mangler og også visse meget store sjældenheder, og den vil nu blive systematisk opstillet efter den wetmoreske skala og gjort tilgængelig ved hjælp af trykte anvisninger.

Selv om vi har haft lukket, har vi dog holdt udstillinger. Vores vandreudstillinger kører fremdeles hver mandag ud til amtets skoler, og den 16. april 1971 åbnede i Handelsbanken i Herning en udstilling om brændevin, som siden skal udstilles i Handelsbankens filialer andre steder i landet.

Frilandsmuseet er blevet kalket, og træværket malet med dodenkop og kærnemælk. Foldere er under udarbejdelse om Ane Maries hus, om lysestøbning, om kartning og spinning og om folkeminder. En ny plakat er ved at blive lavet, og en udstilling er åbnet i den nye udstillingshal. Sidstnævnte har titlen „Gemme, stille, lægge, putte“ og handler om måder at gemme ting af vejen på, forråd, tekstiler m. v.

I det hele taget skorter det ikke på planer, men måske på mennesker til at udføre dem. Vi er forholdsvis få mennesker på museet, og arbejdsopgaverne er meget store. Nogle ville, hvis de så den gamle samling, således som den nu er pakket sammen, sige, at det var uoverkommeligt. Det vil vi ikke gøre, men vi må tage os tid til at udføre arbejdet med omtanke og ikke mindst med godt humør.

Til genstandssamlingen har vi i det forløbne år modtaget 367 genstande.

Den 1. september 1970 rejste vores kontordame, Lillian Ahlstrand, for at bosætte sig på Sjælland. Lizzie Langsted, der har arbejdet hos os som konservator, ønskede at ophøre pr. 1. april 1970. Den 17. august 1970 tiltrådte Hanne Svenningsen som regnskabsfører og sekretær, og den 1. november 1970 blev mag. art. Lilli Friis ansat som museumsinspektør på 4/7s. basis. Den 1. august 1971 blev en stilling ved museet som museumsinspektør med arkæologi som speciale opslået ledig.

DET LOKALHISTORISKE ARKIV I HERNING

Brændgårdsvej 2 (ved C. E. Bundesen)

I året 1970-71 er arkivets billedsamling vokset støt og stærkt, dels ved en i 1970 gennemført fotografering af Hernings byområde (ca. 600 billeder), dels ved en i 1971 fortsat fotografering af den tidligere Snebjerg kommune. Hertil kommer erhvervelsen af en kopi af en spillefilm fra Herning-egnens brunkulsløjer i 1940'erne samt af en i foråret 1971 opbygget billedsamling fra Arnborg.

Båndoptagelser af samtaler med ældre mennesker fra egnen er fortsat i et omfang af ca. 200 timer.

En personalhistorisk samling samt en fortegnelse over egnens foreninger, deres ledere og arkivalier er under udarbejdelse af arkivets medarbejdere.

Arkivet er i løbet af foråret 1971 flyttet ind i tre rummelige lokaler i Herning Centralbiblioteks østfløj, hvorved arkivets materialsamlinger er blevet gjort tilgængelige for interesserede. Den officielle åbning fandt sted den 15. juni. Siden da og indtil den 15. august har arkivet haft mere end tusinde besøgende.

SLÆGTSHISTORISK FORENING, HERNING

(ved Jørgen Østergaard)

Slægtshistorisk Forening, Herning, som nu virker på andet år, kan glæde sig over fortsat stigende interesse. Medlemstallet blev i løbet af det første år fordoblet til godt et halvt hundrede, hvoraf nogle kører over 50 km for frost at deltage i arrangementerne. Interessen var også så stor, at der blev holdt møder sommeren igennem, dog uden fremmede talere; medlemmerne mødtes for at udveksle erfaringer og drøfte problemer. På et år havde foreningens arrangementer ca. 525 deltagere, hvortil kommer, at en række aftener med lokalhistoriske emner, som FOF i Herning sidste vinter holdt på foranledning af Slægtshistorisk Forening, havde over 200 deltagere.

Foruden mødevirksomheden har Slægtshistorisk Forening begyndt opbygning af et emnekartotek på sogne- og slægtsnavne som et kontakttorgan for medlemmer, der arbejder med samme stof. Der samarbejdes med tilsvarende kartoteker i de slægtshistoriske foreninger i Århus, Randers og Odense, de to sidste stiftet det sidste år.

Til cirkulation blandt medlemmerne er foreløbig lavet mapper med til nu ca. 1.500 udklip om lokal- og slægtshistoriske emner, anmeldelser af litteratur herom m. m. Med anledning i folketællingen fremstilledes en faksimile (samt en duplikret „oversættelse“) af den første folketælling for Herning sogn 1787 – den fyldte otte sider. Den kan stadig fås.

Slægtshistorisk Forening har søgt om og er optaget i Herning-egnens kulturelle Samråd, som velvilligt har ydet økonomisk støtte til arbejdet.

I slutningen af august begyndte den nye sæson med en vellykket udflugt til Frederiks kirke og Kongenshus, hvor overlærer Valdemar Andersen, tidligere Bække, fortalte interessant om den jyske hedekolonisation for godt 200 år siden. Et emne, han sidste efterår udgav en fortræffelig, men desværre meget hurtigt udsolgt bog om. Turen havde ca. 85 deltagere, bl. a. en halv snes fra Fyn og lige så mange fra Århus- og Randers-foreningen.

I september fortalte genealog Gert Roesen, Viborg, om slægtsforskning og viste en stor serie lysbilleder i tilknytning hertil. Ved oktobermødet fortalte arkivar Holger Bladt fra udvandrersarkivet i Ålborg om dette arkiv og om at finde slægt i udlandet samt om et besøg i Utah, hvor mormoneme driver en slægtsforskningsvirksomhed af fantastiske dimensioner. I november talte arkivar Hans H. Worsøe, Viborg, om Landsarkivet for Sønderjylland og om at forske slægt i Sønderjylland.

Ved decembermødet taler amanuensis cand. mag. Ole Degn, Århus Universitet, om Erhvervsarkivet i Århus og dets store samlinger, ikke mindst Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs store arkiv, der bl. a. rummer navne på ca. 10.000, der i løbet af godt 200 år er præmieret af selskabet.

I forbindelse med generalforsamlingen i januar vil pastor emeritus V. Nørlund Christensen, Hornslet, fortælle om slægter i Vorgod og Videbæk; i februar taler oberstløjtnant P. P. Schroeder, Viborg, om forskning af militære slægter og om Hærens Arkiv; i marts er foredragsholderen arkivar Paul G. Ørberg, Viborg, der især beskæftiger sig med købstadens befolkning. I april vil formanden for Slægts-historisk Forening, Odense, fru Lise Lund, fortælle om Landsarkivet for Fyn og om at arrangere slægtsstævner og udgive slægtsbøger. Tredie mandag hver måned er fast mødedag.

Endelig har rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, som ikke nåede at afse tid sidste år, fornyet sit løfte og vil komme i vinter for at tale, hvis det er ham muligt.

I lighed med i fjor holder FOF i Herning på foranledning af Slægts-historisk Forening en foredragsrække på syv aftener under titlen *Vor egen*. Heri vil professor Peter Skautrup, Århus, tale om egnens mål og dialekt, konsul Eli Jepsen, Herning, om egnens forhistorie, højskolelærer Hans P. Pedersen, Herning, om egnens herregårde, fabrikant Laur. Knudsen, Herning, om udviklingen fra husflid til industri, museumsinspektør Ulla Thyrring, Herning, om almueliv på egnen, pastor Balle Christensen, Herning, om Hammerum herred i litteraturen, og stadsingeniør R. Bækgaard, Herning, om Herning storkommunes fremtid.

HOLSTEBRO MUSEUM

(ved E. Godtfred Pedersen)

Udadtil har museet i årets løb vist sit ansigt ved tre arrangementer. Ved generalforsamlingen i april holdt mag. art. fru Ulla Thyrring, Herning, foredrag om jdepotteindustrien, og i tilknytning hertil viste hun H. P. Hansens ca. 40-årige film om jdepottefremstilling på Heming-egnen.

Vort efterårsarrangement bestod – traditionen tro – af lysbilledforedrag af professor, dr. phil. C. J. Becker, København, der redegjorde for resultaterne af sine udgravninger i Vestjylland i de senere år. Begge møderne var særdeles velbesøgt, og den store spørgelyst i forbindelse med foredragene vidnede om en levende interesse for emnerne.

Som noget nyt holdt vi to søndage i september omvisninger på museet med Torben Skov som cicerone. Tilslutningen var en overgang nærmest overvældende, idet alle rummene i museet var overfyldt. Mange havde medbragt ting og sager til nærmere bestemmelse, og det lykkedes at identificere næsten alle de mange – ofte sælsomme – genstande.

Tredje årgang af museets årsskrift indeholder bl. a. artikler af amanuensis ved Århus Universitet Søren H. Andersen, Torben Skov og Bent T. Holm.

Søren H. Andersens artikel er hans hidtil utrykte guldmedaljeafhandling om Gudenå-kulturen, og Torben Skov skriver om *Den høje sorte hat* (damehatten) i Vestjylland. – I parentes være det sagt, at vi ikke selv ejer en sådan. Hvis en af Hardsyssels Årbogs læsere skulle have en liggende i sine gemmer, vil vi være meget taknemlige for at modtage besked derom – .

I sin artikel redegør Bent T. Holm om Holstebro byvåbens udvikling fra middelalderen til det bymærke, vi i dag kender i Poul Cederdorffs' streg.

I den arkæologiske beretning fortæller Gunnar Hallum om de mest interessante undersøgelser, vi i årets løb har gjort. Fundene fra disse undersøgelser spænder over tidsrummet yngre stenalder (bo-plads i nærheden af Helleå) til vikingetid (klæbersten fra Borbjerg, importeret fra Norge omkring år 1000).

I årets løb er museets samlinger blevet forøget ved gaver fra forskellig side. Da museets samlinger stadig vokser, og mangt og meget er af stor kulturhistorisk og handelsmæssig værdi, ansøgte vi i kulturministeriet om tilskud til installering af tyverialarmanlæg. Vi havde den glæde, at vor ansøgning blev imødekommet, og midt i maj var anlægget installeret.

HOLSTEBRO BYHISTORISKE ARKIV

(ved Bent Torben Holm)

1970 var et mærkeår for Holstebro byhistoriske Arkiv, da det den 27. august 1960 for første gang blev betegnet som sådan. Det var i forbindelse med en takkeskrivelse til en borger, der havde overladt arkivet aktykker til en artikelseerie, som B. T. Holm var i gang med. Dette lille uofficielle jubilæum blev forbigået, da det dengang ikke var godkendt med tilskud m. v.

Af de mange afleveringer og gaver, der i årets løb er foræret til arkivet, er det her vanskeligt at fremhæve nogle for andre.

Arkivet har i det forløbne år haft besøg fra andre byhistoriske arkiver, ligesom formanden har aflagt genvisitter. Gennem det frugtbare samarbejde med sammenslutningen af byhistoriske arkiver har der været en rig udveksling af arkivalier og fotografier, postkort m. v., således modtog arkivet her bl. a. en samling fotografier på 150 stk. fra det byhistoriske arkiv i Esbjerg. Det var ene ukendte fotografier af omegnen ved Holstebro.

I denne lille omtale af arkivet må vi ikke glemme den så godt som daglige lokale aflevering, og jeg vil da her rette en tak til alle, der har været med til at øge arkivets samlinger.

For at holde den lokalhistoriske interesse i ånde, er der ligesom de tidligere år skrevet en række lokalhistoriske artikler i byens dagblade om Holstebro og omegn i de gode gamle dage.

I museets årsskrift har man fra arkivets side belyst byens våben i en artikel.

At der stadig er stor interesse for lokalhistorie, så man på den store byggeudstilling i Holstebro-Hallen, hvor Holstebro kommune sammen med arkivet havde en stand, der belyste Holstebro i går, i dag og i morgen; standen var under den 10 dage lange udstilling meget besøgt.

I mange tilfælde har arkivet bistået med skriftlige oplysninger og udlån, ligesom den daglige oplysningstjeneste flittigt har været brugt. Endelig har arkivet bistået med oplysninger i tilfælde af fire 100-års jubilæer.

DRAGON- OG FRIHEDSMUSEET, HOLSTEBRO

(ved Aa. Koch-Jensen)

I museets regnskabsår fra 1/1 1970 til 31/12 1970 havde museet et besøgstal på 1921 betalende gæster, hvortil kommer det betydelige antal gæster, der er medlemmer af foreningen „Dragonmuseets Venner“, som mod forevisning af medlemskort har fri adgang. Det skønnes allerede nu, at besøgstallet i 1971 vil nå samme højde som i 1970. Denne stigning i besøgstallet i forhold til tidligere år må tillægges den større kontakt, der har været med skoler i Ringkøbing amt.

Museets forskellige samlinger udbygges fortsat, især våbensamling og bogsamling er vokset i indeværende år.

Dragon- og Frihedsmuseet har fortsat kustomde- og åbningstid således: Tirsdag, torsdag, lørdag og søndag kl. 14-16. Museet er endvidere åbent efter aftale.

LEMVIGEGNENS HISTORISKE ARKIV

(ved Kirsten Frederiksen)

I bibliotekets kælder blev der i december 1970 indrettet et lokale, hvor Lemvigegnens historiske arkiv har fået til huse. Arkivet passes af fhv. overbibliotekar Ketty Lorentzen, og der er foretaget et stort registreringsarbejde og katalogisering af de mange arkivalier, som arkivet besidder.

Det er tanken her at registrere og opbevare ting af lokalhistorisk interesse, f. eks. fotografier, slægtsoptegnelser, skudsmålboøger, gamle skøder, foreningsprotokoller, ophævede foreninger og institutioners papirer, og alle, der måtte være i besiddelse af ting af lokalhistorisk interesse, kan aflevere materialet på biblioteket.

LEMVIG MUSEUM

(ved sekretæren, fuldm. Børge Præstholm)

Arbejdet i museet har i periodens løb foregået som foregående år. Besøgstallet har været noget større end tidligere, hvilket i det væsentlige skyldes stigende turisttal.

Udgivelsen af Søndergaard Jacobsens bog, „Lemvig Købstads Historie, vises fortsat god interesse, og salget går godt, og her kan forventes et godt økonomisk resultat.

Restaureringsarbejdet i Aa Mølle, foretaget af folk fra Nationalmuseet, fortsættes stadig. I årets løb har man foretaget nødtørftige reparationer på bygninger, og møllens „indmad“ har været taget ud og er nu blevet trykimprægneret.

Den gamle ro-redningsbåd med tilbehør fra redningsstation „Flyvholm“ har museet nu endelig fået løfte om, idet redningsbestyrer Aaskov Petersen i skrivelse af 13. juli d. a. meddeler, at forsvarsministeriet har tilkendegivet, at ovennævnte ro-redningsbåd med tilbehør overdrages Lemvig Museum. Samtidig meddeles det, at båden må blive stående i redningshuset, indtil museet kan få denne anbragt under tryk og passende forhold. Det bliver således en af de store opgaver for museets bestyrelse i den kommende tid at få dette spørgsmål løst, så båden på museet kan indgå som et betydeligt led i den ret omfattende samling vedrørende redningsvæsenet.

På det arkæologiske område har kun været et par ting, hvor museet var indblandet, og undersøgelser herfra er endnu ikke tilendebragt.

Man arbejder med planer om at få installeret centralvarme i den del af „Vesterhus“, hvor kustoden har bolig, og derefter vil alle lokaliteterne i museet være opvarmet med centralvarme.

RINGKØBING MUSEUM

(ved Knud Dalgaard-Knudsen)

I 1970-71 er i museets bestyrelse indtrådt amtsrådsmedlem Torp Pedersen i stedet for Erik Toft. Den længe planlagte tilbygning til museet kom ikke i gang, men planerne fremmes stadig, således at påbegyndelsen nu med nogen sikkerhed lader sig vente i 1971-72.

Museet har igen modtaget en lang række genstande, der er indgået i samlingerne. Arbejdet i mårken har indskrænket sig til enkelte foreløbige undersøgelser.

Museet ser meget hen til tilbygningens tilendebringelse, idet pladsproblemerne efterhånden er så store, at yderligere arbejde med udstillingerne stort set ikke kan lade sig gøre.

OM VINDERUP SAMLERFORENING

Af H. Holm

„I 1945 var staldbygningen ved missionshuset i Nautrup tilholdssted for tre arbejdsmænd, der var beskæftiget i en grusgrav i nærheden. Her spiste de deres medbragte mad i dårligt vejr. Arbejdsmændene fandt under grusgravningen et sæt stigbøjler og en økse. Alt meget rustent. De tog tingene med til staldbygningen som værende kuriositeter og lagde dem i en af krybberne. En mand fra byen skulle købe en stor sten. Ham viste arbejdsmændene de rustne genstande til. Men efter at han havde sagt, at de ikke var noget værd, var der ingen, der mere beskæftigede sig med de rustne sager. Staldbygningen har ikke været anvendt siden da, men man har ryddet ud i stalden, og økse og stigbøjler er væk. Det er muligt, at de ligger i jorden et sted lige udenfor, nede under græsset.

Gunnar Hallum så tingene i 1945. Selv om han da kun var en halvvoksen dreng, er han sikker på, at tingene stammer fra vikingetid“.

Denne kortfattede beretning er essensen af de fakta, der kan samles, når man har tålmodighed til at finde ud af, hvem der gravede i grusgraven i Nautrup i 1945, deres nuværende adresse, og så tale med dem alle.

Det gør folk fra Samlerforeningen i Vinderup.

Museernes rammer bestemmer omfanget af det samarbejde, det vil være muligt at etablere med interesserede landmænd og amatørarkæologer. Nationalmuseet rykker ud til de store, specielle opgaver, men i det daglige arbejde i et museumsområde er det lokale museums status og ledelse afgørende for, om befolkningens interesse får levevilkår.

Museet som institution kan ofte virke stift i sin organisation, og man mærker en tendens til isolation på et videnskabeligt plan, hvorfra nedstigning finder sted, når det er absolut nødvendigt. Det at kalde folk til sig er noget nyt i museumslivet, for arkæologerne siger generelt: „Der skal ikke tales for meget om oldsager, så begynder folk bare at grave. Jo mindre omtale, jo bedre“ – og de mener det!

Imidlertid lever vi i et samfund i oprud. Flytning fra land til by betyder ofte deling af land-

mandens bo, meget smides væk, oldsager og gamle ting rykkes bort fra samfundet. Det sker hele tiden. Samtidig gør dybpløjning og grubning indhug i oldtidsmindesmærkerne. Men denne jordbehandling bringer også nye ting frem.

Det er sket for andre. Dog for mig var det et arkæologisk hverdagsventyr at flytte til gården Djelbæk i Ryde – ved Helleåen, nær overgangen over dalen ved Store Ryde vandmølle. Den forrige ejer af Djelbæk havde vel et trofæ fra stenalderen, men det fandt han nær Gylling i Hads herred. På Djelbæk havde han intet fundet. I Therkel Mathiasens „Studier over Vestjyllands oldtidsbebyggelse“ kunne jeg se, at Nationalmuseet fra konsulent Overgaard måtte have en mikrolit, fundet på Djelbæks jord. Dybpløjningen bragte nu mere for dagen. Antallet af fundne mikroliter er steget til 100, heraf 30 tværpile. Der er fundet skiveskrabere, spånskrabere, flækkeskrabere, knive, bor og stikler, flækkeblokke og slebne sager, over 100 af hver slags. Et fund af potteskår fra Troldebjergtid sikrede forhistorisk museum i Århus sig. Det var tre tragtbægre, som skal indgå der til studiet af perioden. Men jævnligt dukker andre ornamenterede skår op af sandmulden fra yngre stenalder til romersk jernalder.

Postbudet, Johan Marx, Sahl, fortalte mig om andre fund, han havde set og hørt om, og foreslog at danne en samlereforening. Så vi prøvede at sætte en annonce i Vinderup Avis, hvor vi indkaldte til møde. Der kom virkelig nogen, og det første møde førte flere med sig. Den første torsdag i hver måned. Møderne fandt sted rundt i hjemmene omkring en kop kaffe. Medlemsskaren voksede støt, og med en snes medlemmer, der alle vidste om fund andre steder, begyndte de store hvide pletter på Therkel Mathiasens kort i Ryde, Sahl og Ejning sogne at få liv. Ja, der er faktisk oldsager overalt. Vi lærte hinanden at kende i sommeren 69, og vi vedtog formålsparagraffen ved en stiftende generalforsamling den 9. oktober 1969.

Vinderup Samlerforenings formål er:

- a) at virke for kendskabet til vor egne historie og natur dels ved indsamling og bevaring af ting m. m. og dels ved at registrere samlinger eller enkelte genstande i privat besiddelse på egen for ved udstilling og fremvisning, også ved billedgengivelse, at øge kendskabet til vor egen.
- b) at arbejde for en gæstinstitution til væretagelse af disse interesser for at undgå aflevering til fjernliggende institutioner, når dette måtte være nødvendigt.
- c) at sikre så vidt muligt den private adkomst til at opbevare de omhandlede effekter.

Efter denne generalforsamling havde vi i 1969 endnu et møde i november, hvor vi stiftede bekendskab med to af medlemmernes plan om at fremstille et plastisk kort over Vinderup kommune, som i flademål bliver et par kvadrater stort. Herpå ønskes oldtidsveje og oldtidsbebyggelse angivet. Projektet er nu delvis fuldført. Jens Vestergaard præsenterede sine fine økser, hvoraf Valby-øksen antyder mulighed for forekomsten af stendyngegrave i Ryde. I sit værksted havde Vestergaard desuden fundet brudstykker fra en 50 cm lang slibestav, der er gravet op under dræning for år tilbage. Den er formentlig fra vikingetiden. Færkrog medbragte en tyknakket, råt tilhugget flintøkse med slebet æg, fundet i Bjerggårds mose i 1944 under tørvegravning, 26 cm lang, fra enkeltgravstid.

Den strenge vinter lagde en dæmper på aktiviteten i de følgende måneder. Vi havde held til at få et potteskår, vi udleverede til Viborg Stiftsmuseum, tilbage. Det er med Oder-ornamentik, typisk for sen vikingetid, og er fundet af Johan Marx' søn. I følgebrevet fra Viborg museum bliver Marx udnævnt til potteskårets „rette ejermand“. Uden at lægge ekstra meget i betegnelsen kan vi heri se en bekræftelse på, at det er muligt at opnå en vis officiel anerkendelse af berettigelsen af, at finderens er tingenes vogter.

Under ledelse af Gunnar Hallum blev der foretaget en udgravning af affaldsgruber fra jernalderen hos Laust Mølgaard i Svenstrup. Her hjalp adskillige medlemmer med gravningen. Jernalderbebyggelsen her, der strækker sig helt op til germansk jernalder, er hidtil ukendt. Hallums beretning om fundene har cirkuleret blandt medlemmerne.

Andre medlemmer var med i Herrup ved udgravning af den enkeltgrav, hvor det første spor af skaft til en enkeltgravsstridsøkse blev fundet. Under rekognoscering konstateredes jernalderpotteskår på en mark nær Sahl, hvor en prøvegravning i stedet for boplads bragte nogle sjældne ravperler for dagen. Torben Skov har ønsket at fortælle herom i Holstebro Museums årsskrift. Ingvar Jensen i Ryde fandt i kommuneplantagen et røvehul, og røven var sandelig i sin tid amatørarkæolog. I hvert fald havde den fremdraget potteskår af et svajet bæger fra enkeltgravstiden, smukt ornamentet.

Hjemmemøderne blev genoptaget i 1970, og ind imellem var vi dels til Historisk Samfundets møde på Vinderup Hotel, hvor vi hørte om bebyggelsen i Vestjylland – med besøg på Hjerl Hede, og dels afagde vi aftenbesøg på museet i Holstebro, hvor det at være kendt med alle de besøgende gjorde besøget meget levende. Museumsforeningens formand, lærer Pedersen, var så venlig at opfordre os til at indbyde andre foreninger til aftenbesøg!

I juli havde vi havemøde, hvor Svenstrup jernalder-potteskårene blev vist frem. I august var der også en fælles strandtur, hvorunder der blev gjort mange gode fund.

En formular, der skulle hedde *Indberetning til Samlerforeningen*, er under trykning. Den skal bruges til at notere, hvad folk har, menes at have, eller som folk fortæller, at nogen har. Det er dog

ikke meningen at lave et hemmeligt kartotek og registrere folks ejendom i al almindelighed. Vi har eksperimenteret med farvefoto-grafering af oldsager o. a. og skulle gerne samtidig have den tilhørende relevante tekst. Vi ønsker at lave et dias-museum, som kan være foreningens arkiv og kommunens private museumsfortegnelse.

Hos Hallum traf foreningens medlemmer i september Torben Skov, og det blev klart, at Vinderup kommune, hvad kulthuse angår, er foran, selv om resultaterne af gravningerne ender i København. Stendynge-gravenes indhold befinder sig jo også dér. På begge områder er fundene i Vinderup enestående.

Et par af bestyrelsens medlemmer har været i Oddense, hvor vi besøgte 4 kælderrum i alderdomshjemmet, der er stillet til rådighed til opbevaring af en mængde gamle ting. Dér har man forsøgt at starte et museum, men man siger, at der savnes bred interesse for sagen. I den situation vil samlerforeningen nødig komme. Vi mener imidlertid, at der bør skabes mulighed for, at folk i Vinderup storkommune kan aflevere ting til et kommunalt magasin, så der er større chancer for, at folk føler trang til at skænke ting til offentlig eje.

Der er i Vinderup Samlerforening indledt et samarbejde om den fælles interesse for det nærmeste områdes historie og tradition. Foreningen har kunnet trække på gdr. Gunnar Hallums store viden og erfaring og glæder sig også til at byde Torben Skov velkommen til egnen, men foreningens fremtid og dens mulighed for at realisere den lokale opgave afhænger af interessen i Vinderup kommune selv.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Foreningsmeddelelser 1971

Årsmødet i Skjern søndag den 28. februar 1971 havde samlet ca. 125 deltagere. Formanden, amtmænd A. Bach, aflagde beretningen.

Beretningen omtalte først ganske kort de i 1970 afholdte møder. Sommermødet i Vinderup har fået et lille efterspil, idet Kaj Gottlobs foredrag, „Om grim og smuk bebyggelse i det vestjyske landskab“, er blevet meget fint omtalt i Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreningers medlemsblad, „Lokalhistorisk Kontakt“, under overskriften „Historien bliver farlig“.

Under omtalen af „Hardsyssels Årbog 1970“, som havde fået pæne omtaler i dagspressen – i Ringkøbing Amts Dagblad“ endda i tre ret store anmeldelser – kom amtmænd A. Bach ind på vort forhold til pressen. Historisk Samfund vil gerne stå i et godt forhold til pressen, da det er en af de veje, vi har til den brede kontakt med amtet. Vi ser gerne, at dagspressen beskæftiger sig med Historisk Samfund og det arbejde, som Historisk Samfund står for.

Amtets museer og lokalhistoriske arkiver har siden 1967 haft adgang til at indsende og få optaget kortfattede årsberetninger i „Hardsyssels Årbog“; beklageligvis er der enkelte, som ikke benytter sig af tilbudet. Da vi ved, at der rundt om i amtet eksisterer foreninger, som på en eller anden måde har et forhold til lokalhistorien – egnhistoriske foreninger, slægtshistoriske foreninger og lignende – og da vi gerne også vil have kontakt med disse foreninger, blandt andet ved at bringe årlige beretninger om deres arbejde, så opfordrer vi hermed alle disse foreninger til at kontakte Historisk Samfund.

Historisk Samfund fik 104 nye medlemmer i 1970. En tak blev rettet til alle, som har gjort en indsats for at skaffe nye medlemmer, og alle medlemmer opfordredes til atter at gøre en indsats. Den hvervefolder med indmeldelsesblanket, som også følger med denne årbog, er beregnet til dette formål. Har man lyst til at gøre et forsøg på at skaffe medlemmer til Historisk Samfund, så kontakt venligst sekretæren, som kan sende Dem de hvervefoldere, De mener at have brug for. Det samlede medlemstal ligger i dag på 1.256.

Historisk Samfund lever af tilskud fra stat, amt, kommuner og pengeinstitutter. Disse tilskud er livsnødvendige; uden dem kan vi ikke klare de opgaver, som Historisk Samfund har påtaget sig. Pr. 1. april 1970 blev amtets administrative inddeling ændret; vi fik storkommuner, og vi har sendt vore ansøgninger om tilskud til storkommunerne i håb om, at storkommunerne vil yde os et tilskud, som fuldt ud dækker, hvad samme områdes kommuner gav os i tilskud for kommunesammenlægningen. Et beløb på 2 øre pr. indbygger blev nævnt som et udmærket beregningsgrundlag.

Medlemskontingentet, for hvilket man blandt andet modtager „Hardsyssels Årbog“, er for tiden 15,00 kr. om året. Med tilslutning fra generalforsamlingen blev det forhøjet til 20,00 kr. fra og med årbog 1972. Men selv med denne forhøjelse dækker kontingentet ikke udgifterne i forbindelse med årbogen.

Historisk Samfund blev på Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreningers årsmøde repræsenteret af lektor Gunnar Sandfeld.

Kassereren, bogtrykker Gadgaard Nielsen, aflagde regnskabet for 1970. Regnskabet og en fortegnelse over tilskudsgivende kommuner og pengeinstitutter findes bag i denne årbog.

Spørgsmålet om årsmødets flytning var sat på dagsordenen, men da vejforholdene var bedre denne gang end sidste år, endes man om at bevare årsmødet den sidste søndag i februar.

Til styrelsen genvalgte landsretssagfører N. C. Skouvig, bogtrykker Gadgaard Nielsen og seminarielektor C. W. Lebahn.

Efter generalforsamlingen holdt arkivar Hans H. Worsøe et livligt og inspirerende foredrag om „Slægtsforskningens mål og midler“ med gennemgang af anetavler, stamtavler og efterslægtstavler. Her var gode råd og iciterende puf til dem, der gerne vil i gang med at efterforske deres slægt.

Sommermødet i Kongenshus Mindepark søndag den 13. juni 1971 havde samlet ca. 110 deltagere. Museumsinspektør Ole Højrup fortalte „Om hedens udnyttelse“. Lyngens mange forskellige anvendelsesmuligheder blev belyst i dette foredrag, som støttede sig til de indberetninger, som Nationalmuseet i sin tid har indsamlet fra gamle vestjyske hedebeder.

Efter fælleskaffeordet gav Hedeselskabets gamle direktør, Hans Basse, en fornøjelig skildring af baggrunden for og opbygningen af Kongenshus Mindepark. Mødet sluttede med en rundtur i Mindeparken.

Næste årsmøde afholdes i Hvide Sande søndag den 27. februar 1972. Civilingeniør Folmer Hofdahl vil fortælle noget om vandbygningsvæsenet og den jyske vestkyst. Mødet vil finde sted på Sømandshjemmet. Nærmere program vil blive bekendtgjort i dagspressen.

Hardsyssels Årbog. Bind 65 foreligger hermed som anden række, bind 5. I beretningen på ovennævnte årsmøde nævnte amtmand A. Bach, at Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger har foretaget en undersøgelse over hvilke emneområder, de amthistoriske årbøger dækker, og hvilke, der stadig ikke er skrevet noget videre om. Undersøgelsen efterlyser stof om følgende emner: Arbejdsforhold, fiskeri, handel, militærhistorie, mønter, naturhistorie, navneskik, administrationshistorie, håndværk, byhistorie, skovhistorie, jagt, sport, forsamlings- og missionshusene, havne, jernbaner, andelsbevægelsen, landboforeninger. Skulle De ligge inde med stof af denne art, så er De velkomne til at kontakte årbogens redaktion: lektor Gunnar Sandfeld, Hjernvej 39, 7600 Struer.

(Husk: Også hvad der skete i går, er historie og vil være glemt om få år, hvis det ikke skrives ned).

Forfatterhonoraret er 15,00 kr. pr. årbogside + 25 særtryk af artiklen.

Ældre årgange kan, så længe oplag haves, fås ved henvendelse til sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, Centralbiblioteket, 7500 Holstebro. Prisen er for medlemmer 5,00 kr. pr. årgang af 1. række (hvoraf endnu følgende årgange kan leveres: 1924, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1942, 1943, 1953, 1954, 1955, 1957, 1958) og 10,00 kr. pr. årgang af 2. række (hvoraf endnu følgende årgange kan leveres: 1967, 1969, 1970).

Poul Mathias Nødskov's „Beskrivelse af Thimgård og Thim sogn“ (1787), som blev genoptrykt i *Hardsyssels Årbog* 1968 med kommentarer af A. Kaae, kan stadig fås i særtryk. Prisen er 12,00 kr.

Byttecentralen, A. G. Madsens Boghandel, Storegade 7, 6880 Tarm, har haft en del startvanskeligheder, men vi håber stadig, den vil blive til glæde for vore medlemmer. Kontakt byttecentralen, hvis De vil sælge eller bytte eller købe ældre, udsolgte årgange af „Hardsyssels Årbog“. Byttecentralen kan tilbyde: Årgang 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 60.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt optager alle interesserede som medlem. Det årlige medlemskontingent er 15,00 kr. (20,00 kr. fra og med årbog 1972). Kontingentet bedes betalt straks ved bogens modtagelse – skal De rykkes for betalingen, skal vi bruge penge, som vi hellere vil bruge til at gøre årbogen bedre for.

Indmeldelse kan ske hos samtlige styrelsesmedlemmer eller også ved skriftlig henvendelse (med oplysning om navn, stilling og adresse) til sekretæren. De i årbogen indlagte indmeldelsesblanketter kan bruges.

Udmeldelse bedes meddelt sekretæren. Eventuelt ikke betalt årbog bedes ved udmeldelse returneret til Historisk Samfunds sekretær eller kasserer.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amts styrelse:

Amtmand A. Bach, Rindumgård, 6950 Ringkøbing.

Indvalgt 1966, formand fra 1967.

Bibliotekar Kr. Bjerregård, Centralbiblioteket, 7500 Holstebro.

Indvalgt 1963, sekretær fra 1966.

Bogtrykker Gadgaard Nielsen, Vasen 3-5, 7620 Lemvig.

Indvalgt 1950, kasserer fra 1966.

Konsul Eli Jepsen, Rugvænget 19, 7400 Herning.

Indvalgt 1962.

Seminarielæktor C. W. Lebahn, Nissum Seminarieby, 7620 Lemvig.

Indvalgt 1968, medlem af redaktionen fra 1968.

Fru Rigmor Lillelund, Nygård, Naur, 7500 Holstebro.

Indvalgt 1967, medlem af redaktionen fra 1967.

Gårdejer Bent Raunkjær, Tingbækgård, Lyne, 6880 Tarm.

Indvalgt 1966.

Lektor Gunnar Sandfeld, Hjernvej 39, 7600 Struer.

Indvalgt 1967, årbogens redaktør fra 1968.

Landstretssagfører N. C. Skouvig, Østerbrogade 26, 7500 Holstebro.

Indvalgt 1951, næstformand fra 1967.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt takker Ringkøbing Amt, amtets kommuner og de pengeinstitutter, som ved tilskud har muliggjort Samfundets arbejde. En speciel tak skal i år rettes til Hammer Herreds Spare- og Lånekasses Jubilæumsfond, som med et tilskud på 17.000 kr. sikrede udgivelsen af Alfred Kaae's bog om „Fæster og husbonde i Hammer herred 1689-1751“, som alle vore medlemmer får tilsendt sammen med årbogen.

Med venlig hilsen
Styrelsen

REGISTER

omfattende personnavne (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede.

Administrativ inddeling 5–22 (med kort)

Anmeldelser:

J. Søndergaard Jacobsen: Om slægt og egne oplevelser 103–105

Jysk Ordbog 106–107

Viborg Landstings Dombøger 107–109

Arkiver:

Holstebro byhistoriske Arkiv 114

Lemvigegnens historiske Arkiv 114

Det lokalhistoriske Arkiv i Herning 112

Barnemord 81–82

Christensdatter, Kirsten (Hovgård) 81–82

Christensen, I. C. (konseilspræsident) 87

Damgaard, Ludvig (trikotagefabrikant) 45

Dragon- og Frihedsmuseet, Holstebro 114

Egnshistoriske samlinger:

Egvads egnhistoriske Samling 111

Vindrup Samlerforening 115–117

Eskildsen, Niels (lærer i Mejlbj) 86–87

Forbrydelser. Barnemord 81–82

Hammerum herred. Tekstilindustri 34–48 (illustreret)

Havne. Thyborøn havn 70–71, B 72

„Hedens plovmand“ 110

Herning Museum 111–112

„Den himmelske Herredag“ 23–31 (faksimile 25–26)

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 118–119

Holbech, Ottho Jensen (hører i Holstebro Latinskole) 78, 80

Holstebro. Skolevæsen 77–80

Holstebro byhistoriske Arkiv 114

Holstebro Museum 113

Husflid 87–88

Høfder 64–70, B 66, B 68, B 69, B 70

Ilskov 92–93

Jacobsen, Augustinus (Vorgod) 84–85

Jacobsen, Jesper Søndergaard (lærer i Nr. Nisum) 73–75, 103–105, B 73

Japan. Missionsarbejde 55–62

Jensen, Jørgen (Glimming) 77–80

Jensen, Peder Chr. (post i Stadil) 86

Jensen Holbech, Ottho (hører i Holstebro Latinskole) 78, 80

Jeppesen, Jens (seminarieforstander, Staby

Vinterlærerseminarium) 53–54

Kjæltringer 82–85

Kommunalreformkommissionen 6–22

Kommuneinddeling 5–22 (med kort)

Kysterrosion 63–72

Kystsikring 62–72

Larsen, Thøger (digteren) 23–31

Latinskoler. Holstebro 77–80

Lemvig Museum 114–115

Lemvigegnens historiske Arkiv 114

Det lokalhistoriske Arkiv i Herning 112

Mejrup. Skolevæsen 77–80

Missionsarbejde. Japan 55–62

Museer:

Dragon- og Frihedsmuseet, Holstebro 114

Herning Museum 111–112

Holstebro Museum 113

Lemvig Museum 114–115

Ringkøbing Museum 115

Natmandsfolk 82–85

Nielsen, Martin (overpakmester, Holstebro) 89–92

- Postvæsen 90-92
- Rakkere 82-85
- Ravn, Albert (præst i Skåne) 23-31
- Ringkøbing amt. Administrativ inddeling 5-22
(med kort)
- Ringkøbing amt. Litteratur 95-101
- Ringkøbing amtskommune 5-22
- Ringkøbing Museum 115
- Skolevæsen. Holstebro 77-80
- Skolevæsen. Mejrup 77-80
- Skøjere 82-85
- Slægtshistorisk Forening, Herning 112-113
- Staby Vinterlærerseminarium 53-54
- Stadil 86-89
- Søndergaard Jacobsen, Jesper (lærer i Nr. Nis-
sum) 73-75, 103-105, B 73
- Sørensen, Peder (hører i Holstebro Latinskole)
77-80
- Tatere 82-85
- Tekstilindustri 34-48 (illustreret)
- Thyborøn havn 70-71, B 72
- Thygesen, Christen (Hovgård) 81-82
- Thøgersen Winther, Jens Mikael (missionær,
Japan) 49-62, B 51, B 59
- Tiggeri 83-85
- Truelsen, Søren (trikotagefabrikant) 46
- Uldbinding 35-39 (illustreret)
- Uldkræmmere 40-43, B 42
- Ulfborg marked 89
- Vandbygningsvæsenet 63-72
- Den vestjyske skoleordning 53
- Vestkystens sikring 63-72
- Vinderup Samlerforening 115-117
- Winther, Jens Mikael Thøgersen (missionær,
Japan) 49-62, B 51, B 59

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

21. februar 1970 – 21. februar 1971

Indtægter:

Indestående i bank og på giro	9.440,42
Medlemskontingent	19.456,60
Salg af årbøger	2.086,08
Statstilskud	3.500,00
Tilskud fra Ringkøbing amt	1.000,00
Tilskud fra kommuner: Nr. Felding kommune, Sahl kommune, Gudum kommune, Egvad kommune, Rind kommune, Bølling-Sædding kommune, Skjern kommune, Faster kommune, No sogneråd, Ikast kommune, Holmsland kommune, Heming kommune, Thyborøn kommune, Aaskov kommune, Struer kommune, Lemvig kommune, Holstebro kommune ...	2.025,00
Tilskud fra pengeinstitutter: Ulfborg Sparekasse, Ringkøbing Landbobank, Holstebro Landmandsbank, Ringkøbing Bank, Lemvig Folkebank, Lemvig Bank, Lemvig Sparekasse, Videbæk Bank, Holstebro Bank, Aulum Sparekasse, Skjern og Omegns Sparekasse, Hammerum Herreds Sparekasse, Midtbank, Herning, Tangsø Sparekasse, Holstebro og Omegns Sparekasse, Ringkøbing og Omegns Sparekasse, Ulfborg Sparekasse	2.625,00
Renter	737,57
	<hr/>
	Kr. 40.870,67

Udgifter:

Årbogens trykning + udsendelse	22.803,15
Honorarer + diæter vedr. årbogen	4.227,30
Annoncer, møder og foredrag	2.730,27
Kontingent + forsikring	453,35
Køb af årbøger	600,00
Lysbilleder + frimærker	445,87
Indestående på konto 604116-8	7.000,00
Indestående på folio 100836	2.530,08
Indestående på giro	80,65
	<hr/>
	Kr. 40.870,67

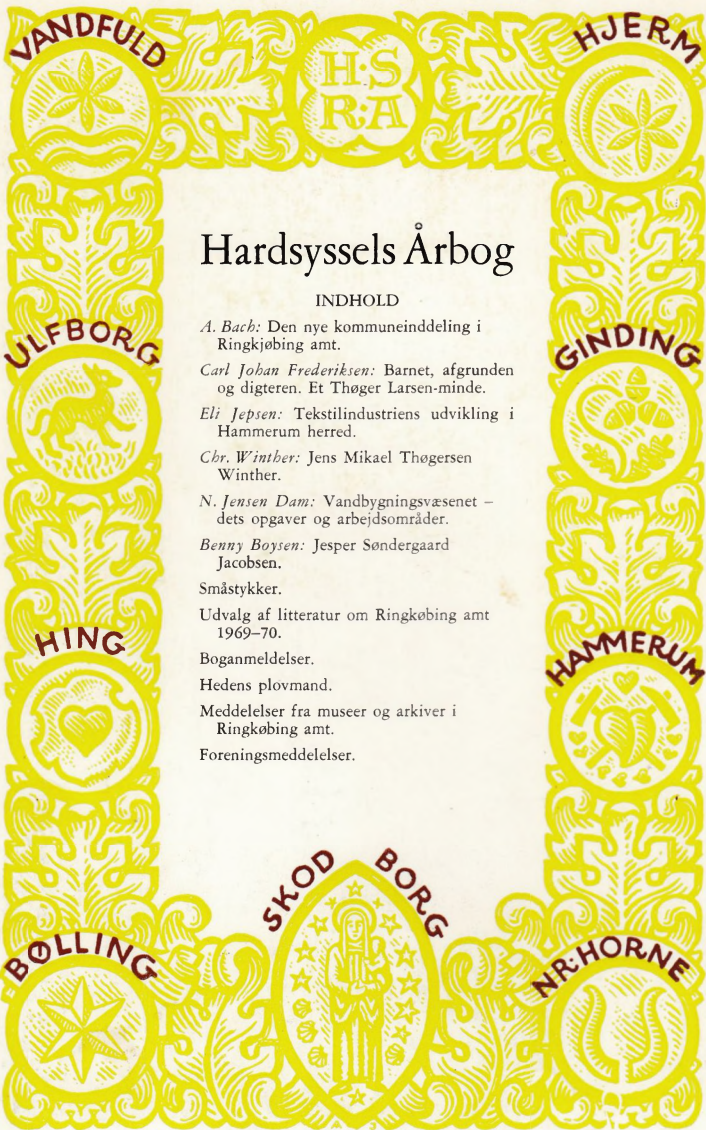
Gadgaard Nielsen

Regnskabet gennemgået og fundet i orden.
Bilag og bankbøger er forevist.

Lemvig, den 27. februar 1971.

Knud Engby-Larsen
sign.

Børge Nielsen
sign.

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

- A. Bach:* Den nye kommuneinddeling i Ringkjøbing amt.
- Carl Johan Frederiksen:* Barnet, afgrunden og digteren. Et Thøger Larsen-minde.
- Eli Jepsen:* Tekstilindustriens udvikling i Hammerum herred.
- Chr. Winther:* Jens Mikael Thøgersen Winther.
- N. Jensen Dam:* Vandbygningsvæsenet – dets opgaver og arbejdsområder.
- Benny Boysen:* Jesper Søndergaard Jacobsen.
- Småstykker.
- Udvalg af litteratur om Ringkjøbing amt 1969–70.
- Bog anmeldelser.
- Hedens plovmand.
- Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkjøbing amt.
- Foreningsmeddelelser.